

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Bc. Dominik Fadrný, DiS.

Práva gayů v zemích střední Evropy. Analýza případů České republiky, Polska a Slovinska

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Zapletalová, Ph.D.

OLOMOUC 2023

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucí práce a všechny zdroje informací jsou uvedeny v seznamu literatury.

V Olomouci dne 27. 4. 2023

Bc. Dominik Fadrný, DiS.

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Markétě Zapletalové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a podporu během psaní magisterské diplomové práce. Dále bych chtěl poděkovat svým nejbližším za trpělivost a podporu během studia.

Obsah

Úvod.....	6
1 Práva gayů: teoreticko-konceptuální reflexe.....	12
1.1 Teoretická reflexe práv gayů: od hnutí za práva homosexuálů po queer teorii.....	12
1.2 Základní konceptuální vymezení: otázka zkratky LGBT.....	17
1.3 Yogyakartské principy: nejdůležitější koncept práv.....	20
2 Středoevropská perspektiva práv gayů.....	23
2.1 Historie práv gayů: moderní vývoj.....	23
2.2 Historie práv gayů: specifika vybraných zemí střední Evropy.....	26
2.2.1 Česká republika.....	27
2.2.2 Polsko.....	29
2.2.3 Slovinsko.....	30
2.3 Práva gayů v sociálním kontextu: práva založená na vztahu.....	32
3 Analýza práv gayů ve vybraných zemích střední Evropy.....	36
3.1 Metodologie.....	36
3.2 Česká republika.....	38
3.2.1 Institucionální ochrana a právní vývoj.....	38
3.2.2 Veřejné mínění a masmédia.....	39
3.2.3 Aktéři: politické elity, politické strany, aktivisté.....	42
3.2.4 Lobbying.....	45
3.3 Polsko.....	47
3.3.1 Institucionální ochrana a právní vývoj.....	47
3.3.2 Veřejné mínění a masmédia.....	48
3.3.3 Aktéři: politické elity, politické strany, aktivisté.....	51
3.3.4 Lobbying.....	55
3.4 Slovinsko.....	56
3.4.1 Institucionální ochrana a právní vývoj.....	56

3.4.2	Veřejné mínění a masmédiá	58
3.4.3	Aktéři: politické elity, politické strany, aktivisté	60
3.4.4	Lobbing	62
3.5	Komparace práv gayů v České republice, Polsku a Slovinsku.....	63
Závěr.....		67
Anotace.....		71
Abstrakt		72
Abstract		73
Seznam literatury.....		74
Seznam tabulek a grafů		86
Seznam zkratek		87

Úvod

Právní normy reflektují stanoviska společnosti k sociálním jevům, avšak současně je také utvářejí. Homosexuální chování je v dnešní ve střední Evropě tolerováno, nicméně vztah veřejnosti vůči homosexuálním mužům či ženám bývá často diskriminační. (Procházka, Graupner, 1997) V minulosti byla homosexualita a její projevy, nejen ve střední Evropě, trestána a zavrhována. Leckdy byla kontroverzně léčena, jelikož byla považována za specifické duševní onemocnění. (Šabatová, 2019, s. 11) Je žádoucí, aby práva sexuálních menšin vycházela z principu rovnosti v důstojnosti a v právech, což vychází z národních a mezinárodních standardů. Jednotlivé země mají povinnost nediskriminovat tyto osoby a zároveň by měly zajistit ochranu jejich práv a rovných příležitostí. (Úřad vlády ČR, 2023)

Předmětem práce je komparace stavu práv gayů ve vybraných zemích střední Evropy. Zkoumanými státy jsou Česká republika, Polsko a Slovinsko. Zmiňované země jsou členy Evropské unie. Cílem práce je analýza stavu práv gayů, která je provedena na základě rozboru následujících komparačních kritérií: (1) institucionální ochrana a právní vývoj; (2) veřejné mínění a masmédiá; (3) aktéři: politické elity, politické strany a aktivisté a (4) lobbying. Na základě těchto kritérií je v daných zemích zkoumán stav práv v sociálním kontextu, která představují: (a) registrované partnerství; (b) manželství stejnopohlavních osob a (c) adopce dětí. Tato práva pak přináležejí stěžejně homosexuálům. Na základě cílů práce jsou stanoveny následující výzkumné otázky:

VO 1: *Jak se liší práva gayů ve sledovaných zemích v určených sociálních kontextech?*

VO 2: *Ve kterých zemích nalezneme nejvyšší úroveň ochrany práv gayů? A naopak, ve kterých sociálních kontextech je tato ochrana nejnižší?*

Z metodologického hlediska práce představuje deskriptivní, kvalitativní a vícepřípadovou studii, která se zabývá více než jedním případem. Případové studie jsou považovány za jeden ze základních a nejrozšířenějších typů kvalitativního výzkumu. Vícepřípadová studie, v angličtině nazývána jako *multiple-case study*, je typická tím, že zkoumaných případů nebývá obvykle mnoho, ale spíše pouze několik, tj. jen více. V těchto studiích se používá logika replikování dosavadních nálezů. Někteří autoři doporučují u těchto typů prací využít výzkumné metody jako například experiment či kvaziexperiment a získaná data poté analyzovat pomocí regresní analýzy nebo analýzy rozptylu. Důležitým výstupem je celková analýza, nikoli nutnost detailně identifikovat každý případ zvlášť. Případové studie se vyznačuje tím, že jde především

o porozumění danému případu, kdežto u těch vícepřípadových jde vždy o případ studován s ohledem na ostatní případy. (Mareš, 2015, s. 119–135)

K provedení analýzy stavu práv v jednotlivých zemích byl využit koncept domén veřejné politiky, který představil Claudio M. Radaelli ve svém článku *The domestic impact of European Union public policy: notes on concepts, methods, and the challenge of empirical research* v roce 2001. Tyto domény vysvětlují europeizaci veřejné politiky. Autor u této problematiky, která zahrnuje i otázku práv gayů, řadí: hráče; politické problémy; styl; nástroje a zdroje. Pro potřeby diplomové práce byly kategorie upraveny a doplněny následovně: (1) institucionální ochrana a právní vývoj; (2) veřejné mínění a masmédiá; (3) aktéři: politické elity, politické strany, aktivisté a (4) lobbying. Modifikované kategorie pak slouží k analýze stavu práv gayů v komparovaných zemích a jsou speciálně definovány v kapitole 3. 1.

V kontextu časového vymezení zkoumá diplomová magisterská práce historický vývoj práv gayů v analyzovaných státech od počátku 20. století, následně si poté všimá teorií, jež začaly vznikat během druhé poloviny tohoto století. Samotná analýza pak reflektuje především poslední dvě dekády. První kapitola je teoreticko-konceptuální reflexí a skládá se z tří podkapitol. Objasňuje základní teoretické přístupy, které jsou spjaty s právy gayů. Jedná se o gay a lesbická studia, teorii sociálního konstruktivismu a queer teorii. Následně je uvedeno základní konceptuální vymezení a otázka zkratky LGBT. V souvislosti právy gayů jsou zmíněny Yogyakartské principy jakožto nejdůležitější mezinárodní koncepce, jež kodifikují základní lidská práva v oblasti prosazování a ochrany práv osob různé sexuální orientace, genderové identity a intersexuálního statusu.

Cílem druhé kapitoly, sestávající ze tří podkapitol, je objasnit specifika práv gayů ve střední Evropě. Je prováděna reflexe moderní historie práv gayů se zaměřením na střední Evropu. Pozornost je zaměřena především na období trvající od 60. let 20. století do 90. let 20. století, kdy začala být práva diskutovanou otázkou. V další části je prostor věnován samotným zkoumaným zemím, kterými jsou Česká republika, Polsko a Slovinsko. Konkrétně je objasňována historie jmenovaných států a jejich zasazení do historicko-geografického prostoru moderních dějin. V poslední části kapitoly jsou představena práva gayů v sociálním kontextu, která lze definovat jako práva založená na vztahu. V souvislosti s LGBT komunitou jsou homosexuálové hlavními nositeli těchto práv. Tudíž tato kapitola vysvětluje pojmy jako registrované partnerství, manželství osob stejného pohlaví, adopce dětí či náhradní mateřství.

Třetí kapitola se zabývá analýzou práv gayů v zemích střední Evropy. Cílem je na základě výše stanovených kritérií a prostřednictvím jasného metodologického postupu zodpovědět hlavní výzkumnou otázku (*Jak se liší práva gayů ve sledovaných zemích v určených sociálních kontextech?*). Kapitola je členěna do čtyř hlavních podkapitol. První podkapitola se věnuje metodologickému postupu, konkrétněji pak vymezení obsahu komparačních kategorií, na základě kterých je realizována analýza práv gayů, která je následně popsána v druhé podkapitole. Třetí podkapitola srovnává stav práv gayů ve vybraných zemích. Předně se zabývá tím, nakolik jsou práva v daných zemích odlišná a která země dosahuje nejvyšší právní ochrany homosexuálů.

Výzkum práv gayů se v posledních letech stal důležitým tématem v oblasti sociologie, politikologie, práva a dalších věd. Boj za práva gayů je datován do 50. let 20. století. Proces upevnování potřeb a požadavků sexuálních a genderových menšin začal v 50. letech v USA, a to především díky aktivitám homofilního hnutí. Práva gayů, respektive i LGBT komunity nemají ucelenou teorii. Poprvé byla otázka práv gayů, potažmo LGBT osob, zkoumána v kontextu studie genderu a sexuality v 80. letech 20. století v USA. Od té doby zkoumání těchto práv prošlo mnoha teoretickými a metodologickými přístupy a překonalo mnoho disciplinárních hranic. (Kuriakose, Iyer, 2020) Spíše se jedná o teoretické perspektivy či vývoj teoretických přístupů v této oblasti. Tyto skutečnosti byly analyzovány v textu od autorů Fracise Kuriakose a Deepa Kylasam Iyera nazvaného *LGBT Rights and Theoretical Perspectives*, který pochází z roku 2020. Jedná se tedy o současnou literaturu, jež uvádí vývoj teoretických přístupů k otázce práv celé komunity LGBT. Článek sumarizuje evoluci třech základních teorií, kterými jsou gay a lesbická studia, sociální konstruktivismus a teorii queer. Text si mimo jiné všímá sexuálních a genderových minorit v historii; bisexuální a transgenderové teorie; dekoloniální škole a rovnosti manželství. Rovněž pak analyzuje čtyři základní kritiky těchto teorií. Problematickým bodem je aplikovatelnost teorie na celou komunitu LGBT, neboť zkratka se v posledních letech rozrůstá o nové sexuální identity či sexuální orientace. V souvislosti s tímto faktem by přicházela v úvahu možná revize teoretických přístupů.

Podobnou tematikou se zabývá i Katherina Watson v článku s názvem *Queer Theory*, jenž byl vydán v roce 2005. Akademický článek objasňuje začátky queer teorie, z čeho se vyvinula. Pojednává o tvorbě teorie a o jejích předních autorech, za které lze považovat například Teresu de Lauretis či Judith Butler. V kontextu historického vývoje zmiňuje i některé myšlenky Michela Foucaulta. Vysvětluje principy, na kterých stojí queer teorie a diskutuje

kritiku, která se s ní pojí. V článku nejsou explicitně uvedeny homosexuálních hnutí a jiné aktivity podporované touto sexuální menšinou. Jejich zmínění by však bylo pro účely diplomové práce relevantní, jelikož právě tyto aktivity umožnily vznik queer teorie.

V souvislosti s popisem vývoje teoretických přístupů je využit článek od autora Craiga Kaczorowskeho *Gay, Lesbian, and Queer Studies*, pocházející z roku 2004. Článek klade důraz na gay a lesbická studia, jejich vývoj a na genderové a sexuální odlišnosti, mimo jiné pak dále diskutuje queer studia. V návaznosti na předchozí autory Kaczorowski doplňuje teoretické poznání pojednávající o vývoji přístupů k právům gayů. Problematickým aspektem je absence kritiky teorií a hlubší vymezení role homosexuálních hnutí během jejich vývoje.

Další článek, který se zabývá právy homosexuálů, nese název *Gay Right Movement. Political and Social Movement*. Autorem tohoto článku, publikovaného v roce 2023, je Michael Levy. Text se zabývá historií gayů do 20. století, dále akcentuje počátky vzniku hnutí za práva homosexuálů a v neposlední řadě analyzuje období druhé poloviny 20. století a podává ucelený souhrn týkající se právní úpravy v dnešní době. Část článku pojednávající o historii hnutí za práva gayů byla využita jako informační zdroj pro diplomovou práci, nicméně text reflektuje stěžejní body historie gay hnutí či samotné historie homosexuálů, postrádá však informace pojednávající o právech založených na vztahu, mezi která řadíme např. manželství osob stejného pohlaví či registrované partnerství.

Z hlediska geografického vymezení je práce zaměřena na region střední Evropy. V souvislosti s touto skutečností se diplomová magisterská práce opírá o níže uvedené texty popisující situaci v České republice, Polsku a Slovinsku. V rámci základního konceptuálního vymezení diplomová práce vychází z následujících textů. Primárním zdrojem je studie s názvem *Být LGBT+ v Česku. Zkušenosti LGBT+ lidí s předsudky, diskriminací, obtěžováním a násilím z nenávisti. Výzkum veřejného ochránce práv 2019*, jejíž autorkou je bývalá ombudsmanka ČR Anna Šabatová. Příspěvek se zabývá diskriminací osob LGBT, registrovaným partnerstvím a manželstvím. Diplomová práce pracuje se se slovníkem užitých pojmů, který je součástí výše zmíněné studie a jenž vysvětluje veškeré pojmy užívané v souvislosti se studiem a analýzou práv gayů či komunity LGBT jako celku. Autorka se zde chronologicky zabývá pojmy jako je genderová identita, homosexualita, heteronormativita aj. Negativním aspektem je absence kritiky definic některých pojmů, jejichž objasnění může působit kontroverzně.

Základní zdroj sloužící k vymezení základních pojmů představuje publikace, vydaná v roce 2004, jež nese název *Úvod so sociologie pohlaví a sexuality*, jejímž autorem je Martin Fafejta. Tato publikace definuje pojmy jako pohlaví a gender, transgender, heterosexuálníismus či sociologii sexuality. Kniha byla přínosná k vymezení terminologie týkající se práv gayů, ale i pojmů souvisejících s touto problematikou.

Využita je publikace s názvem *Homosexualita v názorech současné společnosti*, která byla vydána v roce 2000, autorkou díla je Pavlína Janošová. Podstatné pro diplomovou práci je v této knize vymezení pojmů. Zadruhé je publikace stěžejním textem v sociálním kontextu, tedy v jednotlivých modelech homosexuálního života, kam se řadí registrované partnerství, manželství či výchova dětí. Kniha poskytuje informace týkající se pokusů o léčbu homosexuality, které dne tvoří již nedílnou součást historie homosexuálů. Problémem knihy je v mnoha ohledech její neaktuálnost. Manželství zde není diskutováno jako svazek osob stejného pohlaví, ale jako neštěstí homosexuálů ve svazku heterosexuálním.

V souvislosti s vývojem práv homosexuálů, sexuálních práv a práv založených na identitě a vztahu je primárně využita kniha, jež byla publikována v roce 2016, s názvem *Sexualita a sexuální identita. Sociální povaha přirozenosti*, jejímž autorem je Martin Fafejta. Pro potřeby této práce publikace zevrubně definuje vývoj práv homosexuálů v kontextu s právy sexuálními. Definuje základní pojmy související s právy na vztah či identitu, předně pak pojem „sexuální občanství“. Představuje základní zdroj pro konstrukci sexuální identity. Problematickým aspektem knihy je kladení důrazu na sexuální právo, nikoliv na práva homosexuálů.

Diplomová práce ve své druhé kapitole pracuje s publikací od autora Zdeňka Svobody, jež pochází z roku 2016. Dílo *Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita* je jedinečným počinem v oblasti homosexuálního dospívání a rodičovství, které je napsáno v českém jazyce. V první části popisuje stav od homosexuality k různorodosti sexuálních identit. Pro účely této práce byly stěžejně využity kapitoly věnující se současné situaci LGBT osob z pohledu práva a homosexualitě v kontextu naší kultury. Stěžejním zdrojem informací byla kapitola pojednávající o rodičovství, konkrétně o podobách stejnopohlavního rodičovství. Problematickým aspektem knihy je nedostatečná formulace pojmů, kterými jsou registrované partnerství, adopce dětí či náhradní mateřství.

Primární zdroj, který se věnuje moderní historii práv gayů v Polsku, představuje článek z roku 2006 s názvem *Constructing a Narrative: The History of Homosexuality in Poland*,

jehož autorem je John Stanley. Text je to velice obsáhlý a analyzuje historii homosexuálů od středověku až po moderní dějiny. Autor si všímá čtyř diskurzů, prostřednictvím kterých na problematiku práv homosexuálů nahlíží. Jedná se o diskurz: teologický, sekulární, medicínský a politický. Pro účely diplomové práce byly využity informace týkající se politického diskurzu. Kniha zevrubně analyzuje historii homosexuálů na území dnešního Polska, ale nevšímá si externích impulzů, které na vývoj práv homosexuálů měly vliv.

V souvislosti s historií práv homosexuálů ve Slovinsku byly využity články od slovinských sociologů Romana Kuhara a Alenky Švab. Článek *The Interplay between Hatred and Political Correctness: the Privatisation of Homosexuality in Slovenia*, který pochází z roku 2013, mimo jiné analyzuje historii práv homosexuálů s využitím různých statistik. Akcentuje vliv Jugoslávie na tato práva, provádí komparaci slovinských, chorvatských a srbských hnutí v druhé polovině 20. století. Ve své druhé části text představuje tři homofobní incidenty, které se v Jugoslávii staly.

Článek z roku 2014 nazvaný *The Only Gay in the Village? Everyday Life of Gays and Lesbians in Rural Slovenia* představuje slovinský sociální a politický kontext po roce 1990. Dále popisuje situaci legálních práv gayů a leseb a gay a lesbických hnutí ve Slovinsku v druhé polovině 20. století. Článek srovnává sociální distanc vůči homosexuálům na vesnici a ve městě. Problematický bod práce je spatřen v nedostatečném propojení vývoje práv v kontextu politicko-historickém.

1 Práva gayů: teoreticko-konceptuální reflexe

První kapitola konceptuálně nastiňuje teorie, jež pojednávají o právech gayů. Předně se jedná o (1) gay a lesbická studia, (2) teorii sociálního konstruktivismu a (3) teorii queer, mimo jiné diskutuje i napětí mezi těmito teoriemi. Druhá část je věnovaná základnímu konceptuálnímu vymezení. Dále řeší otázku zkratky LGBT, vycházející z práv gayů a z hnutí za práva homosexuálů. Třetí a poslední část je zaměřena na Yogyakartské principy jakožto základní mezinárodní zásady, které definují práva sexuálních menšin a vznikají ve stejném období jako queer teorie.

1.1 Teoretická reflexe práv gayů: od hnutí za práva homosexuálů po queer teorii

Otázka práv leseb a gayů byla poprvé zkoumána v kontextu genderových a sexuálních studií zejména v USA v 80. letech 20. století, což bylo důsledkem nově zformulovaného požadavku hnutí, který proklamoval stejná práva a svobodu sexuálních menšin. Zkoumání práv leseb a gayů prošlo od této doby vývojem zejména s ohledem na teoreticko-metodologické přístupy. Zpočátku tu byla gay a lesbická studia (dále GLS), jež sloužila k pochopení tématu identity pomocí historických důkazů. V 90. letech 20. století se jako protimluva GLS objevila queer teorie, využívající jako metodu analýzy postmoderní techniku dekonstrukce zaměřenou na jednotlivce. Tento přístup otevřel prostor pro mnohočetné identity uvnitř komunity. (Kuriakose, Iyer, 2020, s. 1)

Vznikaly školy, které kritizovaly GLS a queer teorii za neúplnou teoretizaci a nedostatečnou reprezentaci. Díky kritice se pak objevily nové otázky. Bylo umožněno, aby se otázkou práv LGBT zabývaly v nových disciplinárních odvětvích. Například zavedení „queer“ proměnné do dříve technických oborů, jako je ekonomie, finance a management, je vývojem počátku 21. století. Zejména pak zavedení práv LGBT v ekonomie za účelem rozšíření lidských schopností má politické důsledky, protože se rozšířil přístup k příležitostem pro LGBT komunitu prostřednictvím spotřeby, obchodu, vzdělávání, zaměstnání a sociálních výhod, čímž se rozšířila práva LGBT. (Kuriakose, Iyer, 2020, s. 1)

LGBT a široká koalice sexuálních a genderových menšin využily k zajištění práv a změně společenských norem jak právní, tak společenské prostředky. Moderní rámec lidských práv zahrnuje soubory občanských, politických, ekonomických, sociálních a kulturních práv.

Pomohl komunitám LGBT k těmto právům přistupovat. Teorie práv LGBT pokrývá historii těchto bojů. Zatímco LGBT komunita využívá k zajištění práv lidskoprávní judikaturu, teoretizování o právech LGBT zase rozšiřuje rozsah rámce lidských práv. (Kuriakose, Iyer, 2020, s. 5)

Základními třemi teoretickými rámci, které poskytují odlišné metodologie, pomocí nichž lze zkoumat práva LGBT jsou:

- gay a lesbická studia;
- sociální konstruktivismus;
- queer teorie. (Kuriakose, Iyer, 2020, s. 5)

Přístupy vyrostly z větších paradigmat modernismu¹ a postmodernismu². GLS je modernistický přístup, ve kterém jsou sexualita a gender považovány za stabilní a statické identity. Naproti tomu postmodernistický přístup stojí proti biologickému determinismu identity. Sociální konstruktivismus a queer teorie představují postmoderní přístupy, které zpochybnily normativní chápání sexuality a genderu tím, že přijaly anti-deterministické pozice. Sociální konstruktivismus i queer teorie se shodují v názoru, že gender a sexualita jsou proměnlivé a dynamické, jejich deterministické pozice se však liší. Queer teorie kritizuje biologický determinismus identity tím, že zdůrazňuje sebe-reflexivní porozumění a vzdoruje všem narativům. Kdežto sociální konstruktivismus odmítá biologický determinismus identity tím, že zdůrazňuje roli historických a kulturních procesů při utváření významu a interpretace identit. (Kuriakose, Iyer, 2020, s. 5)

Proces upevňování potřeb a požadavků sexuálních a genderových menšin začal díky homofilnímu hnutí v 50. letech v USA. (Kuriakose, Iyer, 2020, s. 5) Později se ze sociálního hnutí za osvobození gayů vyvinula oblast výzkumu známá jako *gay a lesbická studia*, která vznikla jako organizovaná platforma v 70. letech 20. století, kdy právě s příchodem hnutí za osvobození gayů začali gayové a lesbičky a jejich spojenci otevřeně a sebevědomě studovat sami sebe a to, jak byli zastoupeni v historii a kultuře, což je vedlo k tomu, aby se zeptali, jak byly a jsou genderové identity a sexuální orientace zkonstruované a konceptualizované. Výzkum v oblasti gay a lesbických studií se zaměřil na význam

¹ Modernismus je opak tradicionalismu, někdy bývá definován jednostranně a technokraticky. Za „moderní“ je považováno vše, co „nové“. Nejvíce se směr projevil ve vědě a umění. Opírá se o evolucionistické teorie pokroku. (Sociologická encyklopedie, 2023)

² Proti modernismu je dnes uváděn postmodernismus, přiměřenější kulturní vzorec, vyznačuje se pesimismem a obavami z budoucnosti. (Sociologická encyklopedie, 2023)

historických a kulturních faktorů při situování pohlaví a sexuální orientace. (Kaczorowski, 2004, s. 1) Tento přístup napomohl institucionalizaci homosexuality v kontextu menšinové logiky identity etnického typu. (Kuriakose, Iyer, 2020, s. 5) Ve spojení s GLS dala vzniknout dvěma přelomovým esejům: (1) „*The Traffic in Women: Notes on the Political Economy of Sex*“ a (2) „*Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality*“. Oba eseje jsou z roku 1975 od autorky Gayle Rubin³. Na základě těchto esejů vyvinula autorka, americká kulturní antropoložka, ústřední teorii ke studiím gayů a leseb, prostřednictvím které vysvětluje, že genderová a sexuální odlišnost spolu souvisejí, ale nejsou totožné. Genderové rozdíly se vztahují k významovému spektru definovanému binárními pojmy „muž, žena“, zatímco sexuální rozdíly se vztahují k těm, které jsou definovány binárními pojmy „heterosexuál/homosexuál“. (Kaczorowski, 2004, s. 1) Mimo jiné bylo cílem GLS prosazovat myšlenku hnutí za osvobození homosexuálů a zároveň se bránit homofobii a heterosexismu. (Kuriakose, Iyer, 2020, s. 5)

Sociální konstruktivismus je meta přístup, který tvrdí, že kategorie identity, jako je gender a sexualita, jsou definovány a interpretovány historickými procesy a kulturními institucemi. Vazby mezi teorií sociální konstrukce a gay aktivismem jsou skutečně velmi hluboké. Stala se vlivným, podle některých ortodoxním rámcem nových dějin sexu. (Vance, 1998, s. 160) Sociální konstruktivismus zaujímá anti-esencialistický⁴ postoj a tvrdí, že identity nejsou striktně určeny biologickými charakteristikami, ale jsou sociálně konstruovány. Hranice kategorií identity se vždy vyvíjejí a jsou proměnlivé, a proto mohou být zpochybňovány a nově definovány. Pozice anti-esencialistická sociálního konstruktivismu otevírá svůj záběr tak, aby zahrnovala sexualitu a genderovou identitu jako proměnlivé a dynamické v prostoru a čase. Tato teorie také umožňuje zpochybňovat nerovnosti a hierarchické kategorie jako produkty nerovných systémů vědění a mocenských vztahů. Univerzální, esencializující a transhistorická sexuální subjektivita navržená GLS byla kritizována sociálními konstruktivisty převážně prostřednictvím díla Michela Foucaulta. (Kuriakose, Iyer, 2020, s. 6)

Hlavním argumentem sociálního konstruktivismu bylo, že homosexuální jednání bylo historicky přítomno dříve než homosexuální identita. To pak vede k poznání, že identity jsou

³ Gayle S. Rubin je antropoložka z Michiganské univerzity. Je autorkou řady průkopnických článků o politice sexu a genderu. (Lsa.umich.edu, 2023)

⁴ Esencialismus může mít ve studiu sexuality několik podob: (1) přesvědčení, že lidské chování je „přirozené“, předurčené genetickými, biologickými nebo fyziologickými mechanismy, a tudíž nepodléhá změnám; (2) představa, že lidské chování, které vykazuje určitou podobnost, je výrazem základního lidského pudu nebo tendence. U chování, které se navenek podobá, lze předpokládat, že sdílí základní podstatu a význam. (Vance, 1998, s. 160)

sociálně konstruované jevy, které se předávají prostřednictvím sociální komunikace. Sociální konstruktivisté sice podporovali myšlenku sexuální orientace jako identity, nicméně s GLS se neshodují v níže uvedených bodech. (1) Konstruktivisté byli daleko od přirozeného, biologického a esencialistického pojetí identity, které navrhovala GLS, a tvrdili, že identita je historicky, sociálně a mezilidsky vytvořená. (2) Univerzální identity zakrývají rozdíl v životní zkušenosti rasových a etnických menšin, komunit z různých socio-ekonomických tříd a nenormativních sexuálních a genderových menšin. GLS i sociální konstruktivisté byli kritizováni za to, že jsou diskurzem povinné homosexuality, který vytěsňuje jiné formy osobních, soukromých a intimních vztahů. (Kuriakose, Iyer, 2020, s. 6) Sociální konstrukce není hrozbou pro gay a lesbické hnutí, ale je její součástí. (Vance, 1998, s. 167)

Navazující teorií, která se zabývá LGBT+ komunitou, tudíž i gayi a jejich právy, je *queer teorie*. Jako první tuto teorii použila Teresa de Lauretis ve svém odborném článku *Queer Theory: Lesbian, and Gay Sexualities* (1991). Exponenciální vývoj v prostřední akademické obce započal v 90. letech 20. století. Vychází z liberálních myšlenek rovnosti. Staví na feministických a jiných osvobozeneckých politických hnutích. Od té doby je považována za teorii interdisciplinární, zasahující do historie, vědy, literatury či sportu a hudby. (Watson, 2005, s. 69) Queer teorie získala i politický význam tím, že trvala na tom, že anti-homofobní aktivismus může provozovat kdokoliv, bez ohledu na sexuální orientaci. (Butler, 2004, s. 7) Na konci 80. a 90. let se právě aktivismus pojímající práva gayů či leseb začal formovat prostřednictvím těchto nových myšlenek. (Watson, 2005, s. 69)

Queer teorii lze zjednodušeně chápat jako produkt „neklidného manželství“ mezi postmodernismem, poststrukturalismem⁵ a studiem lesbiček a gayů. Aplikuje analytické a politické nástroje post-strukturalismu na kategorie běžně spojované s lesbickými a gay studii a zkušenostmi (lesbické a gay identity, gender, sexualita apod.) (Knopp, Brown, 2003, s. 409) Je chápána jako myšlenkový proud, jenž zpochybňuje a komplikuje konsenzus, stabilitu či preferovaný argument. Užívá postmodernismu a reviduje sociální život zvláště z pohledu neheterosexuálů. Queer teorie představuje jednotné označení pro různorodé intervence specializované na zpochybnění heterosexuální normy, zaměřuje se na prokázání sociální a prostorové konstruovanosti původu všech sexuálních identit. I přes sexuální konotaci, jež queer teorie disponuje, je její aplikace širší a problematizuje lidský subjekt jako celek

⁵ Poststrukturalismus, známý také jako neostrukturalismus, se vyznačuje přehodnocením původního strukturalismu v 70. a 80. letech 20. století. Charakteristický je představou o neuzavřené a decentralizované struktuře, má odpor vůči metafyzice, je patrná ztráta víry. (Sociologická encyklopedie, 2023)

a nezaměřuje se tedy jen na sexuální rovinu difference, ale i na jiné osy, kterými jsou gender, rasa, etnikum, atd. (Queergeography.cz, 2023) S teorií jsou spojeni následující teoretici: Michel Foucault, Judith Butler, Terese de Lauretis, David Halperin, Eve Kosofsky Sedgwick aj. (MasterClass, 2023)

Queer teorie se neomezuje pouze na sexuální práva, jak bylo popsáno výše, ale zpochybňuje také ekonomické a politicky mocenské vztahy – a kriticky zpochybňuje představy o bezpečnosti. Z hlediska práv nepopírá, že by lidé zasluhovali rovná práva, ale spíše skutečnost, že základem těchto práv by neměla být jakákoliv vrozená či nezměnitelná identita. (MasterClass, 2023)

Teorie je však také kritizována, a to zejména na rozhraní teorie a praxe. Avšak queer teorie nepředstavuje jediný přístup, který je takto kritizován, nicméně pro mnoho teoretiků představuje právě queer teorie elitářské teoretizování charakterizované „vzpínáním se a squattingem na akademické scéně“. Vytýkána je abstrakce a odmítavý postoj vůči společenským normám a nejednoznačnost v pojmu „queer“. (Watson, 2005, s. 75–76)

Další kritika souvisí s transgenderem. Dle Douglase Murayho neexistuje žádné jiné téma, které by se tak rychle dostalo na vrchol národní agendy. Jsou zde požadavky kladeny na změnu jazyka, vytvoření vědy. Např. debata o právech homosexuálů ve Spojeném království trvala desítky let, než došlo k uzákonění manželství homosexuálů. Naproti tomu trans se v rekordním čase stala skoro dogmatem. V poslední době se pod pojmem „trans“ zahrnují nejrůznější lidé. Na jedné straně jsou to lidé, kteří se oblékají jako příslušníci opačného pohlaví. Na straně druhé pak lidí, co podstoupili plnohodnotnou operaci změny pohlaví. (Murray, 2023)

Nejvýraznější akademické pnutí v teoretizování práv LGBT osob panuje mezi gay a lesbickými studii (GLS) a queer teorií. GLS i queer teorie mají kořeny v sociálních hnutích LGBT komunit, využívají kvalitativní metody zkoumání, ale přesto mezi těmito přístupy přetrvávají výrazné rozdíly. Stěžejní spor spočívá v tom, že zatímco GLS uvádí lesbické a gay identity jako esencionalizované a stabilní, queer teorie navrhuje fluidní a reflexivní sexuální subjektivitu. GLS je tudíž spojována s asimilační pozicí, která se domáhá rovnosti a nediskriminačních práv prostřednictvím formálních kanálů sociální transformace, kterými jsou například legislativa a soudní spory. Naproti tomu reflexivní pozice queer teorie více podporuje sociální destabilizaci významů a identit a posouvá orientaci od práva k diskurzům. Toto akademické napětí ovlivnilo intelektuální vývoj každé z teorií. V důsledku toho jsou obě metodologie chápány tak, že poskytují pouze částečný obraz žité zkušenosti komunit.

Akademická obec pak přichází se smíšením metod, což by mohlo představovat jedno z možných východisek. Aplikace těchto teorií v jiných oborech poukazují na omezené možnosti těchto přístupů. (Kuriakose, Iyer, 2020, s. 10)

1.2 Základní konceptuální vymezení: otázka zkratky LGBT

Je obecně platné, že homosexuální muži se nazývají gayové a ženy lesby. O *homosexualitě* můžeme hovořit jako o vrozeném projevu citové i fyzické náklonnosti vůči osobám stejného pohlaví. Z etymologického hlediska vzniklo slovo homosexualita spojením řeckých slov homo (stejný) a sexus (1. pohlaví). (Kolář, Dlapalová, 2011, s. 2) Samotný pojem „homosexuál“ spadá až na konec 19. století, přičemž antická řečtina neměla slovní rozdělení mezi homosexuálem a heterosexuálem. (Fafejta, 2004, s. 83) Dalšími typy sexuálních orientací je bisexualita, jež zahrnuje jedince, kteří jsou přitahováni oběma pohlavími zhruba ve stejné míře. Dále je patrný pojem transsexualita, který značí stav, jenž se projevuje nesouladem mezi psychickým a anatomickým pohlavím. Jedinec je typický tím, že jeho primární pohlavní znaky jsou buď mužské a cítí se být ženou, nebo naopak má primární pohlavní znaky ženské a cítí se být mužem. (Kolář, Dlapalová, 2011, s. 2) Dnes je termín prezentován jako zastaralý⁶.

V roce 1992 vznikla od autorů Brzka a Pondělíčkové definice *homosexuality* z lékařského hlediska, v jehož kontextu byla homosexualita hodnocena jako nemoc. Dle autorů: „*homosexualitou rozumíme trvalou citovou a erotickou preferenci osob stejného pohlaví. Je to celoživotní, neměnný a nezvolený stav, charakterizovaný tím, že jeho nositel je pohlavně přitahován a vzrušován převážně či výlučně osobami stejného pohlaví.*“ (Janošová, 2000, s. 13)

Z roku 1994 pochází definice, jejímž autorem je Štefan Dubaj, který poznamenává, že: „*homosexualita je geneticky determinovaný stav libida, při kterém jedinec za podmínek možnosti svobodné volby preferuje za účelem sexuálního a citového kontaktu objekt stejného pohlaví, přičemž takto vzniklý vztah se svojí kvalitou se v plné míře vyrovnává vztahu heterosexuálnímu.*“ (Janošová, 2000, s. 13)

⁶ Transsexuál je starší a zastaralý termín, který vznikl v psychologické a lékařské komunitě. Někteří lidé mohou transsexuála stále používat pro označení osoby s jinou pohlavní identitou, než jakou ji při narození „přiřadil“ lékař. Novější definice transsexuálů však znamená, že osoba podstoupila lékařský zákrok potvrzující pohlaví. Transgénder je souhrnný termín, který lidé často zkracují na trans. (Zambon, 2023) Naopak Douglas Murray tvrdí, že transsexuálové usilovali o vytvoření a následně alternativního termínu transgénder, neboť používání slova transsexuál se pro některé zainteresované stalo nepřijatelné. Myšlenka, že trans má něco společného se sexuálním potěšením, se v naší době považuje za neodpuštělnou nehoráznost a pomluvu. Jediným správným názorem má být uznání těžkého života trans lidí a tvrdit, že ze své sexuální orientace nemají žádné sexuální vzrušení, ba dokonce že ji nenávidí. (Murray, 2023b)

LGBT osoby mají odlišné genderové a sexuální identity. *Sexuální orientaci* lze popsat jako emocionální či fyzickou náklonost jedince vůči mužům a ženám. Uváděny jsou orientace: gay, lesbická, bisexuální a pansexuální, heterosexuální a asexuální. Sexualitu někteří jedinci popisují jako fluidní, někteří pak jako více fixní. Genderovou identitu lze popsat jako vnitřní pocit člověka, že je mužem, ženou či nebinárním pohlavím. (Thomas, 2022, s. 11)

Slovo či označení „gay“ se začalo více rozšiřovat v 50. letech 20. století, jakožto označení mužů, jenž cítí přitažlivost k jiným mužům. Homosexuální muži si tento výraz oblíbili z toho důvodu, že v něm chybí slovo „sex“, což homosexuál na rozdíl od slova gay obsahuje. Pojmy jako gay či lesba se hojně používaly v 70. letech 20. století, do doby, než byly bisexuálové a transgender uznány jako součást komunity. Termín *gay* je používán v návaznosti na homosexuální muže, ale má i obecný charakter pojímající všechny ostatní sexuální orientace z hlediska komunity LGBTQ. (Levy, 2023) S tím souvisí i kritika či obava z homosexuality zastřešující se termínem *homofobie*. Ta se vyznačuje netolerantními a nenávisťnými postoji vůči gayům a lesbám. Skládá se z averze, nenávisti či odporu. Homofobii lze začadit do obecného rámce xenofobie. (Šabatová, 2019)

Heterosexismus je pak přístup, jenž považuje heterosexualitu za jedinou přirozenou či samozřejmou sexuální orientaci. (Pechová, 2007, s. 55)

Gender či *genderová* (pohlavní, rodová) *identita* znamená zařazení sebe sama ke konkrétnímu genderu, což může, ale i nemusí odpovídat biologickému pohlaví, jež bylo člověku přiřazeno⁷ při porodu na základě vnějších pohlavních znaků. Genderová identita se zabývá vnímáním vlastního těla, ale i dalšími projevy jako je řeč, chování, oblékání, trávení volného času, apod. (Šabatová, 2019) Gender je mimo jiné definován jako sociální konstrukt a počet genderů je dán sociálně, z čehož plyne, že jich může být nekonečně mnoho. (Fafejta, 2004, s. 31) Ze sociologického hlediska je gender charakteristický tím, že je měnitelný. Není dán pevně, závazně je určen jen díky sociálním normám. Je nám vštěpován od narození a stává se součástí naší identity. (Fafejta, 2004, s. 30)

⁷ Slovní obrat „pohlaví přiřazeno u porodu“ se většinou pojí s transsexuálními osobami. V současné době transsexuálové žijí nebo se snaží žít jako příslušníci jiného pohlaví, než které jim bylo „přiřazeno“ při narození. (Moleiro, Pinto, 2015, s. 2) Douglas Murray uvádí, že v roce 2018 bylo v „Informační zprávě o rovnosti“ jedné školy v Brightonu uvedeno 40 žáků (11 až 16 let), kteří se „neidentifikují jako pohlaví uvedené při narození“. Dalších 36 žáků uvedlo, že jsou genderově fluidní, což znamená, že se neztotožňují s pohlavím, které jim bylo „přiděleno“ při narození, „po celou dobu.“ Jedním z důsledků je, že v UK došlo během pouhých 5 let k 700% nárůstu počtu dětí, které se obracejí na genderové kliniky. (Murray, 2023a)

Pojem *queer* si prošel svéráznou historií a vývojem. Slovo dostalo v angličtině prvotně negativní konotaci, představovalo např. „podezřelý“ či „podivný“. Termínem byli označováni homosexuálové. Aktivisté z řad homosexuálů tento pojem postupně vzali za svůj a tím ho očistili od negace. S termínem se začali ztotožňovat všichni jedinci, jež nesouhlasili s heteronormativou a chtěli žít mimo její mantinely. Queer neakceptuje jakékoliv konvenční sociální normy, souznící se sexualitou. Mimo jiné brání kategorizaci či tzv. nálepkování. (Fafejta, 2019, s. 193) Sociolog Fafejta uvádí, že: *queer je vlastně každý, kdo vypadává ze zavedených kategorií a chce žít jinak, bez ohledu na to, jaká je z hlediska majoritní společnosti jeho sexuální orientace, genderová identita či pohlavní ustrojení.* (Fafejta, 2019, s. 193) Výše zmíněné aspekty tak umožnily vznik teorie. Queer teorie se vyvinula i na základě aktivit v 80. a 90. letech, jež jsou spjaty s právy homosexuálů. Jedná se především o společenskou paniku spojenou s rozmachem nemoci AIDS a následnou negativní reakcí vůči homosexuálům. V návaznosti na boj proti útlaku homosexuálů pojem v roce 1990 použila i aktivistická organizace z USA Queer Nation, která shledávala dosavadní úspěchy a výsledky „gay a lesbického aktivismu“ za nedostačující. (Queergeography.cz, 2023)

Pojem *LGBT* se začal běžně užívat od konce 90. let 20. století. Poprvé byla zkratka *LGBT* aplikovaná v roce 1988 v USA. Zkratka *LGBT* je především chápána jako vše vysvětlující pojem zahrnující jedince, kteří nejsou heterosexuální, či dokonce nejsou homosexuální. (Thomas, 2022, s. 13) *LGBT* je mezinárodně využívanou zkratkou. Předně jsou zahrnuti: lesby, gayové, bisexuálové a transsexuálové. (Šabatová, 2019) Termín *LGBT+* je jedním z různých typů této zkratky, jež definuje gaye, lesby, bisexuály, transsexuály a řadu dalších identit. *LGBT+* je hojně využívané synonymum pro *LGBTQ* či *LGBTQIA+*, zde pak ono „Q“ znamená queer, „I“ intersexuální a „A“ asexuální. Spojování odlišných sexuálních identit je složité a potenciálně problematické, ale setkáváme se s tím v každodenním životě. Iniciály *LGBT* neplatí pouze pro ty, kteří jsou ve zkratce obsaženi, ale platí pro všechny identity. (Thomas, 2022, s. 11)

Často zmiňovanými problémy jsou například složitost tužeb či identit, které nelze dle některých odborníků sladit do jedné pochopitelné zkratky, kterou je *LGBT*. Naproti tomu již dlouho existovaly tenze, jež by zkratku ještě prodloužily o queer či intersex. (Formby, 2012, s. 16) Intersex je naprosto legitimní, rozumná a soucitná záležitost, kterou by se měl zabývat každý, komu záleží na lidských právech. Odhaduje se, že se dnes v USA rodí jedno z každých dvou tisíc dětí s neurčitými pohlavními orgány. (Murray, 2023a) Je medicínskou otázkou, řada lékařů se pak domnívá, že je to především psychosociální problém, problém norem. (Dreger,

2006, s. 74) Odborníci považovali za nutné každou další identitu identifikovat a tím pádem ji potvrdit. Avšak například názory na zařazení zkratky queer byly a stále jsou velmi diskutabilní, neboť se sice jedná o zkratku hojně využívanou některými lidmi, ale další skupiny lidí, které nejčastěji zahrnují jedince mimo akademickou obec, ji považují za urážlivou. Mezi příslušníky jednotlivých menšinových sexuálních orientací pak vzrůstaly obavy, zda se zkratka po zavedení všech uváděných identit nestane těžkopádnou. Je zřejmé, že jazyk je pro většinu lidí důležitý, protože nechtějí být „nálepkováni“ druhými lidmi. Lidé, kteří byli součástí komunit, chtěli využívat správný jazyk při vytváření vlastní identity. Tato problematika tak ukazuje na složitost, která se skrývá za tím, co by někdo mohl interpretovat jako „jednoduchou“ zkratku, zahrnující všechny minoritní sexuální orientace či identity. (Formby, 2012, s. 16)

V 90. letech 20. století se v přímé návaznosti na pojetí zkratky LGBT či LGBT+ začíná prostřednictvím několika knižních děl⁸ stále více prosazovat hlas transsexuálů a intersexuálů, což má přímou návaznost na pojetí zkratky LGBT, či LGBT+. V první polovině 21. století se začal klást nový důraz na transgenderový aktivismus a stále častěji se používala terminologie zpochybňující binární genderovou identifikaci. Např. ve filmové tvorbě se více začínají objevovat transsexuální ženy či muži, stejně jako páry stejného pohlaví. (Morris, 2019, s. 5)

1.3 Yogyakartské principy: nejdůležitější koncept práv

Právo na rovnost a nediskriminace jsou základními principy lidských práv, zakotvených v Chartě OSN, ve všeobecné deklaraci lidských práv a ve smlouvách o lidských právech. (Fact sheet OSN, 2017, s. 1) S ohledem na lidská práva gayů, existují již Pařížské zásady o národních institucích na ochranu lidských práv, Limburské zásady o provádění Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Maastrichtská směrnice o porušování hospodářských, sociálních a kulturních práv. Taktéž existuje mezinárodní směrnice o HIV/AIDS a lidských právech z roku 1998. Ve všech těchto dokumentech, přijatých normách se diskutují a jsou přijímána gay práva. (Sanders, 2008, s. 5)

Nejdůležitějšími mezinárodními koncepcemi jsou Yogyakartské principy či zásady, jež jsou mnohými odborníky na mezinárodní právo popsány jako nejautoritativnější, deklarující, co mezinárodní právo v oblasti lidských práv zavazuje státy vykonávat, a co naopak nevykonávat při prosazování a ochraně práv osob různé sexuální orientace, genderové identity a intersexuálního statusu. (O'Flaherty, 2015, s. 281) Setkání v Yogyakartě proběhlo v listopadu

⁸ Např. knihy od Kate Boerstein „Gender Outlaw“ (1994) či „My Gender Workbook“ (1998). (Morris, 2019, s. 5)

roku 2006. Na setkání byli přítomni akademici, soudci a experti OSN a zástupci nevládních organizací. Vedení tohoto setkání se ujaly dvě nevládní organizace: Mezinárodní služba pro lidská práva a Mezinárodní komise právníků. Jmenovitě Chris Sidoti, Philip Dayle a Michael O'Flaherty. Zastoupené byly i země mimo Západ a Latinskou Ameriku. V případě, že ctíme základní principy univerzality a nediskriminace, lze Yogyakartaťské principy považovat za vyjádřéním právních norem mezinárodního práva lidských práv o LGBT+ otázkách. (Sanders, 2008, s. 6)

Yogyakartaťské principy kladou důraz na nediskriminaci v rámci ekonomických, sociálních a kulturních práv, včetně zaměstnání, ubytování, sociálních zabezpečení, vzdělávání a zdraví. Potvrzují primární povinnost států uplatňovat lidská práva. Každý princip je doprovázen podrobnými doporučeními státům. Principy z roku 2006 nezahrnovaly právo na manželství osob stejného pohlaví. Avšak odborníci, kteří kodifikovali tyto principy, považovali manželství osob stejného pohlaví za lidské právo, které již bylo akceptováno mezinárodním právem v oblasti lidských práv. (Dittrich, 2008, s. 244)

Mohlo by se zdát, že Yogyakartaťské principy pouze popisují již existující lidská práva, ale opak je pravdou. Mnoho států sice podporuje lidská práva, ale lidi s odlišnou sexuální orientací nebo genderovou identitou vnímají jako výjimku. Svá stanoviska argumentují tvrzením, že při podepisování smluv o lidských právech si nikdy nepředstavovali, že se jejich mezinárodní závazky budou týkat také LGBT lidí. Tyto kritické státy si však neuvědomují, že lidská práva jsou univerzální a nedělitelná, neboť všechny lidské bytosti mají nárok na plné užívání všech lidských práv. (Dittrich, 2008, s. 244)

V roce 2006 bylo stanoveno 29 Yogyakartaťských principů. (Dittrich, 2008, s. 244) V roce 2017 pak vznikly tzv. Yogyakartaťské principy +10, které doplnily původních 29 zásad či principů o 9 nových a reagovaly tak na současný stav mezinárodního práva v oblasti lidských práv. Toto doplnění je pak potvrzením existujících mezinárodních právních norem, které se vztahují na všechny osoby na základě jejich sexuální orientace, genderové identity, genderového vyjádřéní a sexuálních charakteristik. (Yogyakartaťské principy plus 10, 2017, s. 5)

Yogyakartaťské principy z roku 2006 uvádějí:

Právo na všeobecné užívání lidských práv; rovnost a nediskriminaci; uznání před zákonem; život; osobní bezpečnost; soukromí; svobodu před svévolným zbavením svobody; spravedlivý soudní proces; lidské zacházení během zadržení či ve vazbě; svobodu od mučení a krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání; ochranu před všemi formami

vykořisťování, prodeje a obchodování s lidmi; práci; sociální zabezpečení a další opatření sociální ochrany; odpovídající životní úroveň; odpovídající bydlení; vzdělání; nejvyšší dosažitelnou úroveň zdraví; ochrana před zneužíváním lékařské péče; svobodu názoru a projevu; svobodu pokojného shromažďování a sdružování; svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; volný pohyb; dále pak právo požádat o azyl; založit rodinu; účastnit se veřejného života; účastnit se kulturního života; prosazovat lidská práva; právo na účinné opravné prostředky a nápravu; odpovědnost. (Yogyakartské principy, 2007, s. 5)

Yogyakartské principy z roku 2017 uvádějí:

Právo na státní ochranu; zákonné uznání; tělesnou a duševní integritu; svobodu od kriminalizace sankcí na základě sexuální orientace, pohlavní identity, pohlavního projevu nebo pohlavních znaků; ochranu před chudobou; hygienu; užívání lidských práv ve vztahu k lidským právům k informačním a komunikačním technologiím; pravdu; provozování, ochranu, zachování a oživení kulturní rozmanitosti. (Yogyakartské principy plus 10, 2017, s. 4)

Yogyakartské principy jsou součástí vývoje procesu, který započal v polovině 90. let. 20. století, kdy sexuální orientace a genderová identita vstoupily do světa mezinárodních lidských práv. V tomto období též vzniká i queer teorie. (Gross, 2007, s. 129)

2 Středoevropská perspektiva práv gayů

Druhá kapitola pojednává o moderní historii práv gayů ve střední Evropě. První část je věnována vymezení pojmů postkomunistická Evropa a střední Evropa. Dále moderní historii práv gayů, předně pak vývoji v druhé polovině 20. století, kdy se začínají profilovat hnutí homosexuálů. V kontextu diplomové práce je explicitně zmíněn i historický vývoj práv gayů ve třech komparovaných státech, tj. v České republice, Polsku a Slovinsku. Třetí část se zabývá otázkou práv založených na vztahu, jenž úzce souvisí s právy gayů a na která bude nahlíženo ve třetí kapitole. Jedná se o registrované partnerství, manželství stejných osob, adopci dítěte či náhradní mateřství.

2.1 Historie práv gayů: moderní vývoj

V současné době se pro popis středoevropského regionu využívají v odborné literatuře termíny jako postkomunistické režimy či postkomunistické systémy. Tyto pojmy vycházejí z definice postkomunismu⁹, který lze považovat za specifický pojem, jenž je ožíván k označení států bývalého východního bloku. Tyto země byly vyznačovány zřizováním socialistického systému a komunistické ideologie. (Žúborová, 2009, s. 161–162) Některé státy střední Evropy pak z historického hlediska patří k regionům, které s sebou nesou označení postkomunistická Evropa. Jednalo se o státy, které byly pod vlivem Sovětského svazu. (Belcerowicz, 1994, s. 75) Mezi postkomunistické země střední Evropy řadíme: Českou republiku, Slovensko, Polsko, Maďarsko a Slovinsko. (Kostelecká, 2014, s. 9) Tento prostor je známý svými specifiky, jež jsou přímo spjaty s minulostí komunismu, a tím se odlišuje od západní Evropy. Nejenže zkušenost s nedemokratickými režimy má vliv na vývoj a způsob fungování formálních i neformálních institucí, ale i na utváření nových politických a ekonomických elit. (Dvořáková, Vymětal, 2014, s. 144)

Postkomunistická Evropa patří k regionům, jež je vůči právům LGBT a jejich aktivismu méně vstřícná. V dobách komunismu byla homosexualita v těchto zemích potlačována a nazývána společenskou poruchou. (O'Dwyer, 2018, s. 1) Mnohdy byla považována za buržoazní přežitek a tudíž se členové sexuálních menšin ocitli na okraji společnosti. (Malý,

⁹ Pojem postkomunismus vysvětluje Leslie Holmes prostřednictvím 14 navržených podmínek: (1) nárůst nacionalismu a míra nezávislosti, (2) přímá absence kulturní dohody, (3) vysoké očekávání od lídrů, (4) nedůvěra vůči politickým institucím a cynismus, (5) utlumení hlavních teorií formování legitimacy, (6) ideologické vakuum, (7) morální vakuum – morální zmatek, (8) revoluce souhrnně, (9) dočasnost, (10) rychlost vývoje, (11) nestabilita, (12) rozsáhlá míra nedůvěry či nejistoty, (13) „nešťastné“ načasování a (14) problematičnost legitimacy obecně. (Žúborová, 2009, s. 152)

iRozhlas, 2021) Nedemokratické režimy ve střední a východní Evropě se vyznačovaly tím, že měly nízkou toleranci k homosexualitě. (Procházka, Graupner, 1997)

V euroamerickém pojetí je homosexualita prosycena sexualitou. (Fafejta, 2004, s. 88) S historií práv gayů či homosexuálů se pojí otázka sexuálních práv. Jeffrey Weeks, jeden z předních představitelů sociologie sexuality, v roce 1998 začal operovat s pojmem „sexuální občanství“. Termín se může zdát kontroverzní či konfrontační, neboť spojuje intimní sféru s veřejnou. Může na něj být pohlíženo jako na termín „hybridní“, jelikož oslabuje oddělení soukromého od veřejného. Ať jej definujeme z jakéhokoliv úhlu pohledu, souvisí s konceptem občanství jako takovým. Jedná se např. o právo na spravedlivé zacházení, na svobodu vyjádření, rodičovství aj., protože těmto právům se ne vždy a všude sexuálním menšinám dostává. Otázka těchto práv se stává otázkou veřejnou, neboť homosexuálům, ale i jiným menšinám, často nejsou uznána tzv. „erotická práva“, ale heterosexuálům automaticky ano. Jedná se např. o polibky, objímání se či pohlázení na veřejnosti. Platná je u řady sociálních institucí také akceptace homosexuality pouze za předpokladu, že daný jedinec, jenž se odchyluje od heteronormativity¹⁰, nedává svou orientaci najevo. (Fafejta, 2016, s. 47)

Skutečnost, že je někdo homosexuál a že se za něj prohlásí, neměla až do 60. let 20. století politický podtext, jednalo se pouze o holý popis sexuální orientace. Hnutí sexuálních menšin bylo v tomto období na začátku své existence a svého vlivu. Sociolog Ken Plummer z University of Essex dává za příklad jedince, jež navštěvovali akce pro homosexuály. Tito návštěvníci se nevyjadřovali k otázce práv homosexuálů. Dle Plummera pro ně byly gay bary v té době místem, kde se cítili bezpečně a chtěli se oprostít od útlaku či ústrků majoritní společnosti. Nepožadovali vyvolávat debaty ohledně politických či aktivistických témat. Pro období 50. a 60. let je charakteristické, že gayové necítili potřebu se politicky vyjadřovat a toužili po tom, aby žádným způsobem nevyčnívali mimo okruh lidí spojený s těmito místy. Tato doba se vyznačovala souhlasem většiny homosexuálů s privilegovanou skupinou heterosexuálů. Řada homosexuálů se bála, že bude rozpoznána jejich sexuální orientace. Chovali se sexuálně stereotypně, tedy v souladu s heterosexuálním pojetím, tím pádem svoji identitu zamlčovali či potlačovali. Nepřístojný byl i jakýkoliv aktivismus v době, kdy homosexuálové byly pod dohledem správních či policejních administrativ. Aktivita v tomto směru by byla považována za čiré bláznovství a nebezpečnou věc. Až v 60. a 70. letech získala

¹⁰ Heteronormativita je jev, kdy heterosexuality je považována za jedinou normální a přirozenou formu sexuality. (Fafejta, 2016, s. 47).

práva sexuálních menšin na síle a pojmy jako homosexuál začaly sloužit k definici kolektivní identity, jež požadovala uznání, práva a respekt. (Fafejta, 2016, s. 48–49)

Díky sociálnímu tlaku na homosexuály vzniklo hnutí za práva homosexuálů. Vznik hnutí však představoval přesný opak toho, čeho chtěla většinová společnost dosáhnout. V kontextu 20. století, konkrétně pak na jeho sklonku, začíná být zřejmé, že jakékoliv pokusy o „lčení“ homosexuality jsou neplatné. Konečně pak v roce 1992 byla homosexualita vyškrtnuta Světovou zdravotnickou organizací ze seznamu diagnóz. (Fafejta, 2016, s. 53–54)

Hnutí za práva homosexuálů začalo dosahovat úspěchů v oblasti právních reforem a to nejen v západní Evropě, ale i v USA. Ve Spojených státech amerických vyjádřili členové homosexuální komunity jasné negativní stanovisko vůči policejní razii v gay baru Stonewall Inn v newyorské čtvrti Greenwich Village. Téměř 400 lidí se zapojilo do vzpoury. Tzv. „Stonewall riots“ (Stonewallské nepokoje) se začal připomínat každoročně v červnu oslavami Gay Pride. Akce není realizována pouze na americké půdě, rozšířila se také do dalších států po celém světě. V některých zemích se koná i v jiných ročních obdobích. V 70. a 80. letech 20. století se zejména po USA a Evropě, posléze pak po celém světě, rozšířily politické organizace homosexuálů. Jejich síla a akceschopnost se však geograficky lišila. Skupiny jako Human Rights Campaign, National Gay and Lesbian Task Force a ACT UP (AIDS Coalition to Unleash Power) v USA; Stonewall an Outrage! ve Spojeném království a další po celém světě začaly agitovat za právní a sociální reformy. (Levy, 2023)

Kromě již vzpomenutých organizací byla v roce 1978 založena v anglickém Coventry Mezinárodní asociace lesbiček a gayů. Ta nyní sídlí ve švýcarské Ženevě a je přejmenovaná na Mezinárodní asociaci leseb, gayů, bisexuálů, transsexuálů a intersexuálů (ILGA World). Zmiňovaná organizace hraje zásadní roli v koordinaci mezinárodního úsilí o prosazování lidských práv a boje proti diskriminaci LGBTQ a intersexuálních osob. V USA získali homosexuální aktivisté podporu Demokratické strany v roce 1980, strana do svých stanov přidala klauzuli o nediskriminaci zahrnující sexuální orientaci. Tato podpora spolu s kampaní aktivistů vyzvala gaye a lesby, aby „vyšli ze skříně“ (v anglickém originálu: „*coming out of the closet*“). Demokratická strana mimo jiné podpořila gaye a lesby ke vstupu na politickou scénu v roli kandidátů. Aktuální zajímavostí je, že se v roce 2021 stal Pete Buttigieg prvním

otevřeným homosexuálním členem federální vlády¹¹. Stalo se tak za administrativy demokratického prezidenta Josepha Bidena. (Levy, 2023)

Otázky, jež byly akcentované lidmi, kteří hájí práva homosexuálů, se od 70. let 20. století lišily dle místa a času. Mezi probíraná témata patřila a patří například zákony o sodomii. Ve Skandinávii nikdy neexistovaly, v USA se spor nejprve odehrával na jednotlivých federálních úrovních, až posléze se dostal k Nejvyššímu soudu USA. Mezi další téma, jež mělo neoddiskutovatelný vliv na aktivity hnutí za práva homosexuálů v době 70. let, patřil boj proti epidemii HIV/AIDS. V souvislosti s těmito událostmi poté začala společnost rezonovat tématy vztahující se k podpoře prevence nemoci, financování výzkumu, rozšíření legislativy týkající se trestných činů z nenávisti a ochrany homosexuálů, transsexuálů či zajištění manželských práv pro páry stejného pohlaví, což můžeme znát pod známějším termínem jako manželství osob stejného pohlaví. (Levy, 2023)

Hnutí za práva homosexuálů, hnutí za osvobození homosexuálů či hnutí za občanská práva dnes prosazují rovná práva pro LGBTQIA+ osoby (tj. pro lesby, gaye, bisexuály, transsexuály, queer, intersexuály, asexuální + osoby). Usilují o zrušení zákonů o sodomii, žádají ukončení diskriminace LGBTQ osob, mimo jiné v zaměstnání, úvěrech, bydlení, veřejném ubytování a dalších oblastech života. (Levy, 2023)

2.2 Historie práv gayů: specifika vybraných zemí střední Evropy

Dle Johna Stanleyho historie nejsou fakta, jež ji tvoří, ale vyprávění, která tato fakta interpretují. Historie je ze své podstaty založena na prokazatelných důkazech a povaha těchto důkazů se v kontextu staletí mění, od teologických přes filozofické, právní, lékařské až po politické. Dostupné důkazy pak dle autora odrážejí diskurz současníků. Tedy, jestliže je homosexualita považována za hřích, tak je součástí teologického diskurzu. Naopak, v případě se objeví v právních kodexech, vstoupí do právního diskurzu. (Stanley, 2006, s. 32)

Dle některých autorů lze pozorovat následující:

- postkomunistické země, jež byly relativně úspěšné při přechodu od komunismu ke kapitalismu, vykazují vyšší míru akceptace homosexuality;
- státy, jež byly v procesu tranzice k demokracii úspěšnější, vykazují vyšší míru akceptace homosexuality;

¹¹ Pete Buttigieg je od roku 2021 ministrem dopravy vlády Spojených států amerických za administrativy Josepha Bidena. (Transportation.gov, 2023)

- v zemích, které měly rychlejší a úspěšnější přechod k demokracii, se neutvořily místa pro to, aby náboženství zaujalo důležitou roli při vytváření postkomunistické identity, současně je v těchto zemích vyšší míra akceptace homosexuality. (Kuhar, Švab, 2013, s. 25)

Homosexualita byla v nedemokratických režimech střední Evropy považována za tabu, což bylo v tomto regionu zakořeněné už před nástupem totalitních režimů, ale s jejich příchodem byla jakákoliv oficiální veřejná diskuze o homosexualitě prakticky nemožná. Spolu se skutečností, že homosexualita byla odsunuta na okraj společnosti, historik Jan Seidl mluví i o tzv. informačním vakuu. Jestliže se nějaký muž cítil být homosexuálem, tak to automaticky neznamenalo, že by svoji identitu přirozeně sám v sobě rozpoznal, neboť socialistické státy uplatňovaly v této věci informační embargo či zmiňované vakuum. (Malý, iRozhlas, 2021)

To mělo za následek neinformovanost u osob, jež by se v této problematice potřebovaly zorientovat. Mladý člověk, jenž žil v tehdejší režimu, a kterému nebyla jeho sexuální orientace zřejmá, potřeboval radu či impuls zvenčí, ta však nepřicházela a dohledat se dala pouze v odborné literatuře, např. v sekci medicínské. (Malý, iRozhlas, 2021) Adolescent, jenž byl gayem si tak nejdříve musel sám uvědomit, že je gay a nalézt svoji individuální cestu do gay společenství a jeho kultury. (Schindler, 2013, s. 300)

Pro účely komparace práv gayů byly vybrány tři státy, které jsou analyzovány ve třetí kapitole diplomové práce.

2.2.1 Česká republika

Z moderního hlediska v souvislosti s právy gayů na českém území je nutné zmínit odstranění homosexuality z kriminálních činů trestaných smrtí v trestním zákoníku Josefa II. z roku 1787. Přihlédneme-li dnes k právnímu stavu homosexuality v afrických či asijských zemích, tak v řadě z nich je stále tato minoritní skupina kriminalizována či dokonce trestána smrtí. V první třetině 20. století vznikají kolem velkých center kabarety či bary, kde se lidé s minoritní sexuální orientací střetávali a které jim poskytovali pocit bezpečí a pochopení. Druhá světová válka pak znamenala pro homosexuály zásadní zásah do jejich intimního života. Lidé, kteří byli identifikováni jako homosexuálové, museli na rukávu nosit růžový trojúhelník a končili v koncentračních a posléze ve vyhlazovacích táborech. Komunistický režim sice gaye nepronásledoval, ale učinili je tzv. „neviditelnými“, a studium či výzkum homosexuality přesunul pouze pod lékařský obor. (Sloboda, 2016, s. 42) Pokusy a léčba homosexuality v minulosti probíhaly s pomocí několika metod:

- (1) *averzivní*, kdy při homosexuálních myšlenkách byly pacientům podávány prostředky (mimo jiné i injekce) vyvolávající zvracení (popř. elektrické šoky), tuto léčbu prováděl do 50. let doktor Freund;
- (2) *psychoanalytická*, při této „léčbě“ se podávala droga LSD, jež měla navodit „fantazii“ a účelem bylo odejmout nepříjemné pocity z dětských zážitků, které dle této metody byly příčinou opačné orientace;
- (3) *stereoaktická*, v rámci které bylo operativně zasáhnuto do mozkových center řídících sexualitu, v řadě případů se jim dokázalo orientaci změnit. Avšak takové zásahy měly fatální dopad na zdraví pacienta, v souvislosti s těmito úkony byla vysoká úmrtnost;
- (4) *kastrace*, jež způsobuje snížení sexuálního pudu, nikoli však inverzi erotických prožitků
- (5) *Dörnerova metoda*, která spočívala v dávkování správných pohlavních hormonů matkám v těhotenství, později vplynuly obavy ze zásahu do vývoje jiných oblastí embya;
- (6) *pozdější psychoanalytická metoda*, kdy pacient měl být řízený k tomu, aby se koncentroval na heterosexuální složku svého života;
- (7) *pokusy o adaptaci v současnosti*, kdy se jedinec vzdá života s preferovaným pohlavím a směřuje k adaptaci, místo toho však dochází k malaadaptaci (falešné adaptaci), jež má negativní dopad na duševní zdraví jedince. (Janošová, 2000, s. 31–32)

V souvislosti se všemi zmíněnými metodami, předně pak s averzivní metodou, bylo posléze jasné, že se homosexualita léčit nedá. Toto zjištění bylo opřeno o lékařské závěry Kurta Freunda¹². Zmiňované lékařské zjištění napomohla k dekriminlizaci homosexuálního chování nad 18 let věku v trestním zákoníku z roku 1961. (Sloboda, 2016, s. 42) Nejproblematictější na trestním zákonu č. 140/1961 Sb. byl § 244, který považoval za trestné vzbuzovat veřejné pohoršení, aniž by upřesnil, co to znamená. Lze tedy konstatovat, že rovnoprávnosti nebylo dosaženo. Trestné i nadále bylo homosexuální chování za úplatu. (Schindler, 2013, s. 287)

Vzhledem ke všem uvedeným skutečnostem, a především pak kvůli vágním formulacím, které obsahoval zákon o dekriminlizaci homosexuality, byl ve společnosti vytvořen prostor

¹² *Kurt Freund* (1914-1996) byl přední československý psychiatr, sexuolog. Vědeckou kariéru zasvětil studiu homosexuality a sexuálními deviacím. V 50. letech, kdy v Československu byla homosexualita ještě trestná, se snažil pomocí různých metod o její léčbu. Nakonec u něj převážil názor, že sexuální orientace se nedá změnit a odmítal jakoukoliv léčbu těchto osob. Spolu se sexuologem Nedomou prosadili zrušení trestnosti homosexuality v roce 1961. (Queerpamet.cz, 2023)

pro vydírání, manipulaci, podezření atp. O homosexualitě a právech gayů se začíná mluvit až na konci 80. let. V téže době vznikají první organizace, jež se snaží o zlepšení postavení homosexuálů v českých zemích. (Sloboda, 2016, s. 42) Téma homosexuality tak začalo postupně pronikat do oficiálních médií. Články spojené s homosexuální tematikou začaly vycházet např. v Mladé frontě, Mladém světě či deníku Tvorba. (Seidl, 2012, s. 315) Organizace, jež vznikaly v 80. letech, se předně věnovaly volnočasovým aktivitám a setkávání osob, které byly do té doby ve skrytu. Dominantní postavení získala organizace: *Sdružení osob homosexuální orientace* zvaná SOHO, jež se věnuje i právním a sociálním změnám. Od počátku 90. let byl aktivismus spojen s bojem proti nemoci HIV/AIDS. (Sloboda, 2016, s. 42)

2.2.2 Polsko

V souvislosti s polskou historií práv homosexuálů můžeme od poloviny 19. století hovořit o speciální sekularizaci. Z medicínského hlediska bylo nahlíženo na homosexuální chování jako na zdravotní stav, z čehož vyplynulo, že by bylo nevhodné jej řešit prostřednictvím soudního systému či ho zkoumat z pohledu teologie. Po znovuzískání samostatnosti v roce 1918 se Polsko snažilo neuvažovat o homosexuálním chování v trestněprávním kontextu. Např. Mikulski¹³ na homosexualitu neustále nahlížel jako na „sexuální úchylku“, ale uznával, že jeho pojetí vychází z teologie nikoli z vědy. Domníval se, že takové chování není normou, ale není důvod to považovat za trestný čin. Cílem vzniklého reformního právního hnutí bylo vyjmutí homosexuality z trestního zákoníku. Polsko v té době pracovalo se třemi různými trestními zákoníky. (Stanley, 2006, s. 39–41)

Zákoník z roku 1932 svým obsahem o homosexualitě vůbec nepojednával, žádný zákon neobsahoval zmínku o homosexuálním chování – takové chování dle zákoníku neexistovalo. Popírání existence homosexuality bylo v Polsku považováno za dlouholetou právní tradici. Avšak nejen náboženskou obcí a policií, ale i většinovým obyvatelstvem bylo na gaye pohlíženo s odporem. Policie k jejich pronásledování využívala jiné zákony, např. o hrubé neslušnosti. Přesto však v meziválečném Polsku existovala prosperující homosexuální subkultura. (Stanley, 2006, s. 39–41)

Po hrůzných událostech zapříčiněné druhou světovou válkou a rozdělením Polska se k moci dostali komunisté. V lidovém Polsku komunisté homosexuální aktivity nekriminalizovali. Zachoval se věk 15 let jako hranice pro souhlas se všemi sexuálními akty,

¹³ Antoni Mikulski (1872-1925) byl polský psychiatr, profesor psychiatrie na Vilniuské univerzitě a bývalý primář psychiatrické léčebny v Kochanówce (Lodž). (Karczewski, 2022, s. 9)

at' už homosexuálními či heterosexuálními. V 60. letech byla homosexualita uznána komunistickým režimem jako legitimní studijní obor. Průkopníkem tohoto oboru byl Kazimierz Imieliński. I nadále bylo na homosexuály nahlíženo jako na podezřelé, neboť dle tehdejšího režimu nepřijímali společenské normy. Pedofilie byla navíc považována za jednu z variant homosexuálního chování. Komunistická vláda a policie vedla podrobné záznamy o všech, kteří byli podezřelí z homosexuality. Zde byl využíván §213 trestního zákoníku – veřejná neslušnost. Římskokatolická církev neustále živila svůj nepřátelský postoj vůči této minoritě, a tak byla otevřená homosexualita brána, až na výjimky, jako skandální. Komunistická vláda sice nedovolila vznik nezávislého homosexuálního hnutí, ale prostor pro politický diskurz byl připraven. (Stanley, 2006, s. 42–43)

V časopisu *Polytika* byl v roce 1981 uveřejněn článek o varšavském homosexuálním undergrandu, komunisté tak zřejmě postupnými kroky otvírali dveře větší toleranci homosexuality. Od roku 1983 byly v časopisu *Relax* otiskovány povolené inzeráty pro gaye. Vládní garnitura však neustále zaujímal negativní postoj vůči homosexuálům a nepřímo podporovala možnosti pro jejich vydírání. V roce 1985 na základě potřeby kontroly pohlavních chorob zahájila policie operaci „Hyacint“, při kterém došlo k masovému zatýkání gayů ve všech sférách, byli nuceni ke spolupráci. Z tohoto incidentu pramenily první snahy o založení gay hnutí. (Stanley, 2006, s. 43)

Po roce 1989, kdy v Polsku proběhla tranzice k demokracii, byla varšavskou gay komunitou založena organizace „Lambda“. V roce 1990 proběhla první kampaň homosexuálů za toleranci, jež nesla název „Miluj a nezabíjej“, v souvislosti s ní byly mimo jiné distribuovány letáky, které poučovaly o bezpečném sexu a informovaly o zřízení linky důvěry. Začaly se vydávat časopisy a povídky s gay tematikou. V roce 1993 proběhla první demonstrace na podporu homosexuality. Přirozenými centry se stala Varšava, Krakov, Gdaňsk, Poznaň i Vratislav. V roce 1995 se konal první Gay Pride. Mezi aktivity gayů patřil zájem o veřejnou osvětu ohledně nemoci HIV/AIDS, jež zasáhla i polskou gay komunitu. (Stanley, 2006, s. 43–44)

2.2.3 Slovinsko

Slovinsko je územně historicky spjato s dnes už neexistujícím státem Jugoslávie, kterého bylo součástí. Nástupnickými zeměmi se staly: Slovinsko, Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Srbsko, Kosovo, Makedonie a Černá Hora. (Allcock, Lampe, 2023) Slovinsko vyhlásilo v roce 1991 nezávislost a v roce následujícím získalo mezinárodní uznání jako nezávislý stát. Jeho

postavení bylo daleko stabilnější a cesta ke členství v EU byla přímější než v ostatních jugoslávských republikách. (Kuhar, Švab, 2014, s. 1095)

Dle trestního zákoníku z roku 1959 byl sexuální styk mezi lidmi stejného pohlaví nelegální v celé Jugoslávii. Homosexualita byla v bývalém státě dekriminována v roce 1976 s platností od roku 1977. Roku 1984 vzniklo ve Slovinsku první gay a lesbické hnutí jako součást tzv. nových sociálních hnutí. Jednalo se o levicová hnutí, jež představovala alternativu ke stávajícímu politickému systému. Od konce 90. let 20. století došlo ve Slovinsku ke zvýšení mediálního pokrytí aktivitami hnutí. Jedním z prvních cílů hnutí bylo přesunout problematiku homosexuality z psychiatrického kontextu do kontextu kulturního a politického. Ještě v 80. letech spolek požadoval změnu tehdy jugoslávské ústavy, díky které by byla zakázána diskriminace na základě sexuální orientace. Ve školních osnovách usilovalo hnutí o uvedení zmínky, jež by definovala, že homosexualita má stejný společenský status jako heterosexualita. Tyto požadavky nebyly nikdy naplněny. (Kuhar, Švab, 2014, s. 1096)

Na konci 80. let bylo pozorováno silné pnutí mezi levicovými sociálními hnutími a konzervativci. Hnutí považovala sexuální orientaci jako jeden z důvodů, na jejichž základě by měla být zakázána diskriminace. Konzervativci tuto klauzuli vnímali jako ohrožení národa, rodiny a křesťanské morálky a hrozbu, která by přispěla k vymírání „malého slovinského národa“. Mimo jiné konzervativci útočili na ženská práva získaná za socialismu – právo na potrat, stejně jako na právní ochranu homosexuality. Z tohoto důvodu nebyla zmíněna v článku 14¹⁴ při tvorbě nové slovinské ústavy sexuální orientace. (Kuhar, Švab, 2013, s. 28)

Postoje k homosexualitě a jejich právům musí být zasazeny do širšího historického kontextu balkánských válek z 90. let 20. století. Zkušenost s vojenským konfliktem, který je úzce spojený s rolí náboženství a zadržovaným ekonomickým rozvojem, může být fatálním faktorem, jenž vysvětluje rozdíly v postojích k homosexualitě ve Slovinsku. Země zažila oproti jiným regionům v tomto konfliktu „jen“ desetidenní válku za nezávislost v roce 1991. Chorvatsko a Srbsko byly po několik let zapojeny do vojenských konfliktů. Válka pak posiluje nacionalistické a náboženské diskurzy, které jsou vysoce heteronormativní. Slovinsko sice nevyšlo z těchto diskurzů neposkvřeno, avšak zdá se, že rozpad socialistické Jugoslávie,

¹⁴Článek 14 *Rovnost před zákonem* slovinské ústavy zní: Ve Slovinsku jsou každému zaručena rovná lidská práva a základní svobody bez ohledu na národnost, rasu, pohlaví, jazyk, náboženství, politické nebo jiné přesvědčení, majetkové poměry, rod, vzdělání, sociální postavení, zdravotní postižení nebo jakékoli jiné osobní okolnosti. (Official Gazette of the Republic of Slovenia, 2023)

revitalizace církve či rozkvět nacionalistických diskurzů nebyly ve Slovinsku nikdy tak silné jako např. v Chorvatsku a zejména v Srbsku.

Odstup od homosexuálů ve Slovinsku byl přítomen od začátku 90. let 20. století. Takový byl srovnatelný se zdrženlivostí vůči imigrantům či zahraničním pracovníkům. Slovinsko se chtělo od začátku očistit od balkánského regionu a vytvořit novou nebalkánskou (tj. evropskou) slovinskou kolektivní identitu. V 90. letech byli homosexuálové bráni na straně jedné jako cosi „neslovinského“, na druhé straně bylo všem zřejmé, že nepřijetí homosexuálů by ze slovinské kultury udělalo kulturu balkánskou – obraz, od kterého se chtěli Slovinci oprostít. (Kuhar, Švab, 2013, s. 27–30)

2.3 Práva gayů v sociálním kontextu: práva založená na vztahu¹⁵

Mluvíme-li o základních právech homosexuálů, nemůžeme opomenout práva založená na vztahu, jež jsou připisována především homosexuálům. Předně se jedná o:

- (1) registrované partnerství;
- (2) svazky osob stejného pohlaví;
- (3) adopci dětí;
- (4) proces tzv. náhradního mateřství.

Jestliže je pro heterosexuála přirozené žít s člověkem opačného pohlaví, tak pro homosexuála je vztah s jedincem stejného pohlaví identicky odpovídající. (Janošová, 2000, s. 52) Získání partnerských práv nejdříve předcházela snaha o uznání práv na vlastní identitu. Nejprve tedy šlo o právo být neheterosexuální a nebýt léčen. Bylo požadováno mít možnost realizovat svou sexuální orientaci v sexuálních vztazích s jinými osobami. Člověk je sociální bytost, která žije v určité kultuře a preferuje vztahy založené na romantických motivech. Nejedná se tedy jen o vztahy sexuálního charakteru, ale i intimního a romantického. Lze tedy definovat, že se nejedná pouze o požadavek na uznání realizace sexuálních kontaktů jako nedevariantních, ale i o uznání plnohodnotného vztahu vykazujícího identické rysy, jako vztahy osob různého pohlaví. Takové požadavky začaly být akcelerovány v souvislosti s nástupem nových sociálních hnutí koncem 60. let 20. století. (Sloboda, 2016, s. 103–104) Ani registrované partnerství, ani manželství osob stejného pohlaví neomezuje právo heterosexuálů na sňatek. Naopak, jedná se o respekt většiny vůči menšině. (Fafejta, 2016, s. 140)

¹⁵ Socioložka Diane Richardsonová hovoří o třech základních typech sexuálních práv: (1) práva vztahující se k praktikám a jednáním; (2) práva vztahující se k identitě; (3) *práva vztahující se k vztahu*. (Fafejta, 2016, s. 111)

(1) *Registrované partnerství*¹⁶ znamená partnerské soužití a je určeno homosexuálním pářům, které chtějí žít ve společné domácnosti. Mimo jiné jde o užití práv a výhod, které jsou jinak přiznány jen manželským dvojicím. Partnerské soužití neznamená to stejné co manželství. Jeho hlavní význam spočívá v úpravě majetkoprávních poměrů páru, které by vedlo ke zrovnoprávnění s manželstvím. Registrovaného partnerství lze chápat jako stvrzení stability a vážnosti vztahu. (Janošová, 2000, s. 60–61) Eventuality, jež v tomto ohledu zákony jednotlivých zemí nabízejí, jsou odlišné. Jedná se např. o to:

- (a) jestli lze v zemi uzavřít registrované partnerství;
- (b) na co mají registrovaní partneři nárok;
- (c) zda stát uznává registrované partnerství, které je uzavřené v zahraničí. (Europa.eu, 2023a)

Zmiňovaná variabilita práv po uzavření registrovaného partnerství je v jednotlivých státech diametrálně vysoká. Nejtypičtějším příkladem jsou vlastnická a dědická práva, kdy práva vyplývající z uzavření registrovaného partnerství v jedné zemi mohou být výrazně jiná v zemi druhé, která tento institut umožňuje. (Europa.cz, 2022) Z historického hlediska bylo Dánsko v roce 1989 první zemí, která přijala registrované partnerství. Následovaly další skandinávské země a Nizozemí. (Sloboda, 2016, s. 104)

Ještě ve 20. století byl koncept (2) *manželství osob stejného pohlaví* chápán jako něco nepředstavitelného, jako oxymóron. Od konce dvacátého století se však objevuje rostoucí celosvětové hnutí, jež považuje manželství za základní lidské právo, které je nutné rozšířit na páry stejného pohlaví. Právní uznání manželství osob stejného pohlaví se stalo jedním ze společensky, politicky a právně nejrozporupnějších témat současnosti. (Chamie, Mirkin, 2011, s. 529) Nizozemí bylo v roce 2001 první zemí světa, které uzákonilo manželství osob stejného pohlaví. (Sloboda, 2016, s. 104)

V souvislosti s uzákoněním manželství osob stejného pohlaví jsou uváděny rozdíly oproti registrovanému partnerství. Jak bylo zmíněno výše, registrované partnerství má řadě zemí mnoho zákonných podob, z čehož vyplývá, že i odlišnosti mohou být různé. Stěžejní rozdíl lze spatřit především v *symbolické* rovině, v jejímž kontextu se manželství definuje jako hodnota, která by se v případě přijetí pro gaye a lesby naplnila. V souvislosti s administrativními rozdíly je patrné, že v některých zemích se registrované partnerství může

¹⁶ Registrované partnerství se v angličtině označuje jako „civil partnership“, tedy jako občanské či civilní partnerství. (Sloboda, 2016, s. 104)

uzavírat jen na určitých úřadech, čím je omezen výběr místa uskutečnění obřadu. Dalším bodem jsou *majetkové rozdíly*. V některých zemích registrovaným partnerům nevzniká nárok na společné jmění a dědické právo. Otázkou je výchova dětí, kde na rozdíl od heterosexuálního manželství, děti ani rodiče nemají práva, která by si byla rovná. (JsmeFer.cz, 2023a)

Diskutovaná jsou užívaná hesla, která se vztahují k prosazování manželství osob stejného pohlaví. V případě České republiky se jedná o heslo „manželství pro všechny“, jehož autorem je iniciativa Jsme Fér. Tato interpretace může být diskutabilní, neboť se přesně neví, co všechno si člověk může pod slovním spojením „pro všechny“ představit. (Epochtimes.cz, 2023) Není důvod, aby stát rozlišoval mezi svazkem muže a ženy, nebo svazkem dvou žen nebo mužů. (JsmeFer.cz, 2023b) Návrh o narovnání práv vzhledem k manželství pro osoby stejného pohlaví není o manželství pro všechny. Kdybychom se rozhodli chápat doslovný význam slovního spojení „manželství pro všechny“, pojímali bychom pod tím například i vícečetná manželství bez ohledu na věk, příbuzenské vztahy a podobně. (Epochtimes.cz, 2023) Manželství osob stejného pohlaví je zákonné ve 34 zemích světa a na všech sedmi kontinentech. To znamená přes 16 % světové populace, tj. přes 1,4 miliardy lidí žije ve státech, které povolují manželství osob stejného pohlaví. (JsmeFer.cz, 2023c)

U práva na (3) *adopci dětí* stejnopohlavními páry můžeme definovat dva typy. Zaprvé se jedná o *vychovávání dítěte jednoho z partnerů* či zadruhé *adopce dítěte z dětských domovů*. V souvislosti s prvním typem vznikají opatření na ochranu dítěte a adopcí tento vztah získává právní podklad. Jestliže je dítě vychováno i partnerem biologického rodiče, přičemž druhý biologický rodič není či nemá zájem. Jedná se o vztah úředně definovaný jako přisvojení dítěte. Druhý příklad, který je reprezentován adopcí dětí z dětských domovů, je dle jeho zastánců pozitivní v tom, že pro některé děti je téměř nemožné najít adoptivní rodiče. Zvětšením skupiny osob, které pak žádají o adopci dětí, vzniká vyšší šance dětí žít v prostředí úplné rodiny. Protiargumenty vedou k teorii, že z dětí vychovávaných v homosexuálním svazku se stanou homosexuálové. Je pravdou, že některé výzkumy ukazují, že děti vychovávané v homosexuálním svazku vykazují v dospělosti vyšší míru sexuální otevřenosti, ale to z nich nedělá gaye či lesby. Dalšími protiargumenty jsou např. obavy ze zneužívání dětí páry stejného pohlaví apod. (Fafejta, 2016, s. 143) Mnoho zemí umožňuje adopce/osvojení manželským párem osob stejného pohlaví či párem registrovaným, např. Spojené království, Nizozemí, skandinávské země či Brazílie aj. (Sloboda, 2016, s. 116)

U (4) *náhradního mateřství* jde o proces, během kterého je embryo biologických rodičů donošeno náhradní matkou. Náhradní matkou se stává žena, která je ochotna přijmout embryo

do dělohy s úmyslem otěhotnět, dítě donosit a porodit. Zároveň se však vzdává veškerých rodičovských práv. (Aperio.cz, 2023) Možnost náhradního mateřství mohou využít jednotlivci, heterosexuální či homosexuální páry. U osob stejného pohlaví může být patrná touha po genetickém rodičovství. (Franková, Jirsa, 2022)

World Center of Baby sídlící na Kypru, je mezinárodní organizace, která nabízí celou škálu služeb v souvislosti s náhradním mateřstvím nejen pro homosexuální a transsexuální páry. (WorldCenterOfBaby.com, 2023a) Mezi osvědčené „destinace“ náhradního mateřství jsou organizací *World Center of Baby* uváděny: Kypr, Gruzie, Mexiko, USA, Kolumbie a Ukrajina. (WorldCenterOfBaby.com, 2023b) Další státy, které jsou definovány jako možné pro sjednání náhradního mateřství, jsou: Nepál, Polsko, Indie, Thajsko či Rusko. Již zmiňované USA patří mezi oblíbené státy, neboť klienti tam mají pocit, že je to bezpečnější. Důvěryhodnost USA posiluje i dlouhá historie existence a využívání náhradního mateřství. (Cheung, 2023)

S procesem náhradního mateřství se pojí mnoho rizik a kontroverzí. Zásadní komplikaci představují neexistující mezinárodně uznávané zákony ošetřující náhradní mateřství. V krajních případech tedy může zůstat mnoho rodičů, ale především také dětí zranitelných. V extrémních případech může dojít k situaci, kdy dítě zůstane bez státní příslušnosti. Někdy trvá několik měsíců, než se dítě dostane zpět do země původu rodičů, protože ti nemusejí být automaticky uznáni za právoplatné rodiče. Dalším riziko je rozvod či rozchod páru. Ve sporu o opatrovnictví může dojít k nespravedlivému zvýhodnění. Otec bude mít často rodičovská práva jako ten, kdo poskytl sperma, zatímco vajíčko nejčastěji poskytla třetí strana, tudíž matka nemusí být považována za rodiče dítěte. Je zapotřebí vznik mezinárodní dohody podobné Haagské úmluvě o osvojení, aby se pravidla sjednotila. (Cheung, 2023)

Je nutné zmínit i rizika na straně náhradní matky. Je uváděno, že nutností jsou regulace, prostřednictvím kterých by bylo zajištěno, že kliniky poskytující oplodnění a následnou péči o náhradní matky jsou řádně regulovány; že je pacientkám poskytnuta řádná zdravotní péče a je zajištěn jejich řádný souhlas. Takové regulace musí zajistit, že budoucí rodiče budou ve svém státu považováni za vhodné rodiče. Může se také stát, že pokud se dítě narodí s určitou vadou, mohli by se ho zamýšlení rodiče vzdát. Další diskutovanou kontroverzí je zneužívání náhradního mateřství k finančnímu obohacení, kdy jsou ženy nuceny působit jako náhradní matky. (Cheung, 2023)

3 Analýza práv gayů ve vybraných zemích střední Evropy

Cílem práce je analýza stavu práv gayů, která je provedena na základě rozboru následujících komparačních kritérií: (1) institucionální ochrana a právní vývoj; (2) veřejné mínění a masmédia; (3) aktéři: politické elity, politické strany a aktivisté a (4) lobbying. Na základě těchto kritérií je v daných zemích zkoumán stav práv v sociálním kontextu, která představují: (a) registrované partnerství; (b) manželství stejnopohlavních osob a (c) adopce dětí. Tato práva pak přináležejí stěžejně homosexuálům.

3.1 Metodologie

Z hlediska metodologie je realizována kvalitativní analýza práv gayů v zemích střední Evropy. Pro výběr jsou stanovena dvojí kritéria. Zaprvé se musí jednat o státy, které jsou součástí Evropské unie. Všechny analyzované státy se staly členy v roce 2004, v rámci tzv. východního rozšíření EU. (Beneš, 2005, s. 5) Analyzovanými zeměmi jsou Česká republika, Polsko a Slovinsko. Zadruhé se musí jednat o země spadající do makroregionu střední Evropa. (Český statistický úřad, 2023a) Důvody stanovení uvedených kritérií vychází z historické a geograficko-politické podobnosti.

Pro potřeby analýzy bylo nutné vymezit komparační kritéria, pomocí kterých je možné ji provést. Otázka práv gayů je jednou z oblastí zájmu veřejné politiky. (Mucciaroni, 2011, s. 17) Evropská unie popisuje hlavní prvky ochrany lidských práv jako: instituce, vnitrostátní právo, politiky v oblasti lidských práv, občanskou společnost či obránce lidských práv. (Lagoutte, 2019, s. 182) V kontextu studie europeizace veřejné politiky, uvedl Claudio M. Radaelli ve svém článku *The Domestic Impact of European Union Public Policy: Notes on Concepts, Methods, and the Challenge of Empirical Research* následující komparační kritéria: hráči, politické problémy, styl, nástroje a zdroje. (Radaelli, 2002, s. 114) Pro komparaci práv gayů ve vybraných zemích střední Evropy byla vybrána následující kritéria.

Tabulka č. 1: Vymezení komparačních kritérií

Institucionální ochrana a právní vývoj
Veřejné mínění a masmédia
Vývoj veřejného mínění

<ul style="list-style-type: none"> • Eurobarometr¹⁷ • Mediální obraz sexuálních menšin v analyzovaných zemí
Aktéři: politické elity, politické strany, aktivisté
<ul style="list-style-type: none"> • Vyjádření politiků • Vyjádření politických stran • Představení gay aktivistů a jejich aktivity
Lobbing
<ul style="list-style-type: none"> • Uvedení gay či LGBT hnutí v analyzovaných zemí • Program, vize • Lobbing hnutí v souvislosti s tvorbou legislativy

Zdroj: autor

U institucionální ochrany a právního vývoje nás zajímá, který z analyzovaných států má své zákonné normy na nejvyšší úrovni, zda je např. zákonné uzavřít v dané zemi manželství, registrované partnerství či adoptovat dítě. Kritériu veřejného mínění akcentuje výzkumná šetření zabývající se podporou manželství osob stejného pohlaví, registrovaným partnerstvím či adopcí dětí. Diplomová práce si všímá i mediálního pokrytí a informování o této otázce, soustředí se mimo jiné na pozitivní a negativní příspěvky. U aktérů, ať už se jedná o politické elity či politické strany se práce zabývá jejich stanovisky k otázce práv gayů. Předně analyzuje jejich postoje prezentované prostřednictvím médií či uveřejnění v programech daných stran nebo hnutí. Všímá si vyjádření čelních představitelů států, mezi které počítáme prezidenty, premiéry či vlivné politiky dané země. Dále práce představuje nejznámější národní gay aktivisty a jejich činnost. V souvislosti s lobbingem se práce věnuje gay či LGBT hnutí, jež jsou přítomna ve sledovaných zemí. Uvádí jejich program, vize, cíle, ale hlavně si všímá jejich vlivu na utváření politik a jaké normy podporuje.

¹⁷ Eurobarometr je průzkum veřejného mínění, který EK, EP a další instituce a agentury EU využívají k pravidelnému sledování stavu veřejného mínění v Evropě v otázkách týkajících se EU a postojů k tématům politického a sociálního charakteru. Eurobarometr poskytuje kvalitní a relevantní údaje odborníkům na veřejné mínění, výzkumníkům, médiím a veřejnosti. (Europa.eu, 2023b)

3.2 Česká republika

Česká republika je v kontextu Evropy středně velkou zemí. Samostatným státem se stala v roce 1993, kdy byla rozdělena Česká a Slovenská Federativní Republika neboli Československo na dva samostatné státy. V souvislosti s registrovaným partnerstvím byla Česká republika první post-komunistickou zemí, která takový zákon přijala. Jak už výše bylo uvedeno, tato norma byla hlavní aktivitou Sdružení organizací homosexuálních občanů (SOHO) v ČR a později Gay Iniciativy (GI) a Gay a lesbické Ligy (GLL). (Šlehofer, 2023)

Specifikem České Republiky je otázka dárcovství krve od gayů, které je v ČR omezeno. Gayové a bisexuálové zde od roku 1996 sice mohou darovat krev, ale musí splnit roční sexuální abstinenci. Muži, kteří mají sex s jinými muži, jsou vyřazeni z dárcovství krve na jeden rok, což odpovídá dvojnásobku doby, po kterou není infekce prokazatelná používanými testy. Taková omezení či úplné zákazy darování byly přijaty na začátku 80. let vzhledem k obavám šíření viru HIV, jenž způsobuje nemoc AIDS. (Roháčková, 2023b)

3.2.1 Institucionální ochrana a právní vývoj

Homosexuální chování nad 18 let věku bylo v bývalém Československu dekriminlizováno v roce 1961. (Sloboda, 2016, s. 42) Přesněji se jedná o trestní zákon č. 140/1961 Sb. (Ustrcr.cz, 2023) Po vzniku České republiky v roce 1993 je v Listině základních práv a svobod ukotveno, že všichni lidé jsou si rovni ve své důstojnosti a v právech. Mezi které řadíme i například práva na ochranu před nelidským a ponižujícím zacházením, ochranu autonomie, seberealizaci či ochranu identity. Uveden je i zákaz nerovného zacházení, který zaručuje přístup k základním a svobodám pro všechny lidi, a to bez rozdílu, což přirozeně zahrnuje i jedince odlišné sexuální orientace. V souvislosti s ochranou práv gayů je uváděno i právo na respektování soukromého a rodinného života. Existuje antidiskriminační zákon, který chrání nejen gaye před projevy diskriminace v každodenních životních situacích. Tento zákon definuje jednotlivé formy diskriminace, jež umožňuje postihovat. Jedná se o přímé a nepřímé diskriminační praktiky či o obtěžování. Nejedná se jenom o obtěžování sexuální, ale také o takové chování, které vytváří ponižující, urážlivé či zastrašující prostředí. (Šabatová, 2019, s. 20–21)

Registrované partnerství se v České republice institucionalizovalo zákonem č. 115/2006 Sb. o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů. Od 1. 6. 2006 se osoby stejného pohlaví mohou seždat. (Český statistický úřad, 2023b) Uzákonění však provázely komplikace v podobě vetování návrhu zákona tehdejším prezidentem Václavem

Klausem, poslanci veto dne 15. března roku 2006 přehlasovali, a to nejnižším možným počtem hlasů, tedy 101 hlasy. Nakonec zákon přijali nejnižším možným počtem hlasů, tedy 101 hlasy. (Macková, 2023a) Samotné registrované partnerství je v ČR pouze administrativním úkonem, osoby se mohou seždat pouze na 14 určených úřadech a beze svědků. Neuznávají se vztahy v rámci manželství, jako švagrová, švagr. Ve vztahu k dětem si je například nemohou přisvojit, osvojit, ani se nemohou stát pěstouny. (JmeFer.cz, 2023e) Pokud dítě jednoho z partnerů žije ve společné domácnosti, druhý partner má právo a povinnost se podílet na výchově dítěte. (Portal.gov.cz, 2023) Děti jsou v případě rozpadu vztahu v právním vakuu a nemají nárok na sirotčí důchod. Automaticky nevzniká společné jmění manželů, registrovaní partneři jsou pouze podíloví spoluvlastníci. Při uzavření partnerství si snoubenci neurčují společné příjmení, které budou používat, takto učinit mohou až dodatečně po registraci. Nemají nárok na vdovský a vdovecký důchod. (JmeFer.cz, 2023e)

Manželství je v České republice povoleno pouze pro heterosexuální páry, tzn. pro muže a ženu (§ 655 občanského zákoníku). (Amensty.cz, 2023) Návrh novely zákona o manželství pro stejnopohlavní páry byl 21. dubna 2021 projednán v prvním čtení Poslaneckou sněmovnou Parlamentu České republiky, schválení se však nestihlo do konce volebního období. V ČR existuje protinávrh na zakotvení manželství jako svazku muže a ženy. Předkladateli byli poslanci především z řad KDU-ČSL. (JsmeFer.cz, 2023f)

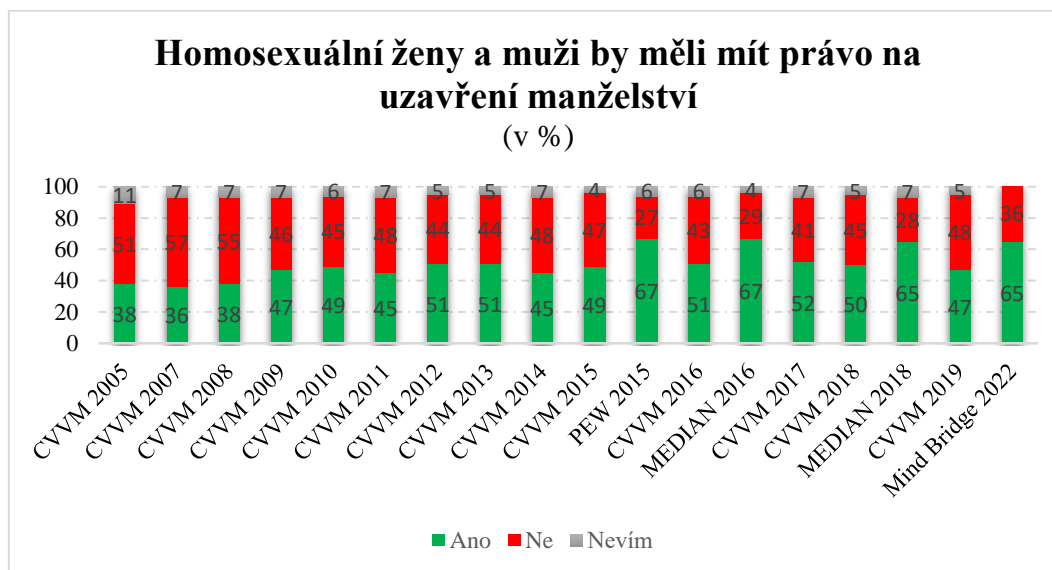
Nyní v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR vzniká zákon, který má ambici se pokusit znovu přesvědčovat poslankyně a poslance o zrovnoprávnění svazků stejnopohlavních párů s heterosexuálními. (Machová, Stuchlíková, 2023)

3.2.2 Veřejné mínění a masmédia

Výzkumy veřejného mínění zabývající se právy homosexuálů v ČR v poslední době nejčastěji analyzují agentury CVVM, Median a Pew Research. Nejčastěji sledovanými jsou názory a postoje týkající se podpory stejnopohlavního manželství, podpory registrovaného partnerství a adopce dětí. U posledně jmenovaného jde předně o adopci dětí partnerů a z institucionální péče. (JsmeFer.cz, 2023d)

V následujícím grafu je představena podpora manželství gayů a leseb v čase, jedná se o rozpětí let 2005 až 2022.

Graf č. 1: Podpora manželství pro stejnopohlavní páry v ČR

Poznámka: Hodnoty v tabulce jsou součtem odpovědí „rozhodně ano“ a „spíše ano“ a součtem odpovědí „rozhodně ne“ a „spíše ne“. Dopočet do 100 % u jednotlivých položek v každém roce tvoří odpověď „nevím“.

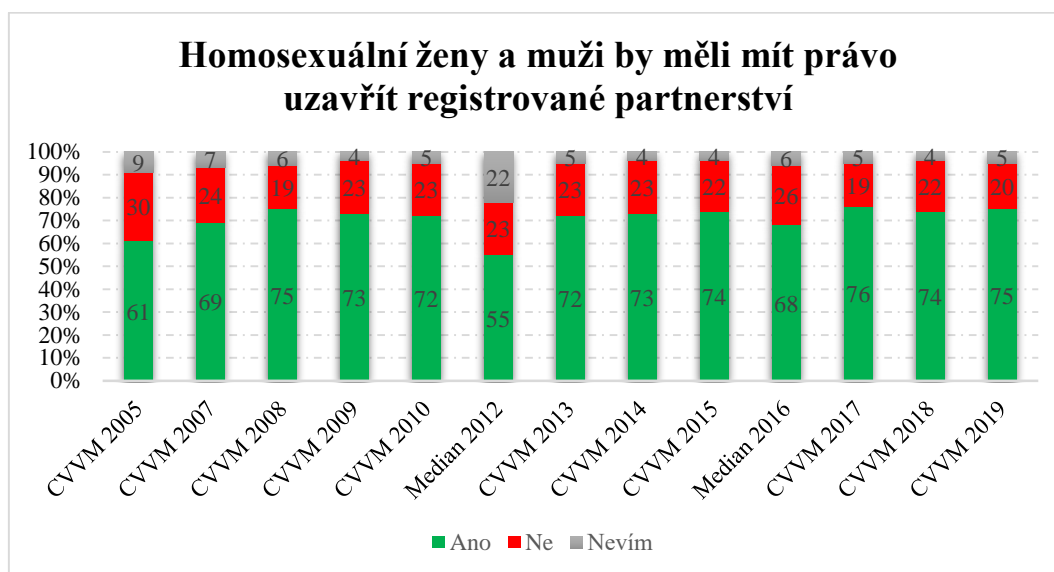
Zdroj: autor, zpracováno na základě dat CVVM, Median, PEW a Mind Bridge

Z grafu je patrné, že podpora veřejnosti manželství pro stejnopohlavní páry v čase roste. Zatím co v roce 2005 podpora dosahovala téměř 40 %, v roce 2018 přesahovala 60 %. Výsledky výzkumů realizovaných agenturami Median a PEW v posledních letech ukazují podporu přesahující hranici 60 %. Z interpretovaných dat výzkumů agentury CVVM vyplývá, že manželství stejnopohlavních párů podporovalo v posledních letech zhruba 50 % dotazovaných.

Sociolog Daniel Prokop pro iniciativu *J sme fér* porovnal průzkumy agentur Median, CVVM a PEW. Uvedl, že na rostoucí podporu stejnopohlavního manželství má vliv liberalizující se společnost a fakt, že není patrná žádná negativní zkušenost v souvislosti s uzavíráním registrované partnerství. (Šrajbrová, 2023) Dle CVVM názor, že by osoby stejného pohlaví mohly mít možnost uzavřít sňatek, je v české společnosti rozdělen na zhruba stejně velké poloviny. (Spurný, 2019, s. 3) Nicméně mezi lety 2017 a 2019 ze šetření CVVM vyplynul statisticky významný nárůst podílu nesouhlasných odpovědí ohledně sňatků, konkrétně o 7 %. (Spurný, 2019, s. 4)

Podpora registrovaného partnerství je v České republice od roku 2008 poměrně stabilní. V následujícím grafu je představena podpora registrovaného partnerství v ČR, jedná se o rozpětí let 2005 až 2019. Údaje jsou čerpány z šetření agentur CVVM a Median. (Spurný, 2019, s. 4)

Graf č. 2: Podpora registrovaného partnerství v ČR

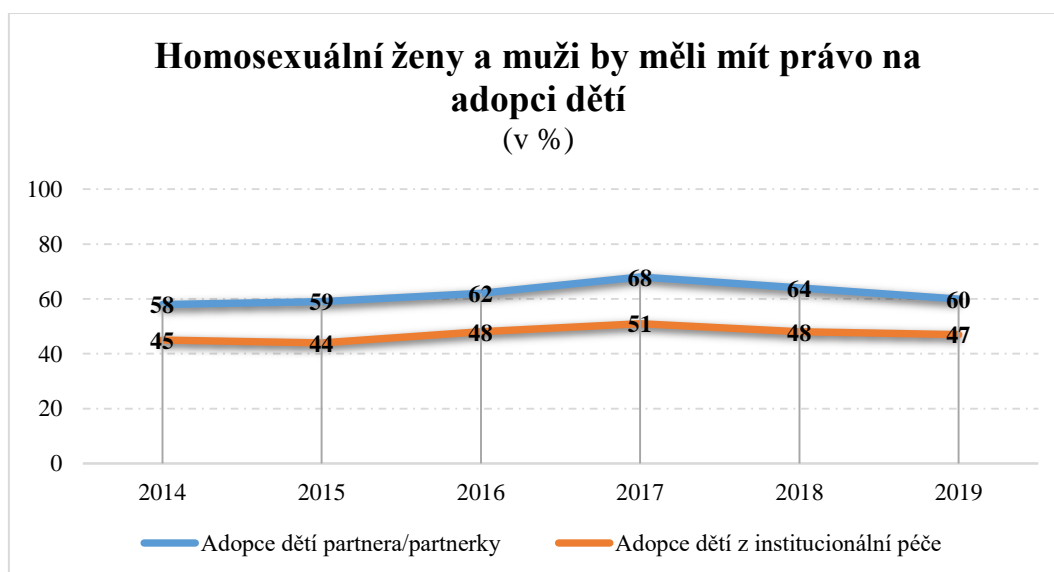

Poznámka: Hodnoty v tabulce jsou součtem odpovědí „rozhodně ano“ a „spíše ano“ a součtem odpovědí „rozhodně ne“ a „spíše ne“. Dopočet do 100 % u jednotlivých položek v každém roce tvoří odpověď „nevím“.

Zdroj: autor, zpracováno na základě dat CVVM, Median.

Dle agentury CVVM celé tři čtvrtiny populace podporují v českém právním řádu právo na uzavření registrovaného partnerství z řad homosexuálních žen a mužů. (Spurný, 2019, s. 4) Z grafu vyplývá, že registrované partnerství má stabilní podporovatele i odpůrce. Šetření agentury Median vykazuje nižší míru akceptace registrovaného partnerství u české společnosti než je tomu u agentury CVVM, avšak i u Medianu je zachycen nárůst podpory.

Graf č. 3: Podpora adopce dětí homosexuálními páry v ČR

Poznámka: Hodnoty v tabulce jsou součtem odpovědí „rozhodně ano“ a „spíše ano“.

Zdroj: autor, zpracováno na základě dat CVVM.

Postoj české společnosti k adopci dětí homosexuálními páry je pravidelně zjišťován prostřednictvím šetření realizovaným agenturou CVVM. Ta se mezi lety 2005 až 2013 obecně dotazovala na souhlas s adopcí dětí. Od roku 2014 zkoumají zvláště postoje k adopcím dětí partnera či partnerky a zvláště k adopcím dětí z „ústavu“, tzv. dětských domovů. (Spurný, 2019, s. 4) Z grafu je patrné, že adopce dětí partnera či partnerky je pro českou společnost akceptovatelnější, než adopce z institucionální péče. První formu adopce aktuálně podporuje kolem 60 % respondentů, druhou podobu pak kolem 50 % dotazovaných.

Českému mediálnímu prostředí v souvislosti se zobrazováním sexuálních menšin jsou vyčítány terminologické problémy. Pojem homosexuál bývá užíván jen pro označení mužů ve spojení s termínem „lesbičky“, přičemž se dnes stěžejně používají termíny jako gay či lesba, sexuální menšiny či stejnopohlavní partneři. Obvyklá je u českých médií i „sexualizace“ tématu. Zprávy či články jsou často doprovázeny líbající se dvojicí. Ač sexualita je nedílnou součástí lidského života, je pouze jednou z mnoha dalších aspektů lidských projevů. Leckdy bývají zprávy s gay a lesbickou tematikou obrazově doprovázeny snímky z tzv. průvodů „Pride“. (Vlada.cz, 2023)

V masmédiích se objevují zprávy týkající se těchto osob, které spíše informují o specifikách s nimi spojených (registrované partnerství, manželství osob stejného pohlaví či adopce dětí). Málo kdy je v českých médiích zachycen každodenní život těchto lidí. Dále mnozí gayové a lesby mají tendenci skrývat svoji sexuální orientaci. Ono „přiznání se“ je ale obecně vázáno s něčím negativním či špatným a je to českými médii bráno jako určitá „senzace“. (Vlada.cz, 2023)

3.2.3 Aktéři: politické elity, politické strany, aktivisté

Mezi politickými elitami České republiky nepanuje stejný názor ohledně práv homosexuálů. Na příkladu českých prezidentů je to více než patrné. Poslední československý a první český prezident Václav Havel byl zastáncem práv sexuálních menšin. Vítal přijetí zákona o registrovaném partnerství v roce 2006. Kritizoval podle svých slov absurdní ideologii strany KDU-ČSL a názory tehdejšího prezidenta Václava Klause, že rodina má mít výhody, neboť plodí děti, což u homosexuálních párů není fyzicky možné. Toto pojetí rodiny přirovnával Václav Havel s nadsázkou k „teletníku“, kde se připouštějí býci ke kravám, aby rodily telata. Dle Havla v tom nemůžeme hledat nic spirituálního či duchovního, ale spíše se jedná o přístup k rodině z hlediska materiálního a družstevního. (Vacířová, 2023)

Václav Klaus, jak už bylo zmíněno výše, vyjadřuje silně konzervativní názor ohledně práv sexuálních menšin. V roce 2011 se nedistancoval od slov svého tiskového mluvčího, který nazval homosexuály devianty v souvislosti s akcí Prague Pride. Ačkoliv by prý volil jiná slova než Hájek, jeho vyjádření neodsoudil. Kritický byl i k zákonu o registrovaném partnerství, který vetoval. (Zpravy.aktualne.cz, 2023) Při této příležitosti zmínil, že přijetí takového zákona není porážkou jeho samotného, ale celého národa. Jeho argumentací bylo, že rodina má být ve společnosti základní, jedinečná a bezkonkurenční. Dle Václava Klause mají být práva univerzální, nikoli skupinová, a podporující svobody, nikoli nároky. (Vacířová, 2023)

Miloš Zeman v roce 2013, kdy byl poprvé zvolen přímou volbou prezidentem České republiky, sdělil, že respektuje právo na sexuální orientaci. (Lidovky.cz, 2023a) U adopce dětí homosexuálními páry vyjadřuje určité pochybnosti. Tu by podporoval až poté, co by se vyčerpaly možnosti z řad heterosexuálních párů. (Lidovky.cz, 2023b) V posledních letech započal s kritikou sufražetek, hnutí Me Too a akcí Prague Pride. Na adresu transgenderů uvedl, že mu jsou takoví lidé bytostně odporní. (Roháčková, 2023a) Novelu občanského zákoníku, která by umožnila manželství stejnopohlavních párů, by jako prezident vetoval. Argumentoval tím, že stejnopohlavní páry mají veškerá práva v institutu registrovaného partnerství. Dle Zemana je rodina svazek muže a ženy. (iRozhlas, 2023)

Současný prezident ČR Petr Pavel je pro zrovnoprávnění práv homosexuálů. Prezident argumentuje, že pokud česká společnost přijala fakt, že mezi námi jsou lidé s odlišnou sexuální orientací, pak on sám nevidí důvod, aby byli na svých právech kráceni. Staví se pozitivně ke sňatkům homosexuálů, a nemá v tomto případě problém s užíváním pojmu manželství. Pavel rovněž podporuje adopce dětí stejnopohlavními páry. (Matoušek, 2023)

Předseda vlády a současně také předseda občanských demokratů (ODS) Petr Fiala je zastáncem konzervativního postoje ohledně otázek práv homosexuálů. On sám zastává pozici, že nesoudí nikoho podle toho, s kým dotyčný žije. Otázka manželství je pro něj osobně záležitost muže a ženy a tradiční rodina je pro společnost důležitá. Dle Petra Fialy jde o otázku etickou zakládající se na jeho hlubokém přesvědčení. Předseda opozičního hnutí ANO a bývalý předseda vlády Andrej Babiš podporuje narovnání práv pro stejnopohlavní páry, uvádí například společné jmění manželů, příjmení a podobně. Podporuje zlepšení současného stavu, ale chápe i silný protiklad. (Štorkán, Vítek, 2023)

V souvislosti s právy homosexuálů je zapotřebí znát názory hlavních politických stran, jež jsou relevantními hráči na politické scéně a jsou zastoupené v PS PČR. S ohledem na práva

homosexuálů se strany nejčastěji vyjadřují k manželství pro osoby stejného pohlaví či k registrovanému partnerství.

Občanská demokratická strana je liberálně konzervativní pravicová strana. Svoje konzervativní postoje vyjadřují i vůči právům sexuálních menšin. Při hlasování o registrovaném partnerství drtivá většina poslanců za ODS normu nepodpořila. (Lidovky.cz, 2023c) U otázky manželství pro osoby stejného pohlaví by dnes ODS nenařizovala, jak hlasovat, ale většina poslanců za občanské demokraty je proti. Například Martin Baxa, současný ministr kultury za ODS, je podporovatelem tohoto typu manželství. (Doubravová, Dohnalová, 2023)

Hnutí ANO je v otázce práv homosexuálů vnitřně rozštěpené. Všeobecně panuje mezi členy hnutí shoda v názoru, že je nutné narovnání práv, názorově se však rozcházejí v užívání pojmu manželství, které někteří zástupci považují za problematické. Například navrhuji, aby se takovému svazku neříkalo manželství, ale partnerství. (Wasserbauerová, 2023)

Hnutí STAN podporuje práva homosexuálů. Staví se pozitivně k uzákonění manželství pro stejnopohlavní páry. Zástupce Starostů a nezávislých Josef Bernard v souvislosti s otázkou práv gayů uvedl, že jedna skupina lidí je diskriminovaná, nemá stejná práva a nemohou uzavírat sňatky. On sám se stal také hlavním předkladatelem zákona o manželství pro osoby stejného pohlaví. (Doubravová, Dohnalová, 2023)

KDU-ČSL je středově konzervativní stranou. Patří k nejvýznamnějším obhájcům rodiny tvořenou mužem a ženou. Nehlasovala pro přijetí registrovaného partnerství a neparticipuje na uzákonění manželství pro páry stejného pohlaví. (Macková, 2023a) Nicméně poslanec za tuto stranu Jiří Navrátil se stal prvním poslancem, který se veřejně přihlásil ke gay a lesbické komunitě. On sám pak přichází s návrhem zákona na „partnerství“ (Šídllová, 2023) Dle předsedy Mariána Jurečky jsou připraveni k debatě a následně možné legislativní úpravě týkající se rozšíření současného registrovaného partnerství. (Štorkán, Vitek, 2023)

Hnutí SPD dle slov svého předsedy Tomia Okamury nemá nic proti registrovanému partnerství. Sexuální orientaci chápou jako soukromou záležitost. Manželství osob stejného pohlaví však nepodporují, neboť se domnívají, že je to pouze svazek muže a ženy. Členy SPD jsou i homosexuálové a nemají s postojem SPD zásadní problém. (Štorkán, Vitek, 2023)

Situace v TOP 09 je sporná. Předsedkyně strany Markéta Pekarová Adamová shledává registrované partnerství jako nedostatečné a uzákonění manželství osob stejného pohlaví považuje za narovnání práv. (Štorkán, Vitek, 2023) Proti tomuto názoru se však vyslovil

zakladatel strany Miroslav Kalousek, podle něhož je podpora takového zákona proti programu, který před lety sestavoval. (Echo24.cz, 2023) V dnešní Poslanecké sněmovně je podpora manželství pro osoby stejného pohlaví v klubu TOP 09 půl na půl. (Doubravová, Dohnalová, 2023)

Jasná podpora manželství pro osoby stejného pohlaví přichází od Pirátské strany. Dle předsedy Ivana Bartoše jde o naplnění lásky dvou lidí. Stejnopohlavní páry mohou dle něj poskytnout stejně kvalitní výchovu adoptovaným či vlastním dětem jako heterosexuální páry. (Štorkán, Vitek, 2023) Nyní v PS PČR podporují novelu zákona o manželství všichni čtyři poslanci z řad Pirátské strany, dle kterých musí dojít ke zrovnoprávnění. (Doubravová, Dohnalová, 2023)

Historicky nejznámějším aktivistou od vzniku samostatné České republiky je Jiří Hromádka, emeritní prezident Gay hnutí v ČSFR a ČR. Společně s týmem dalších lidí se zasadili o lepší podmínky života nejen homosexuálů v České republice. Hlavním cílem bylo uzákonění registrovaného partnerství. Stál u zrodu Prague Pride, ale dle jeho slov to nebyly první „duhové“ průvody. Ty byly jeho týmem organizovány ještě před rokem 2011. Čtyři ročníky se konaly v Karlových Varech, dva v Brně a jeden v Táboře. Dalším úspěchem bylo stanovení shodné věkové hranice pro homosexuální a heterosexuální aktivity. Mimo jiné se přičinil o likvidaci speciálních policejních záznamů, tzv. růžových listů; vynětí homosexuality ze seznamu nemocí; vyloučení diskriminace při výkonu profese či antidiskriminační zákon. (Witek, 2023)

Dalším gay aktivistou v České republice je Czeslaw Walek. Od roku 2001 je předsedou sdružení Prague Pride. Do roku 2015 působil jako výkonný ředitel festivalu Prague Pride. V současnosti působí ve vedení iniciativy *Jsmefěr* za rovné manželství v ČR. (blog.aktualne.cz, 2023)

3.2.4 Lobbying

V České republice působí hned několik neziskových organizací, jež se specializují na prosazování práv homosexuálů, ale i komplexně práv LGBT komunity. Jedná se o Prague Pride, PROUD, Mezipatra, Logos ČR, Amnesty International či Queer Geography. Prostřednictvím činností těchto organizací se prosazují práva homosexuálů v České republice. (Praguepride.cz, 2023) Z hlediska zaniklých organizací je stěžejní například *Gay iniciativa*, která se zasadila o uzákonění registrovaného partnerství. S přijetím této normy spolek zanikl. (Macková, 2023b)

První z nich je nevládní nezisková organizace Prague Pride, která si klade za cíl pomáhat lidem se sebepřijetím a coming outem. Snaží se prosazovat rovné podmínky v České republice. Stála při založení iniciativy *J sme fěr* nebo Pride Business Forum. Organizace pořádá festival Prague Pride, který umožňuje lidem, kteří se cítí vyčlenění, být viděn a slyšen většinou společností. Mimo jiné provozují poradnu Sbarvouven.cz a přes projekt #ozvise se zabývají násilí na obětech. Spolek Prague Pride je součástí rad, výborů a komisí, kde jsou zastupovány zájmy nejen homosexuálů. Jmenovitě se jedná o: (1) Radu vlády České republiky pro lidská práva; (2) Výbor pro sexuální menšiny; (3) Pracovní skupinu pro prevenci HIV/AIDS zřízenou při Magistrátu hlavního města Prahy; (4) Koordinační pracovní skupinu Národního programu HIV/AIDS a (5) Pracovní skupinu zaměřenou na LGBT v sociálních službách fungující pod MPSV. Organizace Prague Pride je součástí mezinárodních společenství, jmenovitě: ILGA-Europe, EPOA – European Pride Organisers Association, InterPride, NELFA – Network of LGBTIQ* Families Associations, PROUD – Platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu, Pride Business Forum a Koalice za manželství. (Praguepride.cz, 2023)

Již zmiňovaná iniciativa *J sme fěr* se snaží také o zrovnoprávnění LGBT osob v Česku. Předně lobbuje za manželství pro gay a lesbické páry. Hlavní aktivitou je petice za manželství „pro všechny“, kterou k měsíci březnu 2023 podepsalo přes 85 200 občanů ČR. Dohromady s tištěnou verzí se pod petici podepsalo 165 700 lidí. Návrh zákona o manželství „pro všechny“ byl 21. 4. 2021 projednán v prvním čtení PS PČR, do konce volebního období nebyl projednán. (JsmeFer.cz, 2023f) V současné PS PČR vzniká další návrh zákona týkající se zrovnoprávnění sňatků osob stejného pohlaví. (Machová, Stuchlíková, 2023)

Platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu PROUD si klade za cíl podporu rodičovství a adopce. Podporuje zlegalizování adopce biologického potomka partnera/partnerky a individuálních i společenských adopcí stejnopohlavními páry v registrovaném partnerství. Mimo jiné prosazuje zrovnoprávnění stejnopohlavních vztahů skrze legislativu, kde by uzavírání občanských sňatků bylo totožné s institutem manželství. (Proud.cz, 2023)

3.3 Polsko

Polsko je střeoevropskou zemí, z hlediska státního zřídění se jedná o parlamentní republiku. V roce 1918 byla vyhlášena nezávislost Polska. V souvislosti se zahraniční politikou je důraz kladen na členství v Evropské unii a pevnou transatlantickou vazbu. Polsko je členem všech zásadních mezinárodních organizací. Patří k vyspělým postkomunistickým státům. (Businessinfo.cz, 2023a) V současnosti rezonují napříč mezinárodními organizacemi obavy týkající se právního státu v Polsku, značné znepokojení vyjadřuje především Evropská unie, která, kritizuje zásahy do ústavního soudnictví. Polsko spolu s Maďarskem bývají někdy definovány jako „křehké demokracie“. (ec.europa.eu, 2023)

3.3.1 Institucionální ochrana a právní vývoj

Polsko dekriminolovalo homosexualitu v roce 1932, kdy došlo ke sjednocení zákonem povolené hranice pro pohlavní styk homosexuální i heterosexuální. (Procházka, Graupner, 1997)

Polský zákoník práce ve článku 11/3 uvádí, že jakákoliv diskriminace v zaměstnání, přímá nebo nepřímá, zejména z důvodu pohlaví, věku, zdravotního postižení, rasy, náboženství, národnosti, politického přesvědčení, členství v odborech, etnického původu, vyznání, sexuální orientace je nepřijatelná. (Kancelarija Sejmu, 2023) Podle zákona o veřejné transfuzi krve ze dne 22. srpna 1997 neexistují žádné právní ani administrativní překážky, které by v tomto úkonu homosexuálům bránily. Nevládní organizace však varují, že se v Polsku vyskytují případy, kdy jsou homosexuálové odmítáni. (Rainbow-europe.org, 2023)

Z hlediska vztahové právní úpravy není v Polsku zákonné uzavírat registrované partnerství¹⁸ nebo manželství osob stejného pohlaví. V polské ústavě je konkrétně definováno, že manželství je svazek muže a ženy. Rodina, mateřství a rodičovství jsou pod ochranou a péčí Polska. (Rainbow-europe.org, 2023)

Avšak v polském parlamentu bylo předloženo několik návrhů na uzákonění partnerského svazku neboli registrovaného partnerství. V roce 2004 předložila takový návrh senátorka Maria Szyszkowska, dále byl v roce 2011 představen Sejmu další návrh týkající se uzákonění partnerského svazku, který však nebyl schválen. V roce 2013 byl stejný návrh

¹⁸ V Polsku je registrované partnerství někdy pojmenováno jako partnerský svazek. (Rainbow-europe.org, 2023)

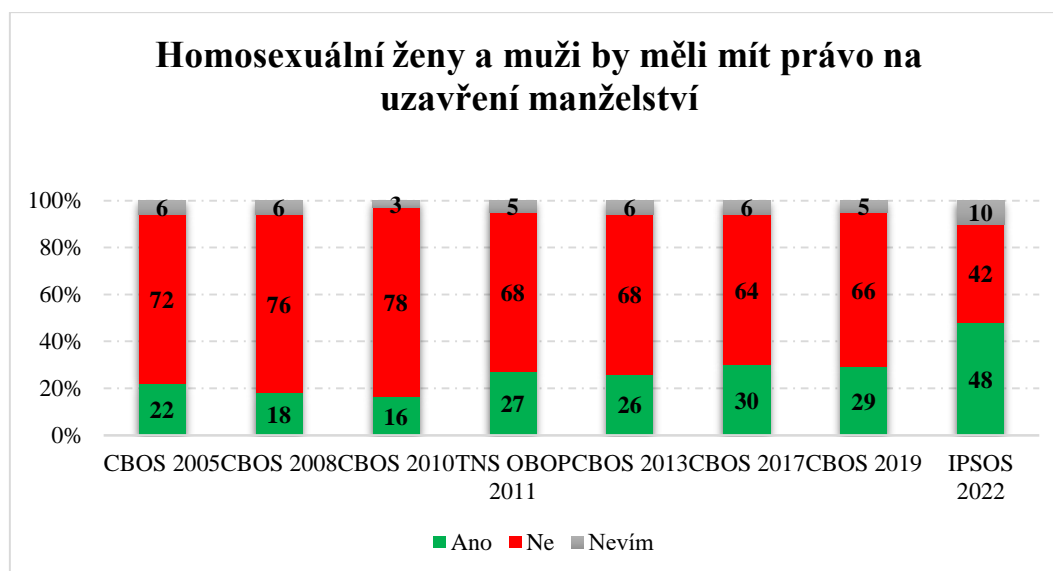
opětovně zamítnut. V roce 2018 předložila strana Nowoczesna (strana Moderní) zákon o partnerství, jenž nebyl odsouhlasen. (Rainbow-europe.org, 2023)

3.3.2 Veřejné mínění a masmédiá

Stěžejními organizacemi veřejného mínění, které se mimo jiné zabývají otázkou práv gayů, jsou agentury Ipsos a CBOS a TNS OBOP. Nejčastěji sledovanými jsou názory a postoje týkající se podpory manželství, partnerského svazku či adopce dětí.

V následujícím grafu je představena podpora manželství gayů a leseb v čase, jedná se o rozpětí let 2005 až 2019.

Graf č. 4: Podpora manželství pro stejnopohlavní páry v Polsku

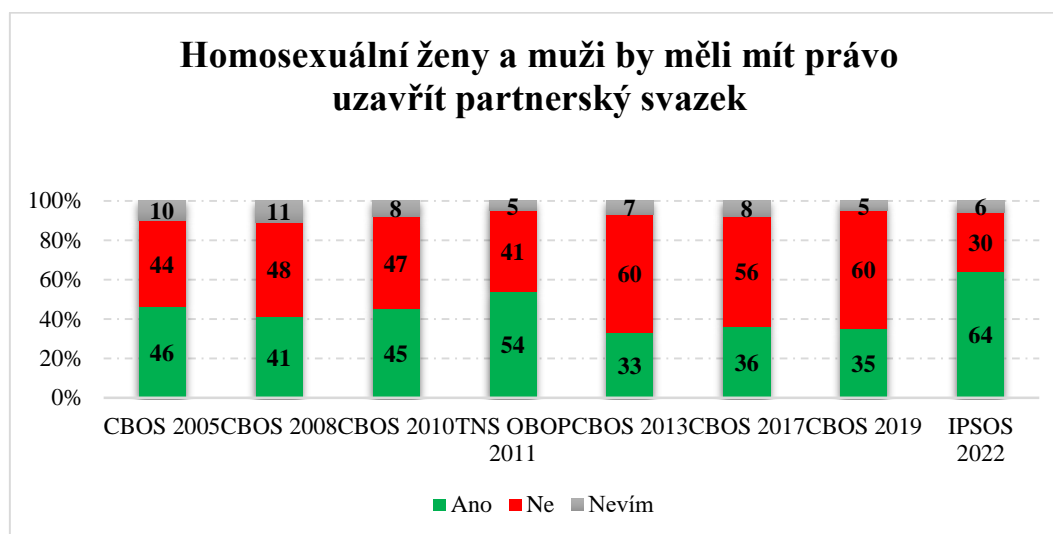

Poznámka: Hodnoty v tabulce jsou součtem odpovědí „rozhodně ano“ a „spíše ano“ a součtem odpovědí „rozhodně ne“ a „spíše ne“. Dopočet do 100 % u jednotlivých položek v každém roce tvoří odpověď „nevím“.

Zdroj: autor, zpracováno na základě dat CBOS a TNS OBOP.

Z grafu je patrné, že nadpoloviční většina veřejnosti se v otázce manželství pro stejnopohlavní páry vyjadřuje negativně. V prvním desetiletí 21. století to dokonce byly zhruba ¾ veřejnosti. Od roku 2011 však nesouhlas s touto možnou právní úpravou začal klesat. Mezi lety 2010 a 2011 podpora manželství pro stejnopohlavní páry vzrostla o zhruba 10 %, konkrétně se jedná o nárůst z 16 % na 27 %. Od tohoto data se podpora ustálila a následně po dlouhou dobu stabilně dosahovala hodnoty 30 %. Zlom nastal v roce 2022, kdy podpora manželství dle agentury IPSOS dosáhla skoro 50 %.

Graf č. 5: Podpora partnerského svazku pro stejnopohlavní páry v Polsku

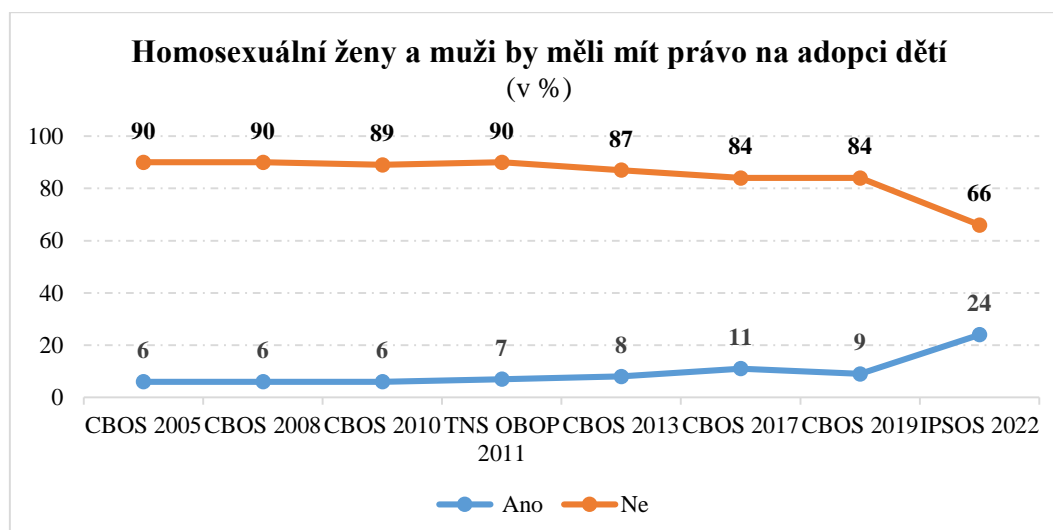

Poznámka: Hodnoty v tabulce jsou součtem odpovědí „rozhodně ano“ a „spíše ano“ a součtem odpovědí „rozhodně ne“ a „spíše ne“. Dopočet do 100 % u jednotlivých položek v každém roce tvoří odpověď „nevím“.

Zdroj: autor, zpracováno na základě dat CBOS a TNS OBOP.

Podpora polské veřejnosti ohledně otázky uzavření partnerských svazků je proměnlivá. Jedna z nejvyšších podpor byla naměřena v roce 2011 agenturou TNS OBOP, kdy pro možnost uzavření partnerského svazku bylo 54 % respondentů, logicky nižší byl i nesouhlas s touto normou, který činil 41 %. Dle agentury CBOS podporovalo sice partnerství v roce 2005 46 % respondentů, ale v roce 2019 už jen 35 %. Opětovný zlom nastal v roce 2022, kdy podporu vyjádřilo 64 % respondentů.

Graf č. 6: Podpora adopce dětí homosexuálními páry v Polsku

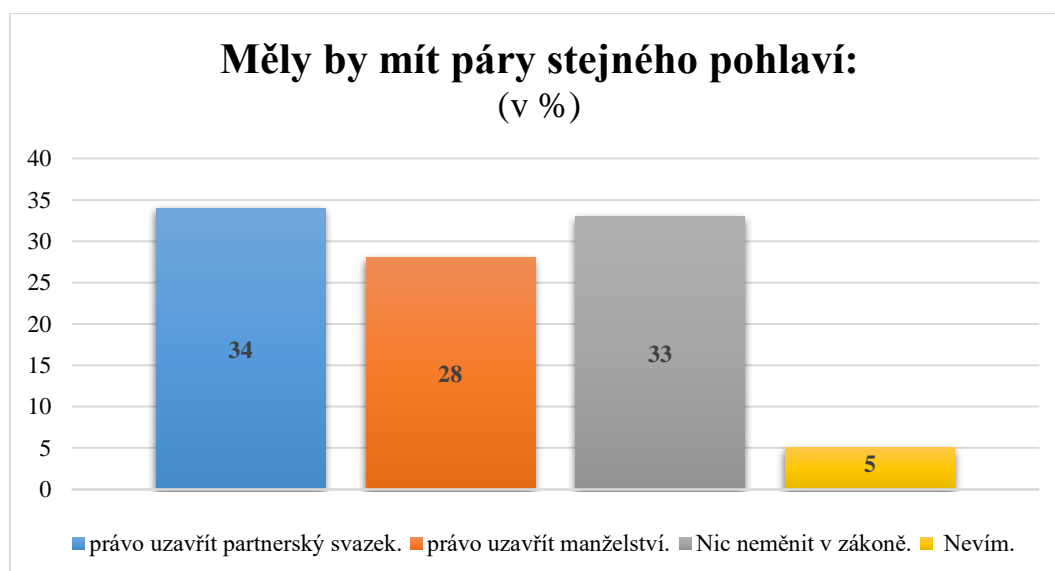
Poznámka: Hodnoty v tabulce jsou součtem odpovědí „rozhodně ano“ a „spíše ano“ a součtem odpovědí „rozhodně ne“ a „spíše ne“. Dopočet do 100 % u jednotlivých položek by pak obsahoval odpověď „nevím“.

Zdroj: autor, zpracováno na základě dat CBOS a TNS OBOP.

Podpora adopcí stejnopohlavními páry v Polsku je velmi nízká, i když se tento nesouhlas s postupem času snižuje. V roce 2005 svůj souhlas vyjádřilo pouze 6 % respondentů a 90 % dotazovaných zaujalo odmítavé stanovisko. Od roku 2011 se však tato negace postupně snižuje. Například v roce 2017 souhlasilo s adopcí 11 % respondentů a proti ní se vyjádřilo 84 % oslovených.

Agentura Ipsos v roce 2022 pro polskou neziskovou organizaci *OKO.press* zjišťovali, jak by se Poláci vyjádřili k požadavkům na zrovnoprávnění manželství a partnerských svazků v celostátním referendu. Otázky směřovaly k občanskému partnerství, manželství či možnost nic neměnit.

Graf č. 7: Podpora zrovnoprávnění manželství a partnerských svazků v Polsku

Zdroj: autor, zpracováno na základě dat OKO.press.pl.

Z tohoto šetření vyplívá, že ze tří zmíněných možností nejvíce Poláků podporuje právo na uzavření partnerského svazku. Kladně se vyslovilo 34 % dotázaných. Dalších 33 % respondentů uvedlo, že by s ohledem na tuto otázku nic neměnily. Podporu práva uzavřít manželství mezi osobami stejného pohlaví akcentovalo 28 % dotázaných.

Z grafů č. 4 až 7 plyne, že nejnížší podporu vyjadřují Poláci adopci dětí stejnopohlavními páry. I když trend je vůči adopci dětí pozitivní, kladně se k ní vyjadřuje stále pouze zhruba 10 % respondentů. O něco vyšší je pak podpora manželství pro gaye a lesby, která v nejnovějších průzkumech dosahuje hodnoty pohybující se okolo 29 %. Nejvyšší podporu pak zastává právo na partnerský svazek, ta v nejnovějších průzkumech osciluje okolo 35 %,

nicméně je nutné podotknout, že možnost této právní úpravy za poslední dekádu dosahovala i hodnot v průměru okolo 40 %.

Veřejnoprávní a některá soukromá média v Polsku hrají roli v posilování nálad proti gayům. Například v roce 2019 oznámil polský konzervativní tisk, že bude ve svém tištěném vydání distribuovat samolepky „LGBT-free zone“, neboli zóna bez LGBT, tuto distribuci následně zastavil soud. Veřejnoprávní televize krátce před parlamentními volbami v roce 2019 odvysílala třicetiminutový dokumentární film s názvem „Invaze“, který šířil stereotypy o komunitě LGBT. Negativně se vyjadřoval o nevládních organizacích podporující gaye a lesby a prezentoval pochody hrdosti jako akce, jež jsou financované ze zahraničí. Regulační orgán pro vysílání zamítl stížnost podanou polským veřejným ochráncem práv s odůvodněním, že byl dokument ve veřejném zájmu. Soud však nařídil stažení dokumentu z internetu a roční zákaz vysílání. Zpravodajské upoutávky, jež jsou prezentovány veřejnoprávní televizí, doprovázejí související zprávy a výrazy stigmatizující gaye a lesby. (Mijatović, 2020, s. 10)

3.3.3 Aktéři: politické elity, politické strany, aktivisté

Mezi polské politické elity lze řadit prezidenta, předsedu nejvlivnější politické strany Polska či primátora hlavního města Varšavy.

Polský prezident Andrzej Duda reprezentuje konzervativní přístup ke gayům a lesbám. V prezidentských volbách, které v Polsku proběhly v roce 2020, zastával až nenávistné projevy, které zachytily zahraniční deníky po celém světě. Polský prezident při jednom svém vystoupení na jihu Polska sdělil, že „LGBT ideologie je horší než komunismus“. Duda si v západním tisku skrze soukromé firmy platí za zlepšení svého obrazu „problémového dítěte“. Po následném zahraničním přesahu Duda na svém twitterovém účtu sdělil, že byla jeho slova vytržena z kontextu a věří v různorodost a rovnost. Nicméně dodal, že názory menšin by se neměly vnucovat většině pod falešnou záminkou tolerance. Samotný pojem „ideologie LGBT“ je v Polsku velmi používaný. Akcentováno je konzervativci, kteří toto slovní spojení používají pro dehonestaci gayů a leseb v souvislosti s tím, že jim jde o jejich ideologii. Ta má spočívat v uzákonění registrovaného partnerství či zlepšení právního stavu sexuálních menšin. (Harzer, 2023)

Výroky Andrzeje Dudy byly v kontrastu se slovy jeho liberálního protikandidáta v prezidentských volbách v roce 2020, varšavským primátorem Rafałem Trzaskowskim. Ten

stál v roce 2019 za Chartou LGBT+¹⁹, která byla přijata ve Varšavě. Jedná se o dokument, který podporuje sexuální menšiny a bojuje proti šikaně na školách. Trzaskowski je označován za pro-LGBT politika. (Harzer, 2023)

Dalším předním politikem Polska je Jaroslaw Kaczyński, bývalý polský premiér a spoluzakladatel národně konzervativní strany Právo a spravedlnost, jež je dnes hlavní koaliční stranou vlády Polska. Patří k nejvlivnějším politikům v Polsku. Kaczyński je zastáncem tzv. „tradiční“ rodiny a křesťanské tradice, zpochybnování její pozice bere jako nevlastenecké. Tyto všechny hodnoty jsou dle jeho názory ohrožovány hnutím za práva lesbiček, gayů, bisexuálů a transsexuálů, jež bylo do Polska importováno ze Západu, kde mohou být rodinou dvě ženy či dva muži. (Easton, 2023) Mezi jeho výroky také patří, že člověk nemusí mít děti, aby věděl, že když se klukovi líbí kluk nebo holce holka, tak doopravdy není všechno v pořádku. Dle Kaczyńského je nutné se proti takovému „šílenství“ postavit. Novinář Michalski tomuto tvrzení oponoval slovy, že jsou důležité lékařské poznatky a takové projevy jsou naprosto v pořádku. (Tvn24.pl, 2023)

Nejsilnější politická národně konzervativní strana *Právo a spravedlnost* (PiS) nesouhlasí s manželstvím osob stejného pohlaví, partnerskými svazky ani s adoptí dětí páry stejného pohlaví. (Easton, 2023) Při parlamentních a evropských volbách v roce 2019 byla práva LGBT jedním z hlavních témat. Čelní představitelé PiS se ohradili vůči posílení práv gayů. Strana používá stejné formulace proti gayům a dalším sexuálním menšinám, jako je tomu například v Rusku, Turecku či Maďarsku. Jejich nepřátelství vůči právům homosexuálů nahradilo protiimigrační rétoriku. (Cienski, 2023)

Občanská koalice (KO), jakožto opoziční koalice, jež se skládá ze tří liberálně-konzervativních stran, podporuje z aktuálně diskutovaných práv gayů pouze zavedení partnerství. (Easton, 2023) Její součástí je Občanská platforma, strana Nowoczesna (Moderní) a Zelení. Předsedou Občanské platformy je bývalý předseda Evropské rady a bývalý polský premiér Donald Tusk. Za jeho vlády mezi lety 2007 až 2014, kde byla tato strana hlavní politickou silou, neprosadili manželství ani partnerské svazky. V této politické straně jsou jak příznivci narovnání práv gayů a leseb, tak ale i konzervativní křídlo, které to odmítá. Součástí

¹⁹ Tzv. Charta LGBT+ neboli Deklarace LGBT+ je přelomové prohlášení z roku 2019, které podepsal varšavský primátor Rafał Trzaskowski. Dokument obsahuje mnoho opatření, včetně otevření antidiskriminačních tříd ve všech varšavských školách, zřizuje komunitní centra LGBT a spouští systém krizové intervence a přístřeší pro osoby, které potřebují psychologickou nebo právní pomoc. Dokument se zaměřil na pět pilířů, které mají polskou společnost učinit inkluzivnější a bezpečnější pro LGBT komunitu: bezpečnost, vzdělání, kultura a sport, pracoviště a administrativa. Dokument vypracovala a podpořila řada polských nevládních organizací, aktivistů za práva LGBT. (Kafkadesk.org, 2023)

liberálního křídla je již zmiňovaný primátor hlavního města Varšavy Rafał Trzaskowski (Cienski, 2023)

Koalice levice, která podporuje zavedení rovnosti manželství, se v parlamentních volbách roku 2019 skládala ze čtyř polských politických stran. Jmenovitě jde o Novou levice, Společně vlevo, Sociální stranu Polska a Unii práce. Jedná se o levicovou koalici, jež se řídí principy sociální demokracie a orientuje se na progresivně-liberální a sekulární politiku včetně práv LGBT. (Easton, 2023)

Dalšími relevantními politickými stranami jsou Polská lidová strana a Kukiz'15. Tyto strany tematiku práv gayů ve svém programu nezmiňovaly. Konfederace, jakožto krajně pravicová politická strana, původně založená jako politická koalice se staví proti rovnosti práv v otázkách manželství či partnerství. Negativní postoj zaujímá také u otázky adopce dětí stejnopohlavními páry. (Easton, 2023)

Mezi přední polské gay aktivisty řadíme např. Sławomira Starostu. Stál při založení Varšavského homosexuálního hnutí a celostátní Asociace hnutí Lambda. Podílel se na vydávání časopisů a posléze i webů s gay tematikou. (Dbpedia.org, 2023) Dalším gay aktivistou je Waldemar Zboralski, který rovněž stál u zrodu Varšavského homosexuálního hnutí. V roce 1985 byl vyslýchán občanskými milicemi v souvislosti s operací „Hyacint“²⁰. Spolu se Sławomirem Starostou a Arturem Krasickim byli tvářemi gay a lesbického hnutí. (Ct24.cz, 2023) Mezi další polské aktivisty za práva gayů se řadí Robert Biedroń. Nynější poslanec Evropského parlamentu za frakci Socialistů a demokratů (S&D) spolupracuje s národními i mezinárodními organizacemi na podporu práv LGBT. V roce 2001 stál při založení polské kampaně proti homofobii. Biedroń založil Institut pro demokratické myšlení, což je progresivní think-tank, jenž analyzuje možný vývoj v dalších 20 letech pro Polsko. (Robertbiedron.pl, 2023)

V roce 2019 přijala řada místních úřadů v Polsku usnesení, v nichž se prohlašují za osvobozené od „LGBT ideologie“, což je součástí konfliktu v této převážně katolické zemi mezi liberály a náboženskými konzervativci, kteří boj za práva homosexuálů považují za ohrožení tradičních hodnot. (Reuters.com, 2023)

„Zóny bez LGBT“ se snažili zakázat to, co místní úřady považují za propagaci homosexuality a dalších menšinových sexuálních identit, zejména na školách. Tyto kroky

²⁰ Tato operace je vysvětlena v kapitole 2. 2. 2 Polsko, s. 30.

přivedly Polsko do střetu s Evropskou komisí, která uvedla, že zóny mohou porušovat právo EU týkající se nediskriminace na základě sexuální orientace. Posléze v roce 2022 polský nejvyšší soud rozhodl, že takzvané „zóny bez LGBT“ musí být zrušeny ve 4 obcích, což aktivisté považovali za vítězství lidských práv a demokracie. Toto rozhodnutí učinil Nejvyšší soud ve chvíli, kdy EK začlenila do dohody o partnerství s Polskem klauzuli, která by zabránila obcím se „zónami bez LGBT“ získat finanční prostředky z rozpočtu stanoveného pro období 2021–2027. (Reuters.com, 2023)

Zavedení zón bylo reakcí na přijetí Charty práv LGBT Rafałem Trzaskowskim ve Varšavě. Charta mimo jiné zavádí sexuální výchovu na varšavských školách podle Světové zdravotnické organizace, s čímž nesouhlasí katolická církev. Podle jejich názoru to předčasně sexualizuje děti. (Reuters.com, 2023)

V Polsku má silný vliv katolická církev²¹. Její propojení se státem je jak politické, tak i ekonomické. Tato enormní moc se dle některých představitelů církve připisuje trojímu dělení Polska, kdy stát přestal na 120 let existovat a jediné, co polský národ spojovalo a zachovalo polský jazyk, byla církev. Této instituci je nakloněna i vládní strana Právo a spravedlnost, která své sympatie veřejně deklaruje. (Pohanka, 2023)

V roce 2020 předložila polská církev návrh léčit homosexualitu a další projevy sexuální orientace. Tato instituce se usnesla nad názorem, že by měly v Polsku vznikat kliniky aplikující tzv. konverzní terapii, která je ale experty definovaná jako nevědecká a škodlivá. Tyto praktiky zahrnují lobotomii, kastraci či hormonální terapii, ale i již zmiňované terapie založené na aplikaci látek, které například vyvolávají nevolnost. (Sedláčková, Hávová, Skácel, 2023) Mimo jiné řada katolických hodnostářů deklaruje veřejně své negativní postoje vůči homosexuálům a jiným sexuálním menšinám. Tuto skutečnost lze uvést na příkladu arcibiskupa Marka Jędraszewského, který během svého kázání při příležitosti 75. výročí Varšavského povstání nazval tuto komunitu „duhovým morem“. Takové postoje pak byly bojovníky za práva homosexuálů přirovnány ke komunistickým vládcům v tehdejší Polsku. (Ptak, 2023)

²¹ Katolická církev v Polsku je jednou z největších nevládních organizací v Evropě. Utváří politickou strategii v souvislosti se svými zájmy. Její vliv se projevuje v podpoře právních předpisů, zejména těch, které se týkají politického režimu a jež mají náboženský kontext nebo zaručují doktrinální výklad společensko-politických skutečností. Otevřeně podporují politické strany. (Zuba, 2010)

3.3.4 Lobbying

Přední polská hnutí, jež se snaží vyvíjet vliv na přijímání zákonů, jež budou chránit sexuální menšiny, jsou: *Kampaň proti homofobii* (Kampania Przeciw Homofobii, zkratka KPH), *Nadace pro rovnost* (Fundacja Równość) a *Lambda Warszawa*.

Kampaň proti homofobii je nevládní organizace, byla založena v roce 2001. U otázky práv založených na vztahu se tato organizace snaží o zavedení vhodných právních řešení, která by zajistila život rodinám, které tvoří neheterosexuální osoby. Již několik let aktivně usiluje o zavedení zákona o partnerském soužití. Vedou několik soudních sporů, aby ukázali mezery v současném právním systému Polska. V rámci bezpečnosti komunity spolupracují s policií a státním zastupitelstvím, aby zajistili, že s oběťmi bude zacházeno odpovídajícím způsobem. Poskytují školení a vydávají informační materiály, vyvíjejí tlak na tvůrce politik. (Kph.org.cz, 2023)

Dle statistik zažívá v polských školách až 70 % mladých lidí z řad sexuálních menšin násilí. Učební osnovy neuvádějí obsah týkající se rovnosti nebo informace o sexuálních orientacích. Proto tato organizace pořádá sociální kampaně na podporu mladých lidí, semináře a školení pro pedagogické pracovníky, spolupracují se školami. Mimo jiné provádějí výzkumy, jejichž výsledky předkládají rozhodujícím činitelům s cílem změnit polské zákony na úrovni ministerstva školství. (Kph.org.cz, 2023)

Další významnou organizací je *Lambda Warszawa*, která vznikla v roce 1997. Podporuje osoby, které procházejí těžkostmi nebo zažívají násilí a diskriminaci kvůli své sexuální nebo genderové identitě. Provozují asistenční aktivity, podporují osoby, které potřebují odbornou podporu. Provádí aktivity zaměřenou na podporu organizací, veřejných institucí a firem při zavádění politiky rovnosti, realizuje antidiskriminační školení a workshopy. (Lambdawarszawa.org, 2023) Mezi uskutečněné projekty patří: linka pomoci; program „Bezpečné vztahy“, který se zabývá programem prevence HIV/AIDS; Projekt „Volím toleranci“, což je akce spojená s volbami do místních samospráv; projekt „Gumová sezóna, informující o používání kondomů; projekty zaměřené na boj proti diskriminaci na základě pohlaví, zdravotního postižení, sexuální orientace, náboženství či věku apod. (Lambdawarszawa.org, 2023)

Poslední zmíněnou je *Nadace rovnosti* se snaží posilovat postavení sexuálních menšin mimo velká městská centra a poskytuje jim příležitosti k rozvoji a zapojení. Zakládají spolupráci s dalšími organizacemi a místní samosprávou. (Rownosc.org.pl, 2023)

3.4 Slovinsko

Slovinsko je zemí ležící v regionu střední Evropy, po dobu téměř celého 20. století bylo součástí Jugoslávie, nezávislost vyhlásilo v roce 1991. Je parlamentní demokratickou republikou, členem všech zásadních mezinárodních organizací. V letech 2012 a 2015 se v souvislosti s právy gayů ve Slovinsku konala dvě referenda. První se dotýkalo gayů v souvislosti s adopcí dětí. Referendum realizované v roce 2015 se pak dotazovalo na otázku zrovnoprávnění svazků osob stejného pohlaví. Důležitým faktorem ovlivňující vládní politiku Slovinska vůči právům gayů byla také změna hlavní vládní strany v roce 2022, kdy konzervativně, krajně pravicovou Demokratickou stranu Slovinska Janeze Janši vystřídal středolevicové liberální hnutí Svoboda Roberta Goloba.

3.4.1 Institucionální ochrana a právní vývoj

Dekriminalizace homosexuality a určení stejné věkové hranice pro pohlavní styk na 15 let proběhla ve Slovinsku a v některých dalších státech Jugoslávie v roce 1977. Samotná dekriminalizace na základě sexuální orientace byla výslovně zakázána v roce 1994. V průběhu 90. let přijalo Slovinsko několik opatření chránící práva gayů. Antidiskriminační zákon v oblasti zaměstnání vstoupil v platnost roku 1998. V ten stejný rok také začal platit Antidiskriminační zákon při poskytování zboží a služeb. (Podreka, Smrdelj, Kuhar, 2019)

Zlomovým byl rok 2006, kdy ve Slovinsku vstoupilo v platnost registrované partnerství (*Zakon o registraciji istospolne partnerske skupnosti*). Tento zákon se týkal jen majetkových práv, podpory sociálně slabšího partnera a některých dědických práv. Stranou byla ponechána práva sociálního zabezpečení, zdravotního pojištění či důchodových nároků. (Podreka, Smrdelj, Kuhar, 2019)

Některé diskriminační záležitosti registrovaného partnerství posléze v roce 2009 narovnal Ústavní soud. V roce 2016 bylo registrované partnerství zrušeno a nahrazeno zákonem o občanském partnerství. Tento zákon stavěl homosexuální a heterosexuální páry na stejnou právní úroveň, výjimkou bylo právo na adopci a umělé oplodnění, tyto dvě záležitosti nebyly do zákona z roku 2016 zahrnuty. Symbolický rozdíl však zůstal. Manželství mohli uzavírat pouze heterosexuální páry, zatímco občanské partnerství výhradně páry stejného pohlaví. (Podreka, Smrdelj, Kuhar, 2019)

K 1. 7. 2022 byl zrušen trvalý zákaz dárcovství krve na základě sexuální orientace. Událo se tak po podnětu slovinského ombudsmana pro rovnost, který na tuto nerovnost

upozornil transfuzní lékařství. Uvedl, že je diskriminační automaticky vyloučit z dárcovství krve gaye a bisexuály, neboť HIV a další krví přenosné viry se přenáší i při heterosexuálním styku. (Sloveniatimes.com, 2023a)

Roku 2022 Ústavní soud Slovinska konstatoval, že je diskriminační uznávat sňatky pouze heterosexuálním párům a legalizoval je s okamžitou platností i pro páry stejného pohlaví. Mimo jiné jim umožnil i adopci dětí. Stalo se tak vzhledem k podnětu dvou homosexuálních párů, kterým soudy nižší instance nedovolili vstoupit do svazku manželského, a zároveň se nesměly kvalifikovat na čekací listinu k adopcím. Slovinsko se tak stalo první postkomunistickou zemí, kde stejnopohlavní páry mohou uzavřít manželství. Soud dal tehdy parlamentu půlroční lhůtu, aby v souladu s jeho rozhodnutím upravil zákon. (Seznamzpravy.cz, 2023) Právní předpisy zrovnoprávňující manželství a adopce pro páry stejného pohlaví připravila středolevá vláda vedená premiérem Robertem Golobem. Čelila nejsilnějšímu odporu krajně pravicové Slovinské demokratické strany (SDS). 1 února 2023 vstoupil ve Slovinsku v platnost nový zákon o rodině. Hlasování v parlamentu proběhlo v říjnu roku 2022 poměrem hlasů 48:29. (Fanucci, 2023)

Ve Slovinsku se v roce 2012 a 2015 konala dvě referenda v souvislosti s právy gayů. První se dotýkalo gayů ve spojení s adopcí dětí a druhé referendum realizované v roce 2015 se pak dotazovalo na otázku zrovnoprávnění svazků osob stejného pohlaví. Obě tato referenda dopadla v neprospěch práv gayů.

Slovinský parlament v roce 2011 schválil zákon umožňující gayům adoptovat biologické děti svých partnerů. Stalo se tak za bývalého premiéra a dnes i bývalého prezidenta Boruta Pahora. Zákon však neumožňoval párům stejného pohlaví adoptovat děti od třetí osoby. Konzervativní Občanská iniciativa za práva rodiny dětí zákona napadla a sestavila petici, kterou podepsalo 40 tisíc Slovinců, celá situace nakonec vyústila v celostátní referendum. Proti zákonu se vyslovilo cca 54 % voličů, zatímco cca 44 % jej podpořilo. (Bottorff, 2023)

V prosinci roku 2014 předložila strana Sjednocená levice návrh novely zákona o manželství a rodinných vztazích, jež by zavedla manželství stejného pohlaví. Návrh byl podporován tehdejší centristickou stranou premiéra Mira Cerara. Dne 3. března 2015 slovinský parlament schválil zákon zavádějící stejnopohlavní manželství. Tento akt vyvolal silnou vlnu nespokojenosti z řad konzervativnějších stran a lidovců. Novelou bylo manželství redefinováno jako vztah mezi dvěma dospělými osobami a zajištěno bylo právo na děti. Den po přijetí začali odpůrci sbírat podpisy, prostřednictvím kterých podpořili svůj požadavek na uskutečnění

celostátního referenda. Levice referendum odmítala s odvoláním na dodatky v ústavě z roku 2013, která zakazují pořádání referenda o otázkách týkající se protiústavních okolností. Ústavní soud v říjnu 2015 většinou 5 soudců proti 4 rozhodl, že referendum v této věci lze uspořádat. Bylo shromážděno požadovaných 40 tisíc podpisů a 20. prosince 2015 se konalo zmiňované hlasování. (Podolak, 2019, s. 51–53)

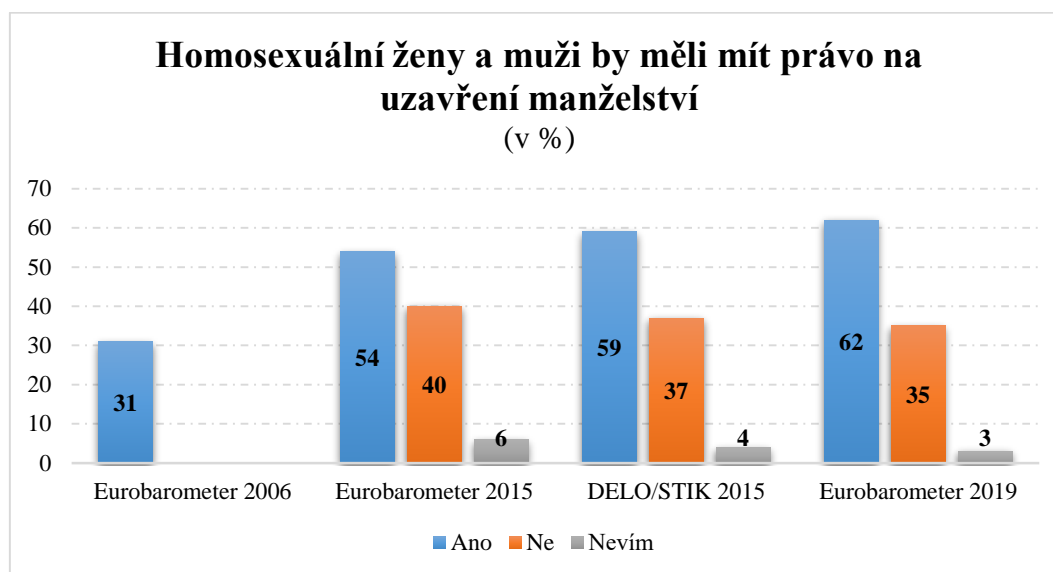
Referendum se konalo 20. prosince 2015, otázka zněla: *Souhlasíte s tím, aby zákon o změnách a doplňcích zákona o manželství a rodinných vztazích ve znění přijatém Národním shromážděním dne 3. března 2015 vstoupil v platnost?* Proti zákonu se vyjádřilo 394 482 lidí (z potřebných 340 000), tj. 63,5 % všech oprávněných voličů při volební účasti 36,4 %. Dva dny po referendu byl slovinskému parlamentu předložen návrh zákona, který rozšiřuje seznam práv náležejících párům stejného pohlaví v partnerských vztazích, přibližoval je manželství. Zákon získal podporu vlády v březnu 2016 a 21. dubna 2016 byl schválen parlamentem, v platnost vstoupil 24. května 2016. (Podolak, 2019, s. 51–53)

3.4.2 Veřejné mínění a masmédia

Výzkumy veřejného mínění týkající se práv gayů ve Slovinsku jsou nejčastěji realizovány pod záštitou Eurobarometru, v minulosti byly prováděny v letech 2006, 2015 a 2019. V roce 2015 byl uskutečněn národní výzkum veřejného mínění, který si nechal zpracovat slovinský celostátní deník DELO. Nejčastěji sledovanými jsou názory a postoje týkající se: (1) podpory stejnopohlavního manželství; (2) narovnání práv gayů, leseb a bisexuálů ve srovnání s právy heterosexuálů; (3) adopce dětí či (4) registrovaného partnerství. (Eurobarometer 2006, 2015, 2019; DELO/STIK 2015)

V roce 2006 vydala Evropská unie Eurobarometer 66, v rámci kterého se mimo jiné prováděl průzkum veřejného mínění v souvislosti s právy gayů. Otázky se týkaly podpory manželství osob stejného pohlaví a adopce dětí. Jak již bylo uvedeno výše, v roce 2015 byly realizovány dva průzkumy veřejného mínění. První z nich se uskutečnil v rámci Eurobaromet(e)ru, zajímal se o manželství osob stejného pohlaví a zda by měli mít gayové, lesby a bisexuálové stejná práva jako heterosexuálové. Druhý z nich byl realizován deníkem DELO, zkoumal institut manželství a adopci dětí. Posledním sledovaným průzkumem je Eurobaromet(e)r provedený v roce 2019, který opět analyzoval postoj veřejnosti k manželství a rovnosti práv.

Graf č. 8: Podpora manželství pro stejnopohlavní páry ve Slovinsku

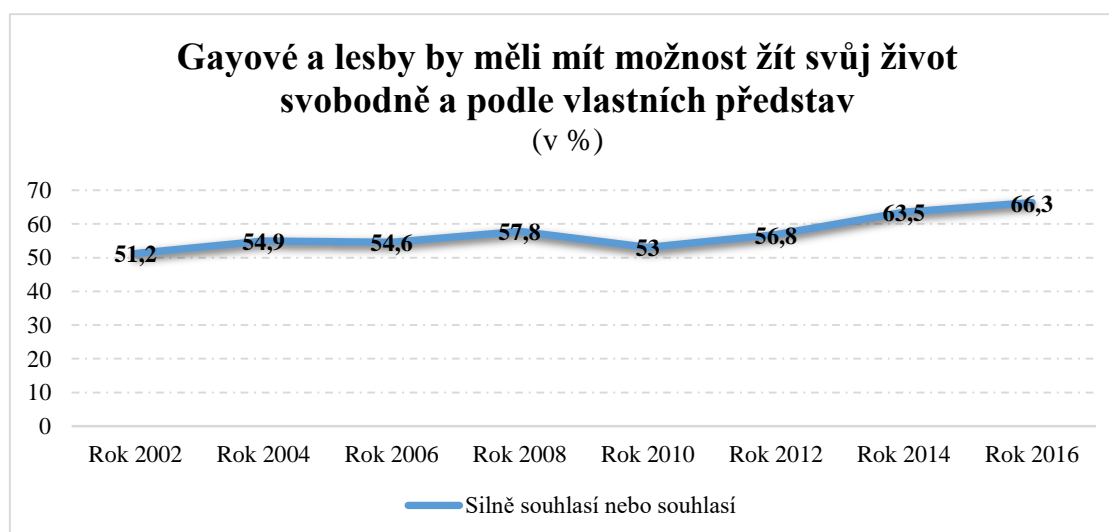

Poznámka: Hodnoty v tabulce jsou součtem odpovědí „rozhodně ano“ a „spíše ano“ a součtem odpovědí „rozhodně ne“ a „spíše ne“. Dopočet do 100 % u jednotlivých položek v každém roce tvoří odpověď „nevím“. U Eurobarometru 2006 byla uvedena jen podpora manželství, ostatní dvě proměnné nebyly zmíněny.

Zdroj: autor, zpracováno na základě dat Eurobarometer 2006, 2015, 2019 a DELO/STIK 2015.

Z grafu vyplývá, že podpora manželství pro osoby stejného pohlaví od roku 2006 do roku 2019 rostla. V roce 2006 se k zavedení možné právní normy kladně vyjádřilo okolo 30 % dotazovaných, v roce 2015 Eurobaromet(e)r uvádí podporu dosahující hodnoty 54 %. Výzkum pro deník DELO uvádí ve stejném roce podporu 59 %. V roce 2019 souhlasilo s uzákoněním manželství pro osoby stejného pohlaví 62 % respondentů. Nejvyšší rozdíl lze tedy pozorovat mezi lety 2006 až 2015, který představuje nárůst podpory o 23 %. Dále je patrný nárůst mezi lety 2015 a 2019, jenž činí dalších 8 %.

Graf č. 9: Podpora gayů a leseb v možnosti žít svůj život podle svých představ

Poznámka: Hodnoty v tabulce jsou součtem odpovědí „silně souhlasím“ a „souhlasím“. Zdroj: autor, zpracováno na základě dat European Social Survey.

Evropský sociální průzkum znázorňuje neustále se zvyšující podporu gayů a leseb. V roce 2016 zaujalo souhlasné stanovisko 66 % Slovinců, v roce 2002 se ke stejné otázce kladně vyjádřilo přes 51 % dotazovaných. Nárůst mezi lety 2002 až 2016 tak činil 14 %.

Otázka adopce dětí stejnopohlavními páry byla tedy zkoumána v letech 2006 a 2015, a to v rámci Eurobaromet(e)ru a průzkumu zpracovaného pro slovinský deník DELO. Tuto právní úpravu ve Slovinsku v roce 2006 podporovalo 17 % respondentů. V roce 2015 se vyjádřilo kladně k adopci dětí 38 %. Avšak 55 % bylo proti a 7 % uvedlo, že neví. Mezi lety 2006 až 2015 je patrný nárůst podpory o 21 %. (Eurobarometer 2006, DELO/STIK 2015)

Z hlediska masmédií jsou gayové ve Slovinsku objektem „jinakost“ na několika webových stránkách. V souvislosti s kampaní z let 2011 až 2013, jež bojovala za schválení nového zákona o rodině, byl používán symbol přeškrtnuté dopravní značky, na které byla silueta dvou mužů držící dítě. Vysílalo se tak poselství, že jediné přirozené partnerství může být pouze mezi mužem a ženou. „Obětními beránky“ se ve slovinských médiích stávají migranti, ne-Slovinci, LGBT, ženy či Romové. Patrné je také uvažování z řad extrémní pravice v souvislosti s těmito tématy jako o „levicové ideologii“. Celková analýza mediální scény ve Slovinsku poukazuje na fakt, že posilující pravicové strany, postavili svoji prezentaci do značné míry na sebepropagaci a mediální manipulaci. Mediální a internetový populismus pomáhá stranám v jejich důsledné reprodukci dělení na „lid“ což je dle nich etnická většina a „ty druhé“, čímž chápou migranty, LGBT, ženy atd. Témata o gayích a ostatních osobách LGBT komunity jsou „vytahována“ kdykoli je to vhodné. (Pajnik, 2019)

3.4.3 Aktéři: politické elity, politické strany, aktivisté

Mezi stěžejní politické strany či hnutí se řadí: Hnutí Svoboda²², Slovinská demokratická strana, Sociální demokraté, strana Nové Slovinsko – křesťanští demokraté a Levice. (Državni zbor, 2023) Zkoumány jsou dva stěžejní subjekty, kterými jsou již zmiňované Hnutí Svoboda a Slovinská demokratická strana.

Premiér Slovinska Robert Golob, předseda Hnutí Svobodní v souvislosti s přijetím manželství pro stejnopohlavní páry citoval názor papeže Františka, že všichni jsme děti Boží, a tvrdí, že jak papež, tak i nejvyšší soud ve Slovinsku cítí, že nemůžeme dělat rozdíly mezi lidmi jen proto, že třeba nejsou jako my. (Sloveniatimes.com, 2023b)

²² Hnutí Svoboda, Sociální demokraté a strana Levice tvoří od 1. 6. 2022 vládu ve Slovinsku. (Državni zbor, 2023)

Slovinská prezidentka Nataša Pirc Musar uvedla, že je šťastná a hrdá na Slovinsko, jež jde cestou plného zrovnoprávnění práv partnerů stejného pohlaví s právy heterosexuálními, pokud jde o uzavření manželství a možnost společně adoptovat dítě. Mimo jiné také uvedla, že lidská práva z politickostranické terminologie nejsou levice ani pravice, ale univerzální a máme je všichni ctít. (Fanucci, 2023)

Hnutí Svoboda vyhrálo v roce 2022 parlamentní volby ve Slovinsku a jeho předseda Robert Golob se stal premiérem. Na své oficiální webové stránce k otázce práv gayů uvádí, že rozhodnutí Soudního dvora jasně říká, že tradice nemůže být použita jako argument pro diskriminaci. Hnutí uvádí, že podporuje manželství pro osoby stejného pohlaví a změna zákona, jež nastala během posledního roku, vidí jako nutnost, ke které muselo dojít, neboť se jednalo o jednu z posledních zřetelných právních diskriminací. (Fanucci, 2023)

Slovinská demokratická strana je konzervativní, krajně pravicovou stranou, která v čele s předsedou Janezem Janšou byla několikrát součástí vlády. Vystupuje proti imigraci a prezentuje konzervativní přístup k právům LGBT, byla také proti zákonu, který narovnává práva gayů v oblasti partnerského vztahu. Poslanec Branko Grims, jenž byl v minulém volebním období zvolen za tuto stranu, tvrdil, že je nutné zakázat veškerou LGBT a kulturní marxistickou indoktrinaci, a dbát především na opravdovou slovinskou tradici a kulturu. Vlády Janeze Janši tvrdě zasahovaly proti novinářům a občanské společnosti. Společnost byla znepokojena tím, že Slovinsko by následovalo cestu Polska a Maďarska. (Ilga-Europe.org, 2023)

V souvislosti s předními aktivisty věnující se právy gayů, je nutné zmínit Andreje Pisle, který je předseda sportovního klubu LGBT Out ve Slovinsku. Aktivně se angažuje v několika dalších nevládních organizacích zabývajících se lidskými právy. Jako amatérský sportovec se pravidelně účastní sportovních aktivit a soutěží, a to jak LGBT, tak mainstreamových. Profesionálně působí v oblasti univerzitního sportu. Je silným zastáncem dobrovolnictví, lidských práv, inkluze, rozmanitosti a bezpečnosti ve sportu pro všechny. (Leapssports.org, 2023)

3.4.4 Lobbying

Ve Slovinsku působí dvě stěžejní organizace, jež svojí širokou škálou služeb ovlivňují postavení gayů, leseb, bisexuálů a jiných členů LGBT komunity ve Slovinsku. Jedná se o organizace Legebitra a DIH.

Přední slovinská LGBT organizace je *Legebitra* zaměřující se na otázku lidských práv, vzdělávání, duševního, fyzického a sexuálního zdraví v souvislosti s LGBT komunitou. Její moto je: obhajoba práv LGBT osob. Prostřednictvím advokacie přispívá ke zlepšení právní ochrany, zviditelnění gayů, leseb, bisexuálů a jiných členů LGBT komunity. Přispívá k pochopení postavení osob s HIV. Tato organizace uskutečňuje program poradenství a svépomoc pro osoby stejného pohlaví. Provozuje Centrum pro mládež, kde se konají nejrůznější volnočasové aktivity, společenské akce a vzdělávací aktivity, kterých se mohou účastnit mladí lidé, jež potřebují nabýt vědomí, že jsou podporováni. (Legebitra.si, 2023)

Druhou nejdůležitější LGBT organizací ve Slovinsku je *DIH*. Je to nezisková nevládní organizace, která vznikla v roce 2003. Od této doby usiluje o blaho a posílení postavení lesbiček, gayů, bisexuálů a dalších osob, kteří pochybují o své sexuální orientaci nebo genderové identitě. Usilují o lepší porozumění, zviditelnění, informovanost a reprezentaci LGBT osob a témat s cílem bojovat proti diskriminaci a dosáhnout rovnosti. Jejich aktivity zahrnují diskusní skupiny, workshopy, poradenství v oblasti prevence sexuálně přenosných infekcí, publikační činnost, informování prostřednictvím internetu i v terénu, spolupráci s dalšími nevládními organizacemi na místní, národní i mezinárodní úrovni, které se zabývají právy gayů. V hlavním městě se pak každoročně pořádá festival gay a lesbických filmů. (Dih.si, 2023)

3.5 Komparace práv gayů v České republice, Polsku a Slovinsku

Z analýzy provedené na základě stanovených komparačních kritérií práv gayů vyplývá, že nejlepších výsledků dosahuje Slovinsko, následně Česká republika a Polsko.

Slovinsko vykazuje v kontextu institucionální ochrany práv gayů nejvyšších hodnot. Stěžejními byly především roky 2006, 2016 a 2022. V roce 2006 byl přijat zákon legalizující uzavírání registrovaného partnerství. V roce 2016 došlo k narovnání práv homosexuálů, která se tedy nově stala rovnými s právy heterosexuálů. V roce 2022 pak na základě usnesení Ústavního soudu Slovinsko přijalo zákon o manželství osob stejného pohlaví se všemi právy, která této instituci přináležejí. Tento zákon vstoupil v platnost 1. února 2023. Slovinsko se tedy stalo první postkomunistickou zemí, která zrovnoprávnila svazky stejnopohlavních párů s heterosexuálními. Nutné je uvést skutečnost, že ačkoliv Slovinsko v porovnání s dalšími analyzovanými zeměmi disponuje nevyšší možnou právní úpravou v oblasti institucionální ochrany práv gayů, tato úprava byla přijata a institucionalizována až za pomoci činnosti Ústavního soudu, který dal parlamentu v roce 2022 půlroční lhůtu, aby v souladu s jeho rozhodnutím upravil zákon ve prospěch manželství osob stejného pohlaví. Jednalo se tedy o nařízení Ústavního soudu, nikoliv o podnět pocházející z řad členů slovinského parlamentu.

Výzkumy týkající se veřejného mínění v souvislosti s právy gayů prezentují rovněž kladné výsledky. Například poslední průzkum, který byl realizovaný v roce 2019, uvádí, že 62 % Slovinců podporuje manželství pro stejnopohlavní páry. Z průzkumu realizovaného 2015 vyplývá, že 38 % dotazovaných souhlasí s adopcí dětí homosexuálními páry, v porovnání s výsledky průzkumu uskutečněného v roce 2006 se jedná o 21% nárůst podpory. Průzkum provedený v roce 2016 se respondentů dotazoval, zda by gayové a lesby měli mít možnost žít svůj život svobodně a podle vlastních představ; souhlasně odpovědělo 66,3 % dotazovaných osob. Slovinsko tedy v rámci sociologických šetření dosahuje nejlepších výsledků, v některých případech je patrná podobnost s výsledky České republiky. Trend těchto průzkumů je vzestupný. V oblasti masmédií je patrné, že témata gayů jsou příležitostně uváděna v negativním pojetí, a to zejména v situacích, kdy je to pro politiky výhodné. U zmiňovaných referend byly dokonce použity přeškrtnuté dopravní značky, kde byl znázorněn symbol dvou mužů držících dítě. Z hlediska aktérů je Slovinsko hodnoceno v současné době rovněž nejlépe. Nynější premiér Slovinska Golob, který je zároveň i předsedou nejsilnějšího vládního hnutí Svoboda, ale i nově zvolená prezidentka Nataša Pirc Musar jsou zastánci práv gayů, potažmo práv LGBT komunity, což lze doložit na základě několika mediálních výroků. Opačné názory

vyjadřuje předchozí premiér Janez Janša a jeho Slovinská demokratická strana, kteří vystupují proti gay právům a rozšiřování rovnosti v otázce vztahů. Nynější vládní strany jsou většinou nakloněné rovnosti práv gayů. V kontextu lobbingu ve Slovinsku působí hnutí *Legebitra* a *DIH*, která vystupují jako hlavní aktéři v otázce rovnosti a ochrany práv gayů.

V rámci institucionální ochrany práv gayů zavedla v roce 2006 Česká republika jakožto první postkomunistická země registrované partnerství. Jedná se však o jedinou úpravu, která byla v otázce práv gayů v sociálním kontextu doposud zrealizovaná. Gayové v České republice nemohou darovat krev a jsou jim odepřena rovná práva v souvislosti s partnerstvím, kdy jim není umožněno oficiální cestou adoptovat děti. S ohledem na průzkumy veřejného mínění pak země vykazuje podobné výsledky jako Slovinsko. Podpora registrovaného partnerství zůstává v kontextu uplynulých let neměnná; stabilně dosahuje hodnot pohybujících se okolo 75 %. Souhlasné stanovisko vůči manželství pro osoby stejného pohlaví zastává v průběhu let stále více Čechů. V roce 2022 se kladně vyjádřilo 65 % dotazovaných, v roce 2019 souhlasilo 47 % respondentů. Nejnižší podpora byla naměřena v roce 2005, kdy dosahovala hodnoty 38 %. Postoj české veřejnosti k adopci dětí páry stejného pohlaví je kolísavý. V roce 2017 zastávalo podpůrné stanovisko v otázce adopce dítěte druhého partnera 68 % respondentů, což představuje prozatím nejvyšší naměřenou hodnotu. V roce 2019 pak podpora dosahovala pouze 61 %. V témže roce souhlasilo s institucionální adopcí 51 % dotazovaných. V roce 2019 se pak v této otázce vyjádřilo 47 % Čechů, což představuje v porovnání s rokem 2017 4% pokles. V roce 2019 tato podpora klesla na 60 a 47 % v rámci stejných segmentů. Trend vývoje podpory je vzrůstající. Česká mediální scéna pak gaye zobrazuje převážně v souvislosti s „Prague Pride“. Články s gay tematikou jsou doprovázeny snímky z těchto akcí. V případě, že o sobě někdo z řad známých osobností veřejně prohlásí, že je gay či lesba, je tento krok českými médii považován za „senzaci“.

V souvislosti s aktéry nelze v prostředí České republiky hovořit o jednotném stanovisku v otázce práv gayů v sociálním kontextu. V současnosti má země nově zvoleného prezidenta Petra Pavla, ten zastává pozitivní postoje týkající se otázky práv gayů. Naopak premiér Petr Fiala a rovněž i momentálně nejsilnější vládní strana ODS zastávají konzervativní postoje. Samotný předseda vlády se nechal slyšet, že by pro přijetí novely zákona, jež by uzákonila manželství pro osoby stejného pohlaví, nehlasoval. Ambivalentní postoje zastává opoziční hnutí ANO, jehož předsedou je bývalý premiér Andrej Babiš. Názory a postoje poslanců hnutí jsou různé, čímž dochází k vnitřnímu rozštěpení hnutí v otázce práv gayů. Předseda Andrej Babiš uvádí, že podporuje rovnost práv, ale institut manželství by v této otázce nepodpořil.

Nutno podotknout, že bývalý prezident Miloš Zeman se stavěl proti přijetí zákona o manželství. Současné vládnoucí strany jsou v této problematice rozděleny. ODS a KDU-ČSL zastávají již zmiňované konzervativní postoje, postoje TOP 09 jsou vnitřně rozštěpené a jedinou stranou, která jako celek podporuje práva gayů, jsou Piráti. V České republice svého času působila organizace *Gay iniciativa*, jež si kladla za cíl uzákonění registrovaného partnerství, po dosažení tohoto cíle zanikla. Nyní je výrazným aktérem podporující rovnoprávnost gayů, lesbiček, bisexuálů a dalších osob LGBT komunitou spolek *Manželství pro všechny*, který usiluje o uzákonění manželství pro osoby stejného pohlaví.

Polsko v kontextu institucionální ochrany neuzákonilo žádná z práv, která jsou platná ve dvou předešlých státech. Výjimkou je darování krve, které je v zemi na rozdíl od České republiky legální, i když jsou evidovány případy, kdy jsou gayové jako dárci odmítáni. Polsko gayům neumožňuje uzavřít registrované partnerství natož manželství. Adopce dětí gay páry je v Polsku zakázána. Jako jediná ze tří sledovaných zemí má zakotveno v ústavě manželství jako svazek muže a ženy. S ohledem na aktéry je v Polsku situace komplikovanější než v dříve vzpomínaných zemích. Zde má silný vliv církev, jež je napojena jak na politický, tak i ekonomický sektor. Svůj vliv tak uplatňuje i v otázce práv gayů. V souvislosti s právy gayů zastává ultra konzervativní názory, které do jisté míry hraničí s nenávistí či doporučením léčit homosexuály v nápravných zařízeních. Současný prezident Duda vyjadřuje opakovaně negativní postoje k právům gayů. Tyto postoje byly negativně akcentovány i v prezidentské kampani v roce 2020, kdy byla během druhého kola voleb použita témata související s ochranou tradiční rodiny a bojem proti LGBT ideologii. Vládní strana Právo a spravedlnost (PiS), která se netají svými dobrými vztahy s polskou církví, zastává konzervativní postoje v rámci práv gayů a nesouhlasí s jejich rozšiřováním. Opoziční Občanská koalice by uvítala možnost uzavřít registrované partnerství a koalice Levice pak uzákonění manželství. Kladný postoj k zrovnoprávnění gayů s heterosexuály zastává i varšavský primátor a bývalý kandidát druhého kola prezidentských voleb v roce 2020 Rafał Trzaskowski.

V souvislosti s průzkumy veřejného mínění Polsko dosahuje nejnižších hodnot v porovnání se všemi sledovanými státy. Manželství osob stejného pohlaví podporuje v zemi 48 % dotazovaných. Údaj je platný pro rok 2022 a trend podpory v čase je vzestupný. Například v roce 2005 podpora manželství u polské veřejnosti dosahovala 22 %. Všechna šetření dotazující se na podporu manželství osob stejného pohlaví prezentují nižší hodnoty než je tomu v případech ostatních sledovaných států. Registrované partnerství v roce 2022 podporovalo 64 % polské veřejnosti, jedná se o nižší podporu než v České republice. Akceptace adopce dětí

polskou veřejností dosahuje velmi nízkých hodnot, i když trend je opět vzrůstající. V roce 2011 se k adopci kladně vyjádřilo 7 % respondentů, nicméně v roce 2022 souhlasilo již 24 % dotazovaných. V Polsku jsou pak činná následující hnutí: *Kampaň proti homofobii*, které několik let usiluje o zavedení registrovaného partnerství. Dále *Lambda Warszawa* a *Nadace rovnosti*, jež operují mimo velká města a pomáhají gayům v záležitostech, které je nutné vyřešit či napravit.

Závěr

Magisterská diplomová práce se zabývala analýzou práv gayů ve vybraných zemích střední Evropy, konkrétně se jednalo o Českou republiku, Polsko a Slovinsko. Cílem magisterské diplomové práce *Práva gayů v zemích střední Evropy. Analýza případů České republiky, Polska a Slovinska* byla analýza stavu práv gayů provedena na základě rozboru následujících komparačních kritérií: (1) institucionální ochrana a právní vývoj; (2) veřejné mínění a masmédiá; (3) aktéři: politické elity, politické strany a aktivisté a (4) lobbying. Na základě těchto kritérií byl v daných zemích zkoumán stav práv v sociálním kontextu, která představují: (a) registrované partnerství; (b) manželství stejnopohlavních osob a (c) adopce dětí. Tato práva pak přináležejí stěžejně homosexuálům. Byly stanoveny následující výzkumné otázky:

VO 1: *Jak se liší práva gayů ve sledovaných zemích v určených sociálních kontextech?*

VO 2: *Ve kterých zemích nalezneme nejvyšší úroveň ochrany práv gayů? A naopak, ve kterých sociálních kontextech je tato ochrana nejnižší?*

První část práce byla věnována konceptuálnímu ukotvení tématu. Otázka práv gayů byla teoreticky objasněna pomocí přístupů, kterými jsou: gay a lesbická studia, teorie konstruktivismu a teorie queer. S ohledem na orientaci v tématu bylo provedeno základní konceptuální vymezení. Dále byly zmíněny i Yogyakartské principy jakožto základní mezinárodní zásady, které definují práva sexuálních menšin a které zároveň vznikly ve stejném období jako queer teorie. Druhá kapitola se věnovala moderní historii práv gayů v analyzovaných zemích. Akcentována byla druhé polovina 20. století v České republice, Polsku a Slovinsku.

Mimo jiné byla zmíněna otázka práv založených na vztahu, konkrétně byla pozornost věnována registrovanému partnerství, manželství osob stejného pohlaví, adopci dítěte či pojmu náhradní mateřství. Třetí analytická kapitola se zaměřovala na zodpovězení výzkumných otázek. Zde byla provedena analýza stavu práv gayů pomocí komparačních kritérií, kterými byly: institucionální ochrana a právní vývoj; veřejné mínění a masmédiá; aktéři: politické elity, politické strany, aktivisté a lobbying.

První výzkumná otázka (*Jak se liší práva gayů ve sledovaných zemích v určených sociálních kontextech?*) byla zkoumána ve třetí kapitole, kde byla pomocí komparačních kritérií analyzována práva gayů ve sledovaných zemích střední Evropy. Práva v sociálním kontextu představují: (a) registrované partnerství; (b) manželství stejnopohlavních osob a (c) adopce dětí.

V tomto kontextu Česká republika uznává pouze první zmíněné právo, kterým je registrované partnerství, uzákoněné v roce 2006. Samotné registrované partnerství je v ČR pouze administrativním úkonem, osoby se mohou seždat pouze na 14 určených úřadech a beze svědků. Automaticky nevzniká společné jmění manželů, registrovaní partneři jsou pouze podíloví spoluvlastníci. Adopce dětí stejnopohlavními páry není v České republice povolena.

Z hlediska vztahové právní úpravy není v Polsku zákonné uzavírat registrované partnerství nebo manželství osob stejného pohlaví. V polské ústavě je konkrétně definováno, že manželství je svazek muže a ženy. Rodina, mateřství a rodičovství jsou pod ochranou a péčí Polska. To však neznamená, že by v Polsku nevznikaly návrhy zákonů na úpravu těchto práv. Takové úpravy sice vznikají, ale prozatím ani jednou nebyly schváleny polským parlamentem.

Slovinsko je pak možné v této problematice považovat za nejpokročilejší ze sledovaných států. Ve stejném roce jako Česká republika přijalo Slovinsko zákon o registrovaném partnerství. Tento zákon se týkal jen majetkových práv, podpory sociálně slabšího partnera a některých dědických práv. Stranou byla ponechána práva sociálního zabezpečení, zdravotního pojištění či důchodových nároků. V roce 2016 bylo registrované partnerství zrušeno a nahrazeno zákonem o občanském partnerství. Roku 2022 Ústavní soud Slovinska konstatoval, že je diskriminační uznávat sňatky pouze heterosexuálním párům, a legalizoval je s okamžitou platností i pro páry stejného pohlaví. Mimo jiné jim umožnil i adopci dětí. Slovinsko se tak poté stalo první postkomunistickou zemí, kde stejnopohlavní páry mohou uzavřít manželství. Je tedy nutné uvést, že uzákonění manželství pro osoby stejného pohlaví ve Slovinsku bylo zapříčiněno rozhodnutím ústavního soudu.

Druhá výzkumná otázka zněla následovně: *Ve kterých zemích nalezneme nejvyšší úroveň ochrany práv gayů? A naopak, ve kterých sociálních kontextech je tato ochrana nejnižší?* Na základě komparačních kritérií vyplývá, že celkově nejvyšší úroveň práv gayů lze pozorovat ve Slovinsku, a to i navzdory skutečnosti, že nejnověji uzákoněné právo na manželství osob stejného pohlaví bylo parlamentem přijato na základě rozhodnutí soudu. Toto tvrzení se opírá o informace z realizovaných výzkumů, které demonstrují nejvyšší podporu v oblasti veřejného mínění, nejsilnější institucionální ochranu práv gayů a pozitivní přístupy politických elit a stran v zemi k této otázce. Slovinsko už v roce 2019 vykazovalo 62% podporu manželství osob stejného pohlaví. Mezi současnými vrcholnými politiky pak panuje shoda v podpoře práv gayů. Jak premiér Robert Golob, tak nová slovinská prezidentka Nataša Pirc Musar vykazují pozitivní postoje v této otázce. Opoziční postoje zastává bývalý premiér

Slovinska Janez Janša. V souvislosti s těmito zmiňovanými postoji má vláda pozitivní postoj k právům gayů a nejsilnější opoziční strana postoje negativní.

Českou republiku lze poté v otázce práv gayů považovat za druhou nejprogressivnější ze sledovaných států, neboť doposud nebyla přijata novela zákona, která by umožňovala vstup gayů do manželství či adopci dětí. Typickým rysem pro Českou republiku je nemožnost darovat krev. Ve srovnání s ostatními analyzovanými zeměmi je ČR zemí, ve které je gayům odepřena možnost dárcovství krve. V roce 2006 byl českým parlamentem přijat zákon o registrovaném partnerství. Co se však týče podpory veřejnosti v souvislosti s manželstvím osob stejného pohlaví či registrovaného partnerství, jsou výsledky srovnatelné s výsledky ve Slovinsku, podpora mezi Čechy stále roste. Diskutabilní jsou výroky čelních politických představitelů země. Bývalý prezident Václav Havel byl obhájcem práv gayů, nicméně například Václav Klaus, který zastával premiérský a následně i prezidentský post, byl odpůrcem zrovnoprávnění gayů s heterosexuály. Miloš Zeman byl pak proslulý svými změnami názorů, což odrážely i jeho mediální výstupy ohledně této otázky. Současný prezident Petr Pavel podporuje zrovnoprávnění a adopci dětí. Nynější premiér Petr Fiala je pak proti uzákonění manželství osob stejného pohlaví.

Posledním analyzovaným státem bylo Polsko. Jedná se o zemi, ve které jsou práva gayů ve srovnání s ostatními analyzovanými státy na nejnižší úrovni. Tato země má zakořeněný silný vliv katolické církve. Tato skutečnost pak ovlivňuje veřejné mínění, deklarace politických představitelů či přijetí institucionální ochrany. Průzkumy veřejného mínění prezentují nejnižší hodnoty, které dokládají negativní postoj obyvatelstva vůči manželství osob stejného pohlaví, registrovanému partnerství či adopci dětí. Je však patrné, že podpora v posledních letech roste. V Polsku nebyl prozatím přijat zákon o registrovaném partnerství či manželství osob stejného pohlaví. V této zemi je právně umožněno dárcovství krve, ale jsou však hlášeny případy, že jsou takoví dárci odmítáni. Političtí představitelé se pak často negativně vyjadřují o sexuálních menšinách a mnohými jsou považovány za ohrožení tradičních hodnot polského národa.

Možnosti budoucího výzkumu spočívají v analýze většího počtu zemí. Užitečná by byla komparace práv gayů zemí západní, střední a východní Evropy nebo srovnání států z více kontinentů. Rozšíření výzkumu by bylo možné i z hlediska zahrnutí celé LGBT+ komunity do analýzy, tedy nejen gayů, ale komplexně všech osob, které jsou součástí sexuálních či jiných minorit. Takové analytické srovnání by mělo širší vypovídající hodnotu o komunitě a o právním postavení jejích členů ve společnosti. Tak rozsáhlý návrh komparace by však přesahoval obsah

magisterské diplomové práce. Tato práce byla zaměřena na analýzu stavu práv gayů v kontextu zemí střední Evropy, tedy České republiky, Polska a Slovinska, jež byla provedena na základě komparačních kritérií pojících se s veřejnou politikou.

Anotace

- Jméno a příjmení autora: Dominik Fadrný
- Název katedry a fakulty: Katedra politologie a evropských studií
Filozofická fakulta
- Název práce: Práva gayů v zemích střední Evropy. Analýza případů České republiky, Polska a Slovinska
- Vedoucí práce: Mgr. Markéta Zapletalová, Ph.D.
- Počet znaků: 186 647
- Klíčová slova: gay, právo, manželství, registrované partnerství, adopce, veřejné mínění, aktéři, sexuální orientace, hnutí, genderová identita, Česká republika, Polsko, Slovinsko

Charakteristika práce:

Diplomová práce představuje komparaci stavu práv gayů ve vybraných zemích střední Evropy. Zkoumanými státy jsou Česká republika, Polsko a Slovinsko. První část práce je věnována konceptuálnímu ukotvení tématu. Otázka práv gayů je teoreticky objasněna pomocí přístupů, kterými jsou: gay a lesbická studia, teorie konstruktivismu a teorie queer. Dále jsou zmíněny i Yogyakartaťské principy. Druhá kapitola se věnuje moderní historii práv gayů v analyzovaných zemích. Akcentována je druhá polovina 20. století v České republice, Polsku a Slovinsku. Ve třetí kapitole je provedena analýza stavu práv gayů pomocí komparačních kritérií.

Abstrakt

Práva gayů teoreticky rámuje gay a lesbická studia, teorie sociálního konstruktivismu a teorie queer. Cílem magisterské diplomové práce byla analýza stavu práv gayů provedena na základě rozboru následujících komparačních kritérií: (1) institucionální ochrana a právní vývoj; (2) veřejné mínění a masmédiá; (3) aktéři: politické elity, politické strany a aktivisté a (4) lobbying. Na základě těchto kritérií je v daných zemích zkoumán stav práv v sociálním kontextu, která představují: (a) registrované partnerství; (b) manželství stejnopohlavních osob a (c) adopce dětí. Z metodologického hlediska se jednalo o vícepřípadovou studii. Z provedené analýzy vyplývá, že z hlediska práv v určených sociálních kontextech dosahuje nejvyšších hodnot Slovinsko, které poskytuje gayům manželství osob stejného pohlaví, adopce dětí či darování krve. K dosažení těchto práv došlo ale v souvislosti s rozhodnutím slovinského ústavního soudu. Následuje Česká republika a Polsko. Ve třetí jmenované zemi je pak úroveň práv gayů nejnižší.

Klíčová slova: gay, právo, manželství, registrované partnerství, adopce, veřejné mínění, aktéři, sexuální orientace, hnutí, genderová identita, Česká republika, Polsko, Slovinsko

Abstract

In terms of theories, gay rights have been framed by gay and lesbian studies, social constructivism, and queer theories. The objective of this thesis was to analyse the state of gay rights in accordance with the following criteria of comparison: (1) institutional protection and legal framework; (2) public opinion and the media; (3) actors, represented by political elites, political parties, and activists; and (4) lobbying. Following the given criteria, the state of law within the social context of (a) civil partnerships; (b) same-sex marriages, and (c) adoptions was investigated. In respect of research methods, this thesis was treated as a multiple case study. The analysis showed that Slovenia had scored the best figures pertaining to the social context, especially owing to the marriage equality, adoptions, and blood donations. Those rights were, however, achieved after the ruling of the Slovenian Constitution court. In the order, the Czech Republic followed, and thereby leaving Poland as the third one with the lowest level of gay rights.

Key words: gay, rights, marriage, civil partnership, adoption, public opinion, actors, sexual orientation, movements, gender identity, The Czech Republic, Poland, Slovenia

Seznam literatury

- Amnesty.cz. (2023, 27. březen). *LGBTI+ v České republice*. Dostupné z <https://www.amnesty.cz/lgbti/v-cr>
- Aperio.cz. (2023, 21. březen). *Náhradní (tzv. surogátní) mateřství*. Dostupné z <https://www.aperio.cz/cz/clanky/nahradni-tzv-surogatni-materstvi>
- Beneš, V. (2005). Střet hypotéz východního rozšíření Evropské unie. *Mezinárodní vztahy*, 40(4), 5–27.
- blog.aktualne.cz. (2023, 28. březen). *Czeslaw Walek*. Dostupné z <https://blog.aktualne.cz/blogy/czeslaw-walek.php>
- Bottorff, A. (2023, 10. duben). Slovenia referendum rejects law granting same-sex rights. Dostupné z <https://www.jurist.org/news/2012/03/slovenia-referendum-rejects-law-granting-same-sex-rights/>
- Britannica. (2023, 21. březen). The third Yugoslavia. Dostupné z <https://www.britannica.com/place/Yugoslavia-former-federated-nation-1929-2003/The-third-Yugoslavia>
- Businessinfo.cz. (2023a, 2. duben). *Polsko*. Dostupné z <https://www.businessinfo.cz/navody/polsko-souhrnna-teritorialni-informace/2/>
- Butler, J. (2004). *Undoing gender*. New York: Routledge.
- Callis, A. S. (2009). Playing with Butler and Foucault: Bisexuality and queer theory. *Journal of Bisexuality*, 9(3–4), 213–233.
- Carpenter, M. (2020). Intersex human rights, sexual orientation, gender identity, sex characteristics and the Yogyakarta Principles plus 10. *Culture, Health & Sexuality*, 23(4), 516–532.
- CBOS a TNS. (2023, 4. duben). Komunikaty z badań CBOS. Dostupné z <https://www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty.php>
- Ciensi, J. (2023, 4. duben). *Poland's ruling party plays the LGBTQ card*. Dostupné z <https://www.politico.eu/article/polands-law-and-justice-plays-the-lgbt-card-ahead-of-elections/>

Ct24.cz. (2023, 4. duben). *Komunistický zátah proti polským gayům vedl před 30 lety ke vzniku homosexuálního hnutí*. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1629352-komunisticky-zatah-proti-polskym-gayum-vedl-pred-30-lety-ke-vzniku-homosexualniho-hnuti>

Český statistický úřad. (2023a, 21. březen). *Střední Čechy v prostoru střední Evropy*. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/xs/stredni-cechy-v-prostoru-stredni-evropy>

Český statistický úřad. (2023b, 27. březen). *Partnerské svazky osob stejného pohlaví v České republice a v Evropě*. Dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/20533820/csav102413opr.pdf/952872bd-1745-4ce0-a21b-c30bbc03ef47>

Dbpedia.org. (2023, 4. duben). *About: Sławomir Starosta*. Dostupné z https://dbpedia.org/page/S%C5%82awomir_Starosta

DELO/STIK 2015. (2023, 5. duben). *Večina podpira istospolne poroke, do posvojitev je zadržana*. Dostupné z <https://www.rtv.slo.si/slovenija/vecina-podpira-istospolne-poroke-do-posvojitev-je-zadrzana/358447>

Dih.si. (2023, 9. duben). *O DIHU*. Dostupné z <https://www.dih.si/o-dihu>

Dittrich, B. (2008). The Yogyakarta Principles In I. Dubel & A. Hielkema (Eds.), *Urgency required. Gay and Lesbian Rights are Human Rights* (s. 241–248). Hague: Hivos.

Doubřavová, B., & Dohnalová A. (2023, 28. březen). *Rozpolcené strany. Sňatky homosexuálů mají příznivce v pěti klubech, stačit to nemusí*. Dostupné z <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/nejista-podpora-manzelstvi-pro-vsechny-ve-snemovne/r~4db3b97ae6ff11ec8c6f0cc47ab5f122/>

Dreger, A. D. (2006). Intersex and human rights: the long view. In S. E. Sytsma. (Ed.), *Ethics and intersex* (s. 73–86). Dordrecht: Springer

Državni zbor. (2023, 6. duben). *Deputy groups*. Dostupné z https://www.dz-rs.si/wps/portal/en/Home/pos/ps!/ut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfIjo8zivSy9Hb283Q0N3I2CTA0CXYycfIMNjA2cA431w8EKnPyCTD3BCrycTAwCjf19nYLMgww9jEz1o4jRb4AD0BoQpx-Pgij8xhfkhoaGOioqAgCQWHZZ/dz/d5/L2dBISvZ0FBIS9nQSEh/

Dvořáková, V., & Vymětal, P. (2014). Postkomunistický stát a jeho kapacity: jak to změřit. *Acta Politologica*, 6(2), 140–153.

Easton, A. (2023, 4. duben). *Polish election: Leader targets gay rights as threat to society*. Dostupné z <https://www.bbc.com/news/world-europe-49904849>

Ec.europa.eu. (2023, 2. duben). *Právní stát: Komise zahajuje proti Polsku řízení o nesplnění povinnosti z důvodu porušení práva EU ze strany jeho Ústavního soudu*. Dostupné z https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/cs/ip_21_7070

Echo24.cz. (2023, 28. březen). *Spor o sňatky homosexuálů v TOP 09. Pekarová jde proti „otci zakladateli“ Kalouskovi*. Dostupné z <https://echo24.cz/a/iuGbS/spor-o-snatky-homosexualu-v-top-09-pekarova-jde-proti-otci-zakladateli-kalouskovi>

Epochtimes.cz. (2023, 23. březen). *Nacher: „Manželství pro všechny“ je zavádějící slogan*. Dostupné z <https://www.epochtimes.cz/2021/05/04/nacher-nepodporuji-to-ale-podporuji-kultivovanou-debatu-manzelstvi-pro-vsechny-je-nepresny-nazev/>

Equaldex.com. (2023, 2. duben). *Public Opinion*. Dostupné z <https://www.equaldex.com/region/poland>

Eurobarometer 2006. (2023, 5. duben). *Standard Eurobarometer 66 - Autumn 2006*. Dostupné z <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/584>

Eurobarometer 2015. (2023, 5. duben). *What do discriminations against the LGBT community in Eastern Europe reveal?* Dostupné z <https://igg-geo.org/?p=569&lang=en>

Eurobarometer 2019. (2023, 5. duben). *Eurobarometer on the social acceptance of LGBTIQ people in the EU – 2019*. Dostupné z https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/lesbian-gay-bi-trans-and-intersex-equality/eurobarometer-social-acceptance-lgbtq-people-eu-2019_en

Europa.eu. (2023a, 21. březen). *Registrované partnerství*. Dostupné z https://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/registered-partners/index_cs.htm

Europa.eu. (2023b, 27. březen). *About Eurobarometr. What is the Eurobarometr*. Dostupné z <https://europa.eu/eurobarometer/about/eurobarometer>

European Social Survey. (2023, 5. duben). *Evropska družboslovna raziskava*. Dostupné z <https://www.europeansocialsurvey.org/about/country/slovenia/>

Fafejta, M. (2004). *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Věrovany: Jan Piszkiwicz.

Fafejta, M. (2016). *Sexualita a sexuální identita*. Praha: Portál.

Fanucci, B. (2023, 5. duben). *Slovenia makes history as first eastern European country to recognise same-sex marriage*. Dostupné z <https://gcn.ie/slovenia-legalise-same-sex-marriage/>

Formby, E. (2012). *Solidarity but not similarity? LGBT communities in the twenty-first century*. Sheffield: Hallam University.

Franková, V., & Jirska, J. (2023, 21. březen). *Náhradní mateřství – vybrané etické a právní otázky*. Dostupné z <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ustavni-pravo/nahradni-materstvi-vybrane-eticke-pravni-otazky>

Gross, A. (2007). Queer Theory and International Human Rights Law: Does Each Person Have a Sexual Orientation? In E. Lovall. (Ed.), *Proceedings of the 115th Annual Meeting* (s. 129–132). Cambridge: Cambridge University Press.

Halperin, D. M. (2003). The normalization of queer theory. In G. Yep. (Ed.), *Queer Theory and communication. From Disciplining Queers to Queering the Discipline(s)* (s. 339–343). Harrington Park Press: Routledge.

Harzer, F. (2023, 3. duben). *Tahle země není pro LGBT. Duda v kampani sází na osvědčenou homofobii*. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/tahle-zeme-neni-pro-lgbt-duda-v-kampani-sazi-na-osvedcenou-homofobii-109459>

Chamie, J., & Mirkin, B. (2011). Same-sex Marriage: A New Social Phenomenon. *Population and Development Review*, 37(3), 529–551.

Cheung, H. (2023, 23. březen). *Surrogate babies: Where can you have them, and is it legal?* Dostupné z <https://www.bbc.com/news/world-28679020>

Ilga-Europe.org. (2023, 6. duben). *Slovenia*. Dostupné z <https://www.ilga-europe.org/files/uploads/2022/06/SLOVENIA.pdf>

iRozhlas.cz. (2023, 28. březen). *Zeman odmítá manželství osob stejného pohlaví. „Takový zákon budu vetovat“, řekl*. Dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/prezident-zeman-manzelstvi-homosexuvalu-veto_2206071303_elev

Janošová, P. (2000). *Homosexualita v názorech současné společnosti*. Praha: Karolinum.

JsmeFer.cz. (2023a, 23. březen). *Proč je manželství pro všechny správné a důležité*. Dostupné z https://assets.nationbuilder.com/themes/58f3c55578b8e25d5e000000/attachments/original/1613568910/Brozura_Proc_je_manzelstvi_pro_vsechny_dulezite_2020.pdf?1613568910

JsmeFer.cz. (2023b, 23. březen). *Jedna láska, jedno manželství*. Dostupné z https://www.jsmefer.cz/proc_manzelstvi

Jsmefer.cz. (2023c, 23. březen). *Jak je to s manželstvím pro všechny ve světě*. Dostupné z https://www.jsmefer.cz/manzelstvi_pro_vsechny_pary_ve_svete

Jsmefer.cz. (2023d, 27. březen). *Roste podpora manželství pro všechny. 5,2 milionu voličů je pro!* Dostupné z https://www.jsmefer.cz/60_procent

Jsmefer.cz. (2023e, 27. březen). *Rozdíly mezi manželstvím a registrací*. Dostupné z <https://www.jsmefer.cz/rozdily>

Jsmefer.cz. (2023f, 27. březen). *Manželství pro všechny postoupilo do druhého čtení*. Dostupné z https://www.jsmefer.cz/prvni-hlasovani_2021

Kaczorowski, C. (2023, 21. březen). *Gay, lesbian, and queer studies*. Dostupné z http://gltqarchive.com/ssh/gay_lesbian_queer_studies_S.pdf

Kafkadesk.org. (2023, 23. duben). *Warsaw mayor pledges support to Poland's LGBT community*. Dostupné z <https://kafkadesk.org/2019/02/20/warsaw-mayor-pledges-support-to-polands-lgbt-community/>

Kancelaria Sejmu. (2023, 4. duben). *Ustawa. Kodeks pracy*. Dostupné z <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19740240141/U/D19740141Lj.pdf>

Karczewski, K. (2022). Transnational Flows of Knowledge and the Legalisation of Homosexuality in Interwar Poland. *Contemporary European History*, 1–18.

Katherine Watson. 2005 Queer Theory. *Group Analysis*, 38(1), 67–81.

Knopp, L., & Brown, M. (2003). Queer Diffusions. *Environment and Planning D. Society and Space*, 21(4), 409–424.

Kolář, J., & Dlapalová, D. (2011) *Ochrana práv leseb, gayů, bisexuálů a transsexuálů*. Dostupné z <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/01/PSS-Ochrana-pr%C3%A1v-leseb-gay%C5%AF-bisexu%C3%A1l%C5%AF-a-transsexu%C3%A1l%C5%AF-HRC.pdf>

Kostelecká, Y. (2014). Domácí vzdělávání a legislativa. Studie postkomunistických států střední Evropy. *Orbis scholae*, 8(1), 9–26.

Kozubík, J., & Wintř, J. (2016). Ústavní soudy a práva gayů a leseb – veřejné mínění jako determinant rozhodnutí soudů? *Jurisprudence*, 5, 34–47.

Kph.org.pl. (2023, 12. duben). *Kampania przeciw homofobii*. Dostupné z <https://kph.org.pl/>

- Kuhar, R., & Švab, A. (2013). The Interplay Between Hatred and Political Correctness: The Privatisation of Homosexuality in Slovenia. *Southeastern Europe*, 37(1), 17–35.
- Kuhar, R., & Švab, A. (2014). The Only Gay In The Village? Everyday Life Of Gays And Lesbians In Rural Slovenia. *Journal of homosexuality*, 61(8), 1091–1116.
- Kuriakose, F., & Iyer, D. K. (2020). LGBT Rights and Theoretical Perspectives. In W. R. Thompson (Ed.), *Oxford Research Encyclopedia of Politics* (s. 1–24). Oxford: Oxford University Press.
- Lagoutte, S. (2019). The Role of State Actors Within the National Human Rights System. *Nordic Journal of Human Rights*, 37(3), 177–194.
- Lambdawarszawa.org. (2023, 12. duben). *Lambda Warszawa*. Dostupné z <http://lambdawarszawa.org/en/>
- Leapssports.org. (2023, 6. duben). *Blurring Borders: Interview with Slovenian LGBTIQ+ sport activist Andrej Pisl*. Dostupné z <https://leapsports.org/blog/blurring-borders-interview-with-slovenian-lgbtqi-sport-activist-andrej-pisl>
- Legebitra.si. (2023, 9. duben). *Services*. Dostupné z <https://legebitra.si/en/services/>
- Levy, M. (2023, 21. březen). *Gay Rights Movement*, Dostupné z <https://www.britannica.com/topic/gay-rights-movement>
- Lidovky.cz. (2023a, 28. březen). *Zeman: Respektuji sexuální orientaci, něco jiného je pochodovat s nápísem*. Dostupné z https://www.lidovky.cz/domov/zeman-putnovu-orientaci-respektuje-vadi-mu-transparent-z-prague-pride.A130520_130308_In_domov_mct
- Lidovky.cz. (2023b, 28. březen). *Gayové a adopce? Umím si to představit, říká Fischer*. Dostupné z https://www.lidovky.cz/domov/uchazeci-o-hrad-fischer-dienstbier-a-zeman-se-utkali-v-debate.A120807_223635_In_domov_ape
- Lidovky.cz. (2023c, 28. březen). *Sněmovna schválila zákon o registrovaném partnerství*. Dostupné z https://www.lidovky.cz/domov/snemovna-schvalila-zakon-o-registrovanem-partnerstvi.A060315_183727_In_domov_svo
- Lovell, N. (2015). Theorising LGBT rights as human rights: a queer (itical) analysis. *E-International Student Relations*, 1–25.
- Lsa.umich.edu. (2023, 23. březen). *Gayle S. Rubin*. Dostupné z <https://lsa.umich.edu/anthro/people/faculty/socio-cultural-faculty/grubin.html>

- Macková, M. (2023a, 27. březen). *Sněmovna schválila zákon pro gaye*. Dostupné z <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/politika/snemovna-schvalila-zakon-pro-gaye/r~i:article:102880/>
- Macková, M. (2023b, 29. březen). *Gay iniciativa končí. Už jí není třeba*. Dostupné z <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/gay-iniciativa-konci-uz-ji-neni-treba/r~i:article:322065/>
- Machová, M., & Stuchlíková, L. (2023, 28. březen). *Další pokus. Do Sněmovny se vrací velké téma, manželství pro všechny*. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-politika-dalsi-pokus-do-snemovny-se-vraci-velke-tema-manzelstvi-pro-vsechny-202790>
- Mareš, J. (2015). Tvorba případových studií pro výzkumné účely. *Pedagogika*, 65(7), 113–142.
- MasterClass.com. (2023, 21. březen). *Queer Theory: Definition, History, and Impact*. Dostupné z <https://www.masterclass.com/articles/queer-theory>
- Matoušek, T. (2023, 28. březen). *Jaké jsou vize prezidenta Pavla? Zrovnoprávnění pohlaví i manželství pro všechny*. Dostupné z https://www.idnes.cz/volby/prezident-petr-pavel-postoje-a-nazory-myslenky.A230128_174420_volby_imat
- Median. (2016). *Práva homosexuálů*. Dostupné z https://www.median.eu/cs/wp-content/uploads/2016/07/1516421_Bleskovy_pruzkum_2016_III_homosexualove.pdf
- Mijatović, D. (2020). *Memorandum on the stigmatisation of LGBTI people in Poland*. Dostupné z <https://rm.coe.int/memorandum-on-the-stigmatisation-of-lgbti-people-in-poland/1680a08b8e>
- Mindbridge.cz. (2023, 27. březen). *Jak je to s manželstvím pro všechny?* Dostupné z <https://www.mindbridge.cz/cs/2022/06/09/jak-je-to-s-manzelstvim-pro-vsechny/>
- Moleiro, C., & Pinto, N. (2015). Sexual orientation and gender identity: review of concepts, controversies and their relation to psychopathology classification systems. *Frontiers in psychology*, 6, 1–6.
- Morris, B. J. (2019). History of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Social Movements. *American Psychological Association*, 15(7), 1–7.
- Mucciaroni, G. (2011). The study of LGBT politics and its contributions to political science. *PS: Political Science & Politics*, 44(1), 17–21.
- Murray, D. (2023a, 24. březen). *It's now easier for a teacher to decide your little girl is a little boy than it is to give them aspirin!* Dostupné z <https://www.dailymail.co.uk/news/article-7464157/DOUGLAS-MURRAY-reveals-transgender-rights-one-toxic-issues-age.html>

- Murray, D. (2023b, 26. březem). *Trans*. Dostupné z <https://casopiskontexty.cz/trans/>
- O'Dwyer, C. (2018). The benefits of backlash: EU accession and the organization of LGBT activism in postcommunist Poland and the Czech Republic. *East European Politics and Societies*, 32(4), 892–923.
- Official Gazette of the Republic of Slovenia. (2023, 23. březem). *Constitution*. Dostupné z <https://www.us-rs.si/media/constitution.pdf>
- Ochrance.cz. (2023, 23. březem). Historie úřadu ombudsmana. Dostupné z <https://www.ochrance.cz/o-nas/historie/>
- OKO.press.pl. (2023, 2. duben). *Rosnie poparcie dla zwiqzków partnerskich i równości małżeńskiej. Władza tego nie zatrzyma [SONDAŻ OKO.PRESS]*. Dostupné z <https://oko.press/rosnie-poparcie-dla-zwiazkow-partnerskich-i-rownosci-malzenskiej-wladza-tego-nie-zatrzyma-sondaz-oko-press>
- Pajnik, M. (2019). Media populism on the example of right-wing political parties' communication in Slovenia. *Problems of Post-Communism*, 66(1), 21–32.
- Phillips, D. (2006). Comparative education: method. *Research in Comparative and International Education*, 1(4), 304–319.
- Podolak, M. (2019). Rights of Sexual Minorities as the Subject of Referenda in the Republic of Slovenia. *Białostockie Studia Prawnicze*, 1(24), 45–56.
- Podreka, J., Smrdelj, R., Kuhar, R. (2019). *Acceptance with reservations: LGBT people in Slovenia*. Dostupné z https://legebitra.si/wp-content/uploads/2020/04/CIH-Slovenia_ENG.pdf
- Pohanka, V. (2023, 5. duben). *Katolická církev v Polsku ztrácí mladé věřící, společnost ale stále ovlivňuje*. Dostupné z <https://plus.rozhlas.cz/katolicka-cirkev-v-polsku-ztraci-mlade-verici-spolecnost-ale-stale-ovlivnuje-7688281>
- Portal.gov.cz. (2023, 27. březem). *Práva a povinnosti registrovaných partnerů*. Dostupné z <https://portal.gov.cz/informace/prava-a-povinnosti-registrovanых-partneru-INF-85>
- PraguePride.cz. (2023, 29. březem). *Vyjednávání*. Dostupné z <https://www.praguepride.cz/cs/>
- Procházka, I., & Graupner, H. (2023, 21. březem). *Historie právních postojů k homosexualitě*. Dostupný z <http://zpravodajstvi.ecn.cz/PRIVATE/logos/pravhist.htm>

Proud.cz. (2023, 29. březen). *Dlouhodobé cíle PROUDu*. Dostupné z <http://proud.cz/o-proudu/cile-a-vize.html>

Ptak, A. (2023, 5. duben). *Polish LGBT activists protest at Warsaw church against Catholic archbishop*. Dostupné z <https://www.reuters.com/article/uk-poland-church-idAFKBN2001UJ>

Queerpamet.cz. (2023, 23. březen). *100 let od narození Kurta Freund*. Dostupné z <https://www.queerpamet.cz/soubor/100letkurtfreund/>

QueerGeography.cz. (2023, 21. březen). *Queer*. Dostupné z <https://queergeography.cz/pet-tematickych-piliru-queer-geography/queer/>

Radaelli, C. M. (2002). The Domestic Impact of European Union Public Policy: Notes on Concepts, Methods, and the Challenge of Empirical Research. *Politique européenne*, 5, 107–142.

Rainbow-europe.org. (2023, 4. duben). *Poland*. Dostupné z <https://www.rainbow-europe.org/#8653/0/0>

Reuters.com. (2023, 4. duben). *Polish court rules that four "LGBT-free zones" must be abolished*. Dostupné z <https://www.reuters.com/world/europe/polish-court-rules-that-four-lgbt-free-zones-must-be-abolished-2022-06-28/>

Robertbiedron.pl. (2023, 4. duben). *Robert Biedroń*. Dostupné z <https://robertbiedron.pl/>

Roháčková, K. (2023a, 28. březen). *Transgender lidé jsou mi bytostně odporní, prohlásil Zeman. Štvou ho i sufražetky a Me Too*. Dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/transgender-lgbt-pride-milos-zeman-partie_2106271235_kro

Roháčková, K. (2023b, 29. březen). *V zahraničí ruší přísná omezení pro darování krve homosexuály, české zdravotnictví o změně neuvažuje*. Dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/darcovstvi-krve-nedostatek-krevni-plazma-homosexualita-koronavirus-covid-19_2008080705_kro

Rownosc.org.pl. (2023, 12. duben). *Fundacja Rownosc*. Dostupné z <https://rownosc.org.pl/>

Sanders, D. (2008). The role of the Yogyakarta Principles. *International Gay and Lesbian Human Rights Commission*, 1–9.

Sedláčková, V., Hávová, N., Skácel, O. (2023, 5. duben). *Polská církev chce léčit homosexualitu. „Je posedlá sexem, řeší jen koitus,“ tvrdí Kostihá ze spolku Logos*. Dostupné z

<https://plus.rozhlas.cz/polska-cirkev-chce-lecit-homosexualitu-je-posedla-sexem-resi-jen-koitus-tvrdi-8300439>

Seidl, J. (2012). *Od žaláře k oltáři*. Brno: Host.

Seznamzpravy.cz. (2023, 5. duben). *První v postkomunistické Evropě. Slovinsko povoluje stejnopohlavní sňatky*. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-slovinsko-legalizovalo-snatky-osob-stejneho-pohlavi-povoluje-jim-i-adopce-208520>

Sloboda, Z. (2016). *Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita*. Praha: Pasparta.

Sloveniatimes.com. (2023, 6. duben). *Golob stands by legalisation of gay marriage and adoption*. Dostupné z <https://sloveniatimes.com/golob-stands-by-legalisation-of-gay-marriage-and-adoption/>

Sloveniatimes.com. (2023a, 5. duben). *Ban on blood donation based on sexual orientation to be lifted*. Dostupné z <https://sloveniatimes.com/ban-on-blood-donation-based-on-sexual-orientation-to-be-lifted/>

Sociologická encyklopedie. (2023a, 21. březen). *Modernismus*. Dostupné z <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Modernismus>

Sociologická encyklopedie. (2023b, 21. březen). *Poststrukturalismus*. Dostupné z <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Poststrukturalismus>

Spurný, M. (2019). *Tisková zpráva. Postoje veřejnosti k právům homosexuálů – květen 2019*. Dostupné z https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4940/f9/ov190607.pdf

Stanley, J. (2006). *Constructing a Narrative: The History of Homosexuality in Poland*. In M. Chateaufort. (Ed.), *New Social Movements and Sexuality: Conference Papers 2004* (s. 32–50). Sofia: Bilitis Resource Center.

Šabatová, A. (2019). *Být LGBT+ v Česku. Zkušenosti LGBT+ lidí s předsudky, diskriminací, obtěžováním a násilím z nenávisti. Výzkum veřejného ochránce práv*. Dostupné z <https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum-LGBT.pdf>

Šídlová, T. (2023, 28. březen). *Jsem lidovec a gay. První český poslanec se odhodlal ke coming outu*. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-zivot-v-cesku-jsem-lidovec-a-gay-prvni-cesky-poslanec-se-odhodlal-ke-coming-outu-217841>

Šlehofer, M. (2023, 29. březen). *Historie registrovaného partnerství v Česku*. Dostupné z <https://queergeography.cz/sexualni-obcanstvi/historie-registrovaneho-partnerstvi-v-cesku/>

Šrajbrová, M. (2023, 27. březen). *Podpora manželství homosexuálů roste. Nejkonzervativnější jsou muži nad 45 let*. Dostupné z <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/podpora-manzelstvi-homosexualu-roste-nejkonzervativnejsi-jsou/r~5e20284e1a5b11e992d50cc47ab5f122/>

Štorkán, M., & Vitek, Š. (2023, 28. březen). *„Můžou poskytovat stejně láskyplnou výchovu.“ Šéfové stran se na uzákonění sňatků gayů a leseb neshodnou*. Dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/homosexualove-manzelstvi-pro-vsechny-parlamentni-volby-volby-2021_2109230720_sto

The Yogyakarta Principles plus 10. (2023, 21. březen). *Additional Principles And State Obligations On The Application Of International Human Rights Law In Relation To Sexual Orientation, Gender Identity, Gender Expression And Sex Characteristics To Complement The Yogyakarta Principles*. Dostupné z https://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf

Thomas, L. M. (2022). *Young peoples' experiences in education and LGBT+ youth groups: A constructivist grounded theory study* (Disertační práce). University of Essex, Colchester.

Transportation.gov. (2023, 22. březen). *Secretary of Transportation Pete Buttigieg*. Dostupné z <https://www.transportation.gov/meet-secretary/secretary-pete-buttigieg>

Tvn24.pl. (2023, 4. duben). *Kaczyński o osobach homoseksualnych. Publicyści komentują słowa prezesa PiS*. Dostupné z <https://tvn24.pl/polska/jaroslaw-kaczynski-o-osobach-lgbt-i-12-letnich-lesbijkach-patryk-michalski-i-dominika-sitnicka-komentuja-6218776>

United Nations for LGBT Equality. (2023, 21. březen). *International Human Rights Law and Sexual Orientation & Gender Identity*. Dostupné z <https://www.unfe.org/wp-content/uploads/2017/05/International-Human-Rights-Law.pdf>

Úřad vlády ČR. (2023, 21. březen). *Vládní strategie rovnosti a odstraňování bariér důstojného života LGBTI+ lidí v ČR 2021–2026*. Dostupné z https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/sexualni-mensiny/ze-zasedani-vyboru/Strategie_-Bariery-LGBTI-zivota-v-CR_2021-2026_MPR_1.pdf

Ustrcr.cz. (2023, 27. březen). *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. Dostupné z <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-hranice/dokumenty/zakon140-1961.pdf>

Vacířová, M. (2023, 28. březen). *Havel vs. Klaus: Rodina není teletník*. Dostupné z <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/havel-vs-klaus-rodina-neni-teletnik/r~i:article:112037/>

Vance, C. S. (1989). Social Construction Theory: Problems in the History of Sexuality. In A. K. Nierkerk & T. Van Der Meer (Eds.), *Homosexuality, Which Homosexuality?* (s. 160–170). Amsterdam: An Dekker.

Vlada.cz. (2023, 27. březen). *Média a sexuální menšiny*. Dostupné z <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/vybory/proti-diskriminaci/media-a-sexualni-mensiny-86512/>

Wasserbauerová, T. (2023, 28. březen). *Práva klidně, ale název ne, připustili politici odpůrci manželství pro všechny*. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/manzelstvi-pro-stejnopohlavni-pary-homosexualove-diskuze.A220612_120633_domaci_wass

Witek, J. (2023, 28. březen). *Dlouholetý gay aktivista Jiří Hromada: „Na prvním duhovém průvodu jsem jel v čele na kočáře s Helenkou Růžičkovou, která nás měla moc ráda“*. Dostupné z https://www.lui.cz/lide-zivot/16498-dlouholety-gay-aktivista-jiri-hromada-na-prvnim-duhovem-pruvodu-jsem-jel-v-cele-na-kocare-s-helenkou-ruzickovou-ktera-nas-mela-moc-rada?utm_source=www.seznam.cz&utm_medium=sekce-z-internetu

WorldCenterOfBaby.com. (2023a, 23. březen). *Surrogacy for LGBT*. Dostupné z <https://worldcenterofbaby.com/gay-trans-parenting/>

WorldCenterOfBaby.com. (2023b, 23. březen). *Surrogacy regulated by law*. Dostupné z <https://worldcenterofbaby.com/>

Zambon, V. (2023, 26. březen). Transgender vs. 'transsexual'. Dostupné z <https://www.medicalnewstoday.com/articles/transgender-vs-transsexual>

Zpravy.aktualne.cz. (2023, 27. březen). *Hradní úředník nazval gaye devianty, Klaus se ho zastal*. Dostupné z <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/hradni-urednik-nazval-gaye-devianty-klaus-se-ho-zastal/r~i:article:709778/>

Zuba, K. (2010). The Political Strategies of the Catholic Church in Poland. *Religion, State & Society*, 38(2), 115–134.

Žúborová, V. (2009). Aspekty postkomunizmu v strednej Európe. *Slovenská politologická revue*, (4), 151–181.

Seznam tabulek a grafů

Tabulka č. 1: Vymezení komparačních kritérií

Graf č. 1: Podpora manželství pro stejnopohlavní páry v ČR

Graf č. 2: Podpora registrovaného partnerství v ČR

Graf č. 3: Podpora adopce dětí homosexuálními páry v ČR

Graf č. 4: Podpora manželství pro stejnopohlavní páry v Polsku

Graf č. 5: Podpora partnerského svazku pro stejnopohlavní páry v Polsku

Graf č. 6: Podpora adopce dětí homosexuálními páry v Polsku

Graf č. 7: Podpora zrovnoprávnění manželství a partnerských svazků v Polsku

Graf č. 8: Podpora manželství pro stejnopohlavní páry ve Slovinsku

Graf č. 9: Podpora gayů a leseb v možnosti žít svůj život podle svých představ

Seznam zkratek

EU – Evropská unie

LGBT(IQ+) – Lesby, gayové, bisexuálové, transgender, intersexuáloví, queer, + další identity

GLS – Gay a lesbická studia

ČR – Česká republika

USA – Spojené státy americké

ILGA – Mezinárodní lesbická, gay, bisexuální, trans a intersex asociace

LSD – Dietylamid kyseliny lysergové

SOHO – Sdružení organizací homosexuálních občanů

HIV/AIDS – Virus lidské imunitní nedostatečnosti / Syndrom získané imunitní nedostatečnosti

OSN – Organizace spojených národů

CVVM – Centrum pro výzkum veřejného mínění

KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

ODS – Občanská demokratická strana

ANO 2011 – Akce nespokojených občanů 2011

STAN – Starostové a nezávislí

SPD – Svoboda a přímá demokracie

TOP 09 – Tradice, odpovědnost, prosperita 09

PS PČR – Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky

ČSFR – Československá federativní republika

GI – Gay iniciativa

GLL – Gay a lesbická liga

IPSOS – Institut pro výzkum veřejného mínění

PiS – Právo a spravedlnost

KO – Občanská koalice

S&D – Socialisté a demokrati

NATO – Severoatlantická aliance